

T.C.
ERZİNCAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MAKASID-I ŞERİA AÇISINDAN KONUT VE
KONUT EDİNME YOLLARI

Yüksek Lisans Tezi

Latife ARAS

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Mehmet GAYRETLİ

Erzincan 2014

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalının Temel İslam Bilimi Dalında jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul edilmiştir.

Danışman /

Jüri :Yrd. Doç. Dr. Mehmet GAYRETLİ

Jüri :Doç. Dr. İshak Emin AKTEPE

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Hüseyin ERTUÇ

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 12 /08 /2014

Doç. Dr. Ayhan DÖNER

Enstitü Müdürü

MAKASID-I ŞERİA AÇISINDAN KONUT VE KONUT EDİNME YOLLARI

Latife ARAS

Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, Ağustos 2014

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Mehmet Gayretli

ÖZET

Ülkemizde nüfus artışı ve artan konut ihtiyacının giderilmesinde, geleneksel sistemlerle sorunu çözmek sonuç vermemekte ve her yıl büyük bir konut ihtiyacı birikimi olmaktadır. Türkiye'de inşaat sektörü üretime devam etmekte fakat toplumumuzun büyük bir kesiminin gelir düzeyinin yetersiz olması sebebiyle satışlarda durgunluk gözlenmektedir. Hâlbuki kira ücretlerinin de yüksek olması, aile bütçesi için dikkate değer bir gelir kaybıdır. Birçok kişi borçlanarak kira öder gibi taksit ödeme mantığı ile bir ev sahibi olma ümidi beslemektedir. Ancak günümüzde genellikle kimse birikimini bekletmemekte, herhangi bir yatırıma bağlamaktadır. Ayrıca enflasyonun da değişken olması sebebiyle, para veya altın borç alınsa bile sonuçta alacaklı veya borçludan birinin zarar etme olasılığı mevcuttur. Bu sebeple insanoğlunun temel ihtiyaçlarından olan barınma ihtiyacının gerektirdiği konut edinme meselesi, realitenin farkına varılarak; İslam hukuku açısından Kur'an ve sünnetle delillendirilerek, bütün verilerin ışığında doğruların tespit edilip ortaya konulması günümüz şartlarında çözüm bekleyen önemli konulardan biri olmuştur.

İktisadi açıdan finans kaynaklarının araştırılması ve İslam hukukuna göre kullanılmasının hükmü üzerinde mümkün olduğu kadar doğru bilgiye ulaşılması kanaatimizce lüzumlu görüldüğünden bu doğrultuda çalışma yapmaya karar

verilmiştir. Bu çalışmayla günümüzde konut edinmek isteyenler için mevcut olan seçenekler ele alınıp, mesele etraflıca değerlendirilerek, helal yoldan konut sahibi olmak isteyenlerin tereddütlerinin giderilmesi amaçlanmış olup yine İslam hukukunda zaruret ve ihtiyaç açısından konut edinmenin temelleri incelenerek bu sahada fikir alınabilecek bir kaynak ortaya konulması hedeflenmiştir.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde çeşitli yönleriyle konut kavramı ele alınmıştır. Birinci bölümde makasid-ı şerianın tanımı yapılarak zaruriyyat, haciyyat ve tahsiniyyat kavramları değerlendirilmiştir. İkinci bölümde konut ihtiyacını gidermenin yolları hakkında bilgi verilirken bazı güncel meselelere de dikkat çekilmiştir. Erzincan'ın çeşitli mahallelerinde yapılan konut edinme anketi ile halkın konut ihtiyacı ve bu ihtiyacın giderilmesinde halkın fikir ve tercihleri tespit edilerek değerlendirilmiştir. Bununla beraber Diyanet İşleri Yüksek Kurulu'nun da konu ile ilgili fetvalarına yer verilmiştir.

Anahtar kelimeler: İslam Hukuku, Konut, Zaruret, İhtiyaç

Latife ARAS

Erzincan University Social Sciences Institute

Department of Basic Islamic Sciences

Master Thesis, August 2014

Thesis Advisor: Assistant Professor Mehmet Gayretli

ABSTRACT

Traditional systems are not enough to guide solution in consideration of increasing demand of residence in our country. That's why demand of residence is increasing every year. Construction sector in Turkey is continuing output but level of income of most of our population is not enough; therefore we observe stagnant sales of residence. Whereas high rents are very big lost for family budget. Many people expect to have a residence to become indebted. Today's people generally do not keep their saving, rather than keeping it, they are making investment. Add to this, although people borrow gold or money, it is possible to make loss for both side, obligator or demander. That's why, one of the most important topic which needs solution is that; the basic essential need is sheltering of human being occurs the proposition of having residence. And it should be evaluated by Islamic law, using with The Quran and Sunnah.

The decision of searching this topic which seen a requirement to achieve true information and answers about financial resources and using them for owning residence from economical perspective according to Islamic law . In this research, the aim is that to present all the possibilities with halal way for people who want to own residence and to eliminate to doubt of them. In addition to that another aim is analyzing in terms of necessity and the need to acquire the basics of owing residence according to Islamic law and generate resources to apply to have an idea about this topic.

This research has an introduction and two parts. In introduction, various aspects of the concept of residence has been dealt with. On the first part, concepts ‘makasıd-ı şeria’; ‘zaruriyyat’; ‘haciyyat’ and ‘tahsiniyyat’ have been defined and elaborated. On the second part, the information has been given about how to solve requirement of owing residence and pointed to some current issues. And obtaining housing survey conducted in various districts of Erzincan with the housing needs of the people and ideas of the people in meeting these needs and preferences have been identified and evaluated. Nevertheless the thesis contains the fatwa on the subject which is given by High Board of Religious Affairs.

Key Words: Islamic Law , Residence, Essentiality , Necessity

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL TUTANAĞI.....	I
ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR.....	IX
ÖNSÖZ	X
GİRİŞ	1
A.Konut Kavramı	1
B.Kur'an ve Sünnette Konutla İlgili Naslar	2
1.Maneviyat Bakımından Konut.....	8
2.Mahremiyet Bakımından Konut	8
C.Çeşitli Hukuk Dallarında Konut Kavramı	11
1.Anayasa Hukukunda Konut	11
2.Aile Hukukunda Konut	13
a.İslam Hukukunda Nafaka Olarak Mesken	13
b.Ailedeki Diğer Fertlerden Kaynaklanan Geçimsizlik.....	17
3.Borçlar Hukukunda Konut.....	18
4.Mali Hukukta (Zekât Fıkında) Konut	19
5.Eşya Hukukunda Konut	21
I.BÖLÜM.....	28
AKASID-I ŞERİA	28
A.Makasıd-ı Şeria Kavramının Tanımı ve Ortaya Çıkışı	28
B. Makasıd-ı Şerianın Kısımları	31
1. Zaruriyyat.....	31
2. Hacıyyat	32
3. Tahsiniyyat.....	32
C. Zaruriyyat, Hacıyyat, Tahsiniyyat İlişkisi.....	32
D.Zaruriyyat, Hacıyyat Açısından Konut Edinmenin Değerlendirilmesi	33
E.Zaruret ve İhtiyaç Kavramları	33
1.Zaruret Kavramı.....	33
2. Sosyal Zaruret	36
3.İhtiyaç Kavramı	37

4.Zaruret-İhtiyaç İlişkisi	39
F.İslam'da Kolaylaştırma İlkesi.....	40
1.Azimet ve Ruhsat.....	42
2.Ruhsatın Çeşitleri.....	44
II.BÖLÜM	48
KONUT İHTİYACINI GİDERME YOLLARI.....	48
A.Konut İhtiyacını Gidermede Devletin Rolü	49
(Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Toplu Konut İdaresi).....	49
B.Bireysel Konut Edinme Yolları.....	51
1.Kiralama.....	51
2.Mülk Edinme	51
a.Bireysel Borçlanma.....	52
b.Banka Finansmanı.....	54
ba. Faizli Krediler	54
bb. Faizsiz Krediler.....	61
3.Banka Finansmanıya İlgili Bazı Tartışmalar	66
a.Daru'l-Harpte Faizli Muameleler.....	66
aa. İslam Hukuna Göre Darulharp ve Darulislam.....	66
ab. Darulharpte Faizli Muameleler	71
ac. Delillerin Değerlendirilmesi.....	72
b.Katılım Bankalarına Yöneltilen Eleştiriler ve Bu Eleştirilere Verilen Cevaplar.....	74
ba. Bunların dışında katılım bankalarına şu eleştiriler yöneltilmektedir:	78
bb. Bu eleştirilere verilen cevaplar ise şöyledir:	81
C.Konut Kredileri Hakkında Diyanet İşleri Yüksek Kuruluna Sorulan Sorular ve Cevapları (Din İşleri Yüksek Kurulu Soru Cevaplandırma Platformu)	91
1.Kredi ile ev veya araba almanın hükmü nedir?	91
2.TOKİ yoluyla ev almanın hükmü nedir?	92
3.Katılım bankalarından kredi çekmenin hükmü nedir? Konut edinmek için nakit sıkıntısı çektiğimizde devlet bankalarına ya da katılım bankalarına müracaat ederek kredi temin etmemiz dinen caiz olur mu?.....	93
4.Kredi çekip, kentsel dönüşüm nedeniyle yıkılacak olan evin yerine yeni ev yapılması için gereken parayı temin etmek caiz midir?	94

D.Konut Edinme Anketi Uygulaması ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	95
SONUÇ.....	103
KAYNAKÇA.....	112
EKLER.....	118

KISALTMALAR

bkz.	: bakınız
a.s.	: aleyhisselam
S	: sayı
s	: sahife
c.	: cilt
age	: adı geçen eser
vb.	: ve benzeri
vs.	: ve saire
c.c.	: celle celalühü
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
md.	: madde
İsl.	: İslam
trz.	: tarihsiz
byy.	: basım yeri yok
Huk.	: Hukuku
AAOIFI	: İslami Finans Kuruluşları İçin Muhasebe ve Denetleme Kurumu
TKKB	: Türkiye Katılım Bankaları Birliği
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi

ÖNSÖZ

Kâinatı, içindekileri eşsiz gücü ve kudretiyle yaratıp, idare eden Yüce Allah'a hamdü senalar, insanlığın efendisi, peygamberimiz Hz. Muhammed'e salatü selam olsun.

İnsanoğlunun fitraten bir takım gereksinimleri vardır. Bunlardan biri barınma ihtiyacıdır. İlk yaratıldığından bu güne kadar insan, kendisi için barınak oluşturmaya çalışmıştır. İnsanın bir başka fitri özelliği olan aile kurma neticesinde de içinde yaşayacağı bir evinin olması lazımdır. Günümüzde az da olsa yaşadığı çevrenin şartlarına göre evini kendi imkânlarıyla yapabilenler vardır. Sosyal bir varlık olan insan gelişmekte olan teknolojiye paralel olarak değişen ve gelişen yaşam şartları içinde iyi bir eve sahip olmayı arzulayıp da yeterli parayı denkleştiremediği zaman finansman arayışına girecektir.

İnsanın hayatının devam edebilmesi için gerekli ihtiyaçlarından biri olan konut temini, eşler arasındaki birliğin devamında ve aile topluluğunun huzur ve mutluluğunda, dolayısı ile toplum hayatında son derecede önemli bir meseledir. Ele alınan bu araştırma ve incelememiz; gelişmekte olan ülkemizin kaçınılmaz sonuçlarından şehirleşme ve beraberinde getirdiği barınma ve yerleşme meselelerinin "sosyal yapı" içinde, çok boyutlu olarak incelenmesi gerektiği inancıyla ele alınmıştır. Konut ihtiyacının karşılanması hususunun İslam hukuku açısından bir zemine oturtulması Müslüman olan toplumumuz için önemli bir boşluğu dolduracak; temel bir ihtiyaç konusu olarak konut ihtiyacının giderilmesinde devlete ve topluma düşen görevler yanında bireylerin bu ihtiyaçlarını gidermede İslami açıdan dikkate almaları gereken esaslar ortaya konmuş olacaktır.

Bu tezin hazırlanışının her aşamasında gerekli yönlendirmeleri yaparak, yardımını benden esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Mehmet Gayretli hocama, bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Ertuç hocama, bize kıymetli zamanlarını ayıran ve bilgilerini bizimle paylaşan Yrd. Doç. Dr. Mahmut Polat, Yrd. Doç. Dr. Mücahit Çolak ve Yrd. Doç. Dr. Hadi Sağlam hocalarımıza teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte bana her bakımdan destek olan aileme de teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

A.Konut Kavramı

Konaklama ve geceleme yeri anlamına gelen konut kelimesinin Türkçemizde eş anlamlısı “ev”dir. Arapça’da ise beyt ve mesken kelimeleri aynı anlamda kullanılmaktadır. Kur’an’da ev genellikle; “beyt”¹, “büyût”², “hucurât”³ kelimeleriyle ifade edilmiştir. “Sekene” fiilinden türemiş olan mesken kelimesi bir kişi veya ailenin sürekli oturmak amacı ile yerleştiği yeri ifade eder. Kur’an’da “sekene” fiili ve türevleri yirmi ayette, “mesken” ve çoğulu “mesakin” on iki ayette sözlük ve örfteki kullanım anlamıyla geçer. Kur’an-ı Kerim’de, Allah’a inanan erkek ve kadınlara Adn cennetlerinde hoş gidecek konutların verileceğinin bildirilmesi,⁴ dünya hayatında hoş giden evlerin kişiye Allah’tan, Peygamberinden ve Allah yolunda savaşmaktan daha sevimli gelmesinin yerilmesi,⁵ Yemen’de Sebeliler’in çok güzel bahçelerle çevrili olan meskenlerinden övgüyle söz edilmesi⁶ şeklinde konut kavramı çeşitli yerlerde karşımıza çıkmaktadır.

Bu manada zaman ve mekân ismi olan “mesken” kelimesinin kökü olan “sükna (veya seken)” hareketin zıddı olarak “hareketin sona erdiği durum” demektir.⁷ Lügatte “seken”, mesken, ikamet edilen yer, huzur, rahata, sükûna kavuşturan her nesne, ikamet, oturma sakin olma manalarında zikredildiği gibi; “sükn” ise, mesken, ev, vs. insanın kirasız oturduğu yer anlamında zikredilmiştir.⁸

İnsanlar soğuk, sıcak veya dışarıdan gelecek her türlü tesirden korunmak ve içinde yaşamak için çeşitli meskenler inşa ederler. İnsanların oturdukları her türlü binaya mesken denir.⁹

¹ Âl-i İmran 3/96.

² Nahl 16/80; Bakara 2/189; Nur 24/27, 29, 61; Naml 27/52; Ahzab 33/53.

³ Hucurât 49/4.

⁴ Tevbe 9/72, es-Saf 61/12.

⁵ Tevbe 9/24.

⁶ Sebe 34/15.

⁷ Hamdi Döndüren, *T.D.V. İslam Ansiklopedisi*, “Mesken”, c.29, Ankara 2004, s.316.

⁸ Hüseyin Atay, İbrahim Atay, Mustafa Atay, *Arapça- Türkçe Büyük Lügat*, Ankara 1964, s.1009.

⁹ Komisyon, *Yeni Rehber Ansiklopedisi*, “Ev”, c.7, İstanbul 1993, s.62.

Bu evler mağara, ağaç kovuğu, çadır olabildiği gibi, yapı malzemesi olarak ahşap, beton, tuğla, taş, vs. kullanılabilir. Bunun yanında kolaylıkla taşınabilen hayvan derilerinden dahi evler yapılmıştır.¹⁰

Aile kurma teşebbüsünün kuvveden fiile çıkması bir mesken teminiyle başlar. Bir hadiste geniş bir ev, iyi binek ve iyi bir eşin mü'min için mutluluk kaynağı olacağı bildirilmiştir. Diğer bir rivayette ise bunların aksinin de mü'min için mutsuzluk kaynağı olacağı ifade edilmiştir.¹¹

B.Kur'an ve Sünnette Konutla İlgili Naslar

Allah Teâla, Kuran'da: "*Davarların derilerinden de, gerek göçtüğünüz, gerek konakladığınız günlerde sizin için taşınması kolay evler (çadırlar, portatif evler) nasip etti*"¹² buyurmuştur. Bu ayette deriden yapılmış çadırlar ev olarak nitelendirilmiştir. Arabistan'da deriden çadırlar "ev" olarak çokça kullanıldığı gibi eski Türklerde de ev denilince "çadır" anlaşılmıştır. Ayette geçen "kolaylıkla taşınabilen"den maksat, gerek yolculuğa çıkmak istendiğinde kolayca bozulup taşınabilen, gerekse mola verilmek istendiğinde hemen kurulup dinlenme ve gölgelenme yeri olarak kullanılabilen çadırlardır. Evler barınma gayesi ile yapılır. Abdullah b. Ömer (r.a.): "*Hz. Peygamber (s.a.v.) ile birlikte iken, beni yağmurdan koruyup, güneşten gölgelendirecek ev yaptığını da gördüm...*" demiştir.¹³

Ev, insanın fizyolojik, estetik ve ekonomik ihtiyaçlarının karşılandığı, ikamet edilebilir bir meskendir. Korunmak, yuva yapmak ve yuvada barınmak, canlıların içgüdüsel olarak genel bir ihtiyacıdır. Canlılar, iklim koşullarına, sıcağa, soğuğa ve dış tehlikelere karşı da bir yapı faaliyetine girer. Arılar, kuşlar ve karıncaların bu konudaki gayretleri, buna en güzel misaldir.¹⁴

¹⁰ A. Feyza Büyük, *Kur'an'da Ev İçi Aile Hayatı*, Şanlıurfa 2006, s.9.

¹¹ Ahmed İbn-i Hanbel, *Müsned* c.1, s.16; c.3, s.407.

¹² Nahl 16/80.

¹³ Sahih-i Buhârî, "Adap" 2065.

¹⁴ İbrahim Bakır, "*Ailenin Yaşama Mekanı: Ev*", *Türk Aile Ansiklopedisi, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı*, c.2, Ankara 1991, s.463.

İnsanoğlu ihtiyaına binaen, yaratılışın bir gereği olarak mesken edinmek ister. Çünkü gün boyu dışarıda yaşanan stres ve yorgunluklar ancak huzurlu bir evde son bulur. Araştırmacılar da, insanın en iyi şekilde evinde dinleneceğini bildirmişlerdir.¹⁵ İnsan çevresi ile çok yönlü ilişkiler içerisinde olan bir sosyal varlıktır. Bir kimsenin, içerisinde doğup büyüdüğü evi sayesinde, çocukluğunun ilk yıllarında, kendisinde, mekân kavramı ve sevgisi gelişir.¹⁶ Evde insanın duygu ve düşünce dünyası gelişerek biçimlenir. İyi, kötü, doğru ya da yanlış davranışlar, dinî bilgiler ve güzel ahlâk evde öğrenilir. Ev, hem madde hem de mana âlemini tanımaya başladığımız yerdir. İnsanın kendi dünyasını yansıtan evini sevmesi ve orada huzuru yakalaması gayet doğaldır. İş ve çalışma saatlerimiz dışındaki sabit adresimiz evimizdir. Çünkü herkes tabii olarak doğduğu eve, mahalleye, köye, ilçeye, şehre ve ülkeye karşı sevgi, hasret ve hatıralarla yatıp kalkmaktadır.¹⁷ Uzmanlar kuş tüyünden bir gündüz bakım evi yatağının, ot yataklı bir aile ocağı kadar bile çocuğu mutlu edemediğini, araştırmalarla tespit etmişlerdir.¹⁸ Bu ise insanın evini ve sıcak yuvasını, başka lüks yerlere tercih edemeyeceğini gösteriyor. Öte yandan Arapçada mesken kelimesinin kökü olan “seken”in lügatte, “huzur, rahata kavuşturan her nesne” manalarına gelmesi de insanın kalp huzuru ve rahatı için bir meskene ihtiyaını olduğunu desteklemektedir.

Tarih boyunca insanların uygarlıklarının bir parçası, en önemli mimarlık ürünlerinden biri olan ev; yaşam koşullarına ve toplumların kültürlerine göre değişkenlik göstererek; siperlik, kulübeden başlayarak, tek katlı bir konut, apartman dairesi, hatta saraylara kadar uzanan yapılardan biri olabilir. Ne olursa olsun, önemli olan insanların barınma gereksinimini karşılayarak ihtiyaalarına cevap verebilmesidir.

¹⁵İbrahim Bakır, "Ev ve Oda, Oda Çeşitleri" *Türk Aile Ansiklopedisi, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı*, c.2, Ankara 1991, s.471.

¹⁶ İbrahim Bakır, a.g.e., s. 470-471.

¹⁷ Fikret Karaman, "Gençliğin Yetismesinde Aile, Okul ve Çevrenin Etkisi", *Diyanet*, S. 165, Eylül, 2004, s.10.

¹⁸ Şükrü Özbuğday, "İslam'da Aile Hayatı ve Türk Aile Yapısının Geleneksel Özellikleri", *Diyanet*, S.165, Eylül, 2004, s.13.

Ferdin, toplumun, hatta bütün insanlığın barış, huzur, sükûnet ve güvenliği için sağlam bir aile temeline ihtiyaç vardır.¹⁹ Evin huzur ocağı olmasının ilk şartı da budur. Zira Kur'an'da: “Allah evlerinizi huzur ocağı yaptı”²⁰ buyrulmaktadır. Yine muhtelif ayetlerde, gerek erkek gerek kadınların gönülleri ısınsın diye kendilerine eşler yarattığını bildirmekle de huzurlu ailelere örnekler²¹ sunulmuştur. Bir başka ayet-i kerimede ise “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi O'nun (varlığının ve kudretinin) delillerindendir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”²² Ayetin “Onlara meyledesiniz ve birbirinize ısınasınız diye böyle yarattı.”²³ “Onlara ısınıp, kaynaşasınız” şeklinde çevirdiğimiz kısmı onların yaratılış amacını açıklamakta, dolayısıyla insanın eşini kendisiyle huzur ve mutluluk bulacağı varlık olarak görmesini telkin etmektedir.²⁴ Kur'an, evlerden çeşitli vesilelerle bahsetmiştir. Kur'an, ev içinde kullanılan, hayatımızı kolaylaştıran, sağlık açısından faydalı eşyalarından, evin dekorunun nasıl olması gerektiğinden,²⁵ kapı çalmadaki nezakete,²⁶ çocukların ebeveynlerinin odalarına girişlerindeki inceliğe²⁷ kadar pek çok adabı bizlere öğretmektedir. Yeryüzünde ibadet yeri olarak yapılan ilk binanın Kâbe olduğu hususu, Kur'an'da şöyle ifade edilmiştir: “İbadet yeri olarak yeryüzünde yapılan ilk bina, Mekke'deki Kâbe olup pek feyizlidir, insanlar için hidayet rehberidir.”²⁸ Kur'an'da geçmiş ümmetlerin sağlam evler yaptıkları, buraların gezilip ibret alınması gerektiği, çeşitli vesilelerle anlatılmaktadır.²⁹

¹⁹ Fikret Karaman, a g e., s. 9.

²⁰ Nahl 16/80.

²¹ Araf 7/189; Rum 30/21.

²² Rûm 30/21.

²³ Sabuni, *Safvetü't-Tefâsir*, İstanbul 2010, c.4, s.488.

²⁴ Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrı, İbrahim Kafi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, Ankara 2008, c.4, s.303.

²⁵ Nahl 16/80.

²⁶ Hucurat 49/4-5; Nur 24/27-28.

²⁷ Nur 24/58-59.

²⁸ Âl-i İmran 3/96.

²⁹ Şuarâ 26/149; Fecr 89/9.

Haksızlıkları sebebiyle evleri çökmüş,³⁰ zulümleri yüzünden çatılarının üzerine duvarları yıkılmış, kuyuları kullanılmaz hale gelmiş ve boş kalmış nice muhteşem saraylardan³¹ bahsetmekle de, evlerin ilâhî maksada uygun kullanılması gerektiği vurgulanmıştır.

Kur'an, evlere kapılardan girmeyi,³² kapıyı çaldıktan sonra beklemeyi,³³ Allah tarafından mübarek ve güzel bir yaşama dileği olarak selam verip, izin alarak eve girmeyi,³⁴ ev halkı izin vermediği takdirde ev halkına rahatsızlık vermeden geri dönmeyi³⁵ hassasiyetle vurgulamıştır. Hatta Kur'an, kimlerin evlerinde yemek yenilebileceği³⁶ ve ehli kitabın bizim evlerimizde yemek yeme hususunu dahi açıklamıştır.³⁷ Ev içi yaşama üslûbu üzerinde önemle duran Kur'an, eve dış kapıdan girişin adabını anlatmakla kalmamış, evin bölümleri olan odalara, aile fertlerinin nasıl girmesi konusunda da açıklamalarda bulunmuştur.³⁸ Ayetlerde geçen bu hususlar, insanın kendi evindeki aile içi yaşama üslûbunu düzenleyerek, aile hayatını, nezaket kuralları içerisinde yaşamının önemini belirtmektedir.

Muhacirler Medine'ye gelirken bütün mallarını ve mülklerini Mekke'de bırakmışlar, üzerlerinde elbiseleri, ayaklarında pabuçlarıyla hicret etmişlerdi.³⁹ Bu işsiz, güçsüz, yersiz, yurtsuz insanlar için yapılması gereken şeyler hakkında Allah (c.c.) Kur'an'da şöyle buyurdu: “*İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla,*

³⁰ “İste onların, zulümleri sebebiyle ıssız kalmış, çökmüş evleri...” Neml 27/52.

³¹ “Halkı zulümde artık onmaz derecede ileri gitmiş nice şehirleri yok ettik! Öyle ki şimdi hepsinin yerinde yeller esiyor. Üstü altına gelmiş binalar, körelmiş kuyular, kurumuş çeşmeler, yerle bir olmuş muhteşem saraylar.” Bkz. Hac 22/45.

³² Bakara 2/189.

³³ Hucurat 49/4.

³⁴ Nur 24/ 27,61.

³⁵ Nur 24/28.

³⁶ Nur 24/61.

³⁷ Maide 5/5.

³⁸ “Ey iman edenler! Ellerinizin altında bulunanlar (köleleriniz) ve sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbisenizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup döküldüğünüz vakittir. Bu vakitlerin dışında (izinsiz girme konusunda) ne size, ne onlara bir günah vardır,5 birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah ayetlerini size işte böylece açıklar. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Çocuklarınız erginlik çağına geldiğinde, kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi izin istesinler. İşte Allah ayetlerini size böyle açıklar. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Nur 24/58,59)

³⁹ Osman Eskicioğlu, *İslam Hukuku Açısından Hukuk ve İnsan Hakları*, İzmir 1996, s.229

*canlarıyla cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin velileridir.”*⁴⁰ Bundan anlaşılıyor ki barınma bir ihtiyaçtır. Rasullullah bu meseleyi her bir muhaciri bir ensar ile kardeş ilan ederek halletmiştir.

Allah Rasulü de Medine’ye hicret edince ilk yapılan iş Mescid-i Nebevinin inşa edilmesiydi. Mescidin bir köşesinde Allah Rasulü için birkaç odalı bir ev yapıldı. Odaların birine ilk yerleşen, Hz. Hatice’den sonra Allah Rasulü’nun evlendiği Sevede annemiz oldu. Duvarlar topraktandı. Sadece bazı kısımları taştan olan evin damı el yetişecek kadar alçaktı. Allah Rasulü’nün evindeki odaların sayısı zamanla yapılan eklemelerle dokuzaya çıktı. Kapılarda tokmak olmadığından el ile dövülüyordu. Allah resulünün odasında kısa aralıklarla birbirine bağlanmış hurma lifinden mamul bir hasır vardı.⁴¹ Allah Rasulü hicretten yedi ay sonra Hz. Ebubekir’in evinde Aişe ile evlendi. Yapılan odalardan birisi de O’na tahsis edildi.⁴²

İbni Ömer (r.a.): “*Hz. Peygamber (s.a.v.) öğleden önce iki rekât, öğleden sonra da iki rekât, akşam namazından sonra da evinde iki rekât namaz kılardı. Yatsı namazından sonra da (evinde) iki rekât kılardı. Cuma namazında mescitten ayrılana kadar namaz kılmaz ama (evinde) iki rekât kılardı*” demiştir.⁴³

Rasullullah (s.a.v.) bir hadisi şerifinde şöyle buyurarak: “*Üç şey âdemoğlunun saadetindedir: Saliha bir eş, geniş bir ev, iyi bir binek. Üç şeyde âdemoğlunun şekavetindedir (mutsuzluğundandır): Kötü bir eş, kötü bir ev ve kötü bir binek.*”⁴⁴ aile reislerinin her şeyden önce bir yuva sahibi olması gerektiğini belirtmiştir. Dünyevi ve uhrevi hayatın her yönünü tanzim eden İslam dini mesken problemleri mevzuuna da ışık tutan hükümler getirmiştir. İslam hukukçuları da eserlerinde bu kaideleri toplu veya dağınık bir şekilde açıklamışlardır.

⁴⁰ Enfal 8/72

⁴¹ Zeynelâbidin Rahnumâ, *Hz. Peygamber, Türkçe Çeviri TDV Yayınları*, Ankara 2013, s.522

⁴² Ali Celaeddin Karakılıç, *Hz. Muhammed aleyhi’s-selam’ın Hayatı Eşsiz Ahlak ve Faziletleri*, Ankara 2001, s.202; İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi, Kütüb-i Sitte*, c.2, İstanbul,1993, s.63

⁴³ Buhârî, “Namaz” 522.

⁴⁴ Ahmet bin Hanbel, *Müsned*, c.1, s.168.

İslam hukuku meşru yollardan mal iktisabını tecviz eylemiştir, malı muhafaza için de tedbirler getirmiştir. Menkul ve gayrimenkul mallar üzerinde mülkiyet hakkı prensip olarak kabul edilmiştir. Nitekim Rasulullah veda hutbesinde "*...Ey Nas! Bugünleriniz nasıl mukaddes bir gün ise, bu aylarınız nasıl mukaddes bir ay ise, bu şehrimiz (Mekke) nasıl mübarek bir şehir ise, canlarınız, mallarınız, ırzlarınız öyle mukaddestir, her türlü taarruzdan korunmuştur*"⁴⁵ buyurmuştur.

Her varlık barınacak, hayatını geçirecek bir yuva yapma peşindedir veya kendisine insanlar tarafından yuva yapılmak zorundadır. İşte insanoğlunun da nefsinin ve neslini muhafaza edeceği, hayatını sürdüreceği mesken temin etmesi günümüzde birçokları için altından kalkılamayacak problem haline gelmiştir. İnşaat kooperatifleri ve hükümet politikaları bu probleme çözüm getirmeye çalışmakta ancak yine de problem tamamıyla çözümlenememektedir.

Daha İslam'ın başlangıcında Rasulullah s.a.v. muhacirlere Medine'de arsalar dağıtmış, ev yapanlara yardımda bulunmuştur. Hz. Ömer de halifeliği zamanında Basra ve Kûfe şehirlerini kurdururken hazineye ait araziler üzerinde bu şehirleri inşa ettirip halka ev ve arsalar vermiştir. Hatta Hz. Ömer mesken temin ve tesisinde teşvik olması için arsa ve evlerden vergi bile almamıştır. Müslümanlar mesken edinme yönünde teşvik edilirken, mesken satışına ise yasaklamalar getirmiştir. Şöyle ki; bir hadiste, Sa'd b. Hureys, Rasulullah'dan (s.a.v.) şöyle buyurduğunu rivayet eder; "*Kim bir ev veya arsa satar da kıymeti ile bir benzerini satın almazsa o parada bir bereket ve kıymet yoktur.*" Bir başka hadiste de; Huzeyfeb. Yeman'dan rivayete göre, Rasulullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Her kim bir ev satar da kıymeti ile bir benzerini satın almazsa o parada bir bereket yoktur.*"⁴⁶

Buraya kadarki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere bir mesken, ev ve arsa edinmek ve bunu gerektiği gibi kullanmak ve korumak her Müslümanın vazifesi olmaktadır. Ev sahipliği de saadetin bir alameti sayılmaktadır.

⁴⁵ Zeynelabidin, Hz. Peygamber, s.659.

⁴⁶ İbnü Mace, Sünen, Rûhun 24.

1.Maneviyat Bakımından Konut

Evdeki manevi ortama, Kur'an ve hadisler mühim bir yer vermişlerdir. Cenâb-ı Allah, Musa ve kardeşine *“Kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın, evlerinizi kible yapın”*⁴⁷ buyurmakla, evlerimizde huzurlu bir manevi hava oluşturmanın yolunun, buralarda ibadet yapmaktan geçtiğini bildirmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) ise, evlerin maneviyatıyla alâkalı olarak *“Namazlarınızın bir kısmını evinizde kılınız, oraları kabirlere çevirmeyiniz”*⁴⁸ buyurmuştur. Böylece Rasulullah (s.a.s), evlerde nafil ve sünnet nevinden namaz kılınmasını emretmektedir.⁴⁹ Evde kılınan namaz sebebiyle, eve meleklerin gelmesi, şeytanların kaçması, ibadetin neden olduğu hatırlatmalarla gereksiz ve boş şeylerden kaçınılmasının vereceği huzur, sükûn, manevi ortamın hâkim olması arzulanmaktadır. Bütün bu rivayetlerden de anlaşılacağı üzere, evler sadece yeme, içme, istirahat veya emniyet yerleri değil, maneviyatımızı kuvvetlendiren mekânlardır.⁵⁰

2.Mahremiyet Bakımından Konut

*“Ey iman edenler! Ellerinizi altında bulunanlar (köleleriniz) ve sizden henüz bulûğ çağına ermemiş olanlar, günde üç defa; sabah namazından önce, öğleyin elbisenizi çıkardığınız vakit ve yatsı namazından sonra (yanınıza girecekleri zaman) sizden izin istesinler. Bu üç vakit sizin soyunup döküldüğünüz vakittir. Bu vakitlerin dışında (izinsiz girme konusunda) ne size, ne onlara bir günah vardır, birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz. Allah ayetlerini size işte böylece açıklar. Allah, hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir. Çocuklarınız erginlik çağına geldiğinde, kendilerinden öncekilerin izin istedikleri gibi izin istesinler. İşte Allah ayetlerini size böyle açıklar. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*⁵¹

⁴⁷ Yunus 10/87.

⁴⁸ Buhârî, “Namaz” 275.

⁴⁹ Buhârî, “Ezan” 424.

⁵⁰ A. Feyza Büyük, *Kur'an'da Ev İçi Aile hayatı*, Şanlıurfa 2006, s.77.

⁵¹Nur 24/58,59.

Bu ayetlerde müminlere hitap edilerek buluğ çağına gelmeyen çocukların sabah namazından önce, öğle vakti istirahate çekilince ve yatsı namazından sonra; buluğa eren çocuklar, hizmetliler ve diğer aile fertlerinin ise bütün zamanlarda ana-babaların, eşlerin yatak odalarına ancak izin alarak girmeleri emredilmekte ve Allah'ın bilen ve hikmet sahibi olduğu bildirilmektedir. Ayet aile mahremiyetine, özel hayatın gizliliğine, örtünmenin önemine aile içinde edep ve görgü kurallarının uygulanması gerektiğine işaret etmektedir.⁵² Ayet, doğrudan aile içi mahremiyeti korumaya yöneliktir.

İslâm hukukunda kişiye tanınan temel hak ve hürriyetlerden biri de mesken hürriyetidir. Çünkü bir insanın hayatı, malı, namusu, şeref ve haysiyeti mesken ile muhafaza olunur. Öyleyse bunlar gibi, meskenler de taarruz ve tecavüzdendir. Meskenlere tecavüz, aynı zamanda hem hayata, hem namusa, hem hürriyete ve hem de mala tecavüzdür. Bunun içindir ki; bir kimsenin meskenine tecavüz etmek yahut iznini almadan bulunduğu eve, oturduğu odaya girmek yahut mesken içinde bulunan şeyleri öğrenmeye çalışmak, İslâm nazarında kötü bir hareket sayılıp şiddetle yasaklanmıştır.

Bu mevzu bir taraftan ayet, diğer taraftan da hadisler ile muayyen bir muhtevaya kavuşturulmuştur. Bir tarafı medeni hukuk, diğer tarafı ile anayasa hukuku dallarını ilgilendiren bu mevzu İslam hukukunun ikinci kaynağı olan hadiste oldukça teferruatlı hükümlere bağlanmıştır. İslam hukukunda özel hayatın bütün halleri, ayet veya hadislerle açıkça ifade edilerek tanzim edilmiştir.

Tecessüs (ayıp araştırmak) yasaktır. “...*Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın...*”⁵³ Mahremiyet bir kimsenin başkasının bilmesini istemediği hususlardır. Bu hususun ayıp olması şart değildir. Hissi sebeplerle de bir şey gizli tutulmak istenebilir. Hatta makul olmayan sebeplerle de bir hususun gizli kalması arzu edilebilir.⁵⁴ Meskenlerdeki konuşmalar ile hususi odalarda konuşulanlar özeldir. İçeridekileri dinlemek tecessüstür.

⁵² İsmail, Karagöz, *İlahi Çağrı, TDV*, Ankara 2013, s.502.

⁵³ Hucurat 49/12.

⁵⁴ Servet Armağan, “İslam Hukukunda Özel hayatın gizliliği” *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, Edebiyat Fakültesi Basımevi, c.4, İstanbul 1976, s.146.

Bir hadiste: “Bir örtüyü aralayıp kendisine izin verilmeden bakan kimse aşılması helal olmayan sınırı aşmış olur.”⁵⁵ buyrulmuştur. Diğer bir hadiste de “Bir kimse konuşurken, başkalarının işitmemesi için etrafına bakınırsa o şey gizli sayılır.”⁵⁶

Özel hayatın gizliliği ile ilgili şu misaller de verilebilir: Evlerin kapıları kapalı tutulur, pencereler içerisi görülmeyecek şekilde perdelenir, evlere kapılardan girilir,⁵⁷ izinle girilir.⁵⁸ Herkes için örfen veya dinen, özel olan, mahrem olan durumlar vardır. Ebu Hureyre (r.a.) Raulullah (s.a.v.)’ı şöyle buyururken işittim, demiştir: “Sen izin vermediğin halde bir kimse evine bakar, sen de bir taş atıp gözünü çıkarırsan sana bir sorumluluk düşmez.”⁵⁹ Sehl b. Sad (r.a.): “Bir adam Hz. Peygamber (s.a.v.)’in odalarından bir odaya baktı. Bu sırada Hz. Peygamber (s.a.v.)’in yanında, başını taradığı demir bir tarak vardı. ‘Senin baktığını bilseydim, şununla gözünü oyardım. İzin istemek böyle bakıp seyretmek nedeniyle konulmuştur’ buyurdu” demiştir.⁶⁰

Hız. Ömer, Medine’de geceleyin karakol gezerken, bir evde şarkı söyleyen bir erkek sesi işitti. Duvardan aşıp içeriye girdi. Baktı ki erkeğin yanında bir kadın, bir de şarap var. Bunun üzerine “Ey Allah’ın düşmanı, sen günah işleyeceksin de, Allah seni gizleyecek mi sandın?” dedi. Adam cevaben “Acele etme, ya Emir-el Mü’minin! Ben bir günah işledim, sen ise üç hususta Allah’a karşı günah işledin. Allah ‘birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın’⁶¹ diyor. Sen tecessüs ettin. Allah ‘evlere kapılarından girin’⁶² diyor.

⁵⁵ İbn-i, Hanbel, Müsned, 5/181; Tirmizi, Sünen, İstizan 16, Edep 76.

⁵⁶ Ebu Davud, Sünen, Edeb 32; Tirmizi, Birr 39.

⁵⁷ “...İyilik, evlere arkalarından girmeniz değildir. Ama iyi davranış, takva sahibi insanın davranışdır. Evlere kapılarından girin, Allah’a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz.” (Bakara, 2/189).

⁵⁸ “Ey iman edenler kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selam vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor.” (Nûr, 24/27) “Eğer evde kimseyi bulamazsanız, size izin verilinceye kadar oraya girmeyin. Eğer size, geri dönün, denirse, hemen dönün. Çünkü bu sizin için daha nezih bir davranıştır. Allah yaptıklarınızı hakkıyla bilendir.” (Nur 24/28) “İçinde size ait eşya olan, oturamı bulunmayan evlere girmenizde herhangi bir günah yoktur. Allah, açığa vurduklarımızı da, gizlediklerinizi de bilir.” (Nur 24/29).

⁵⁹ Buhârî, “Had cezaları” 2170.

⁶⁰ Buhârî, “Adap” 2057.

⁶¹ Hucurat 49/12.

⁶² Bakara 2/189.

Sen duvardan aştın. Allah *'Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere geldiğinizi hissettirip, ev sahiplerine selam vermeden girmeyin*'⁶³ diyor. Sen benim üzerime izinsiz girdin" demiştir. Bu cevap üzerine Hz. Ömer "Ben seni affedersem, sen de beni affeder misin?" demiş ve karşılıklı birbirlerini affetmişlerdir.⁶⁴

Anlaşılabacağı üzere burada, konut dokunulmazlığı, yani bir kimsenin evinin yabancılara karşı korunması söz konusudur. Devlet kuvvetlerinin bir eve girmesi ise, suçüstü halleri dışında mahkeme kararı ile mümkündür.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde de *"Hiç kimse özel hayatı, ailesi, meskeni veya yazışması hususunda keyfi karışmalara, şeref ve şöhretine karşı tecavüzlere maruz kalmaz. Herkesin bu karışma ve tecavüzlere karşı kanun ile korunmaya hakkı vardır."*⁶⁵

İslam Hukukçuları kör bir kimsenin, izinsiz olarak başkasının evine girmesinin de aynı hükümlere tabi olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü o, görmemesine rağmen, izinsiz olarak o evde konuşulanları dinlemektedir.⁶⁶

C.Çeşitli Hukuk Dallarında Konut Kavramı

1.Anayasa Hukukunda Konut

Konut, insanların kendisini yeniden üretebileceği, sağlık, güvenlik ve özel hayat koşullarının sağlandığı bir yapının asgari düzeyde kaliteli malzeme ile dayanıklı olacak şekilde inşa edilmesi sonucu elde edilen mekandır. Konut; birey, aile ya da bireylerden oluşan hane halkının tek veya bir arada bulunacağı ve dolayısıyla ilişkiler kurabileceği "sosyal"; yaşamın bütünlüğü açısından gerekli olan çeşitli işlevlerin sürdürülmesine olanak veren "fiziksel"; birey ve/veya ailelerin toplumu oluşturan diğer öznelerle temasının önemli bir ayağını oluşturan ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretildiği "toplumsal"; üretim, tüketim ve yatırım aracı olması bakımından "ekonomik"; yasal düzenlemelerin söz konusu olduğu ve konut

⁶³ Nur 24/27.

⁶⁴ Armağan, "İslam Hukukunda Özel hayatın gizliliği", s.155.

⁶⁵ Osman Eskicioğlu, *İslam Hukuku Açısından Hukuk ve İnsan Hakları*, İzmir 1996, s.208.

⁶⁶ Mevdudi, Tefhimü-l Kur'an, Nur, 144; Es-Sabuni, Safvetü-t Tefasir, 137-138.

sakinlerine yasal güvenlik sağlanması bakımından "hukuki" ve yapı inşaat teknolojilerinin uygulama alanı olması bakımından "teknolojik" bir birimdir.⁶⁷

Bireylerin konut hakkı güvenceye alınmadan, konut dokunulmazlığından, yaşama hakkından, mahremiyet, sağlık, güvenlik haklarından söz etmek yersiz olur. Yaşam şartları elverişli bir çevrede nitelikli bir konutta oturmak insan onuru için gereklidir. Konut hakkı sosyo-ekonomik bir haktır. Hak ve sorumluluk (görev) karşılıklı etkileşim halindedir. Hakkın gerçekleşmesi için devletin ve diğer bireylerin yerine getirmesi gereken yükümlülükleri vardır. Devletler vatandaşlarının bireysel ve sosyal hakkı olan konut hakkını anayasa ile güvence altına almıştır. Bununla beraber devlet konut ihtiyacını karşılama görevini yerine getirirken sağlıklı ve düzenli bir kentleşmeyi ve güvenli yaşama koşullarını da gerçekleştirmek durumundadır. Kentleşme sosyal bir realite olduğu için toplumun tüm bireylerinin ve gelecek kuşakların da maslahatı ve hakları göz önünde bulundurulur.

Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasasında konut hakkı ve konut hakkı ile ilintili diğer haklar şu şekilde belirlenmiştir:

IV. Özel hayatın gizliliği ve korunması

B. Konut dokunulmazlığı

MADDE 21.– (Değişik: 3.10.2001-4709/6 md.) Kimsenin konutuna dokunulamaz. Millî güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlâkın korunması veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması sebeplerinden biri veya birkaçına bağlı olarak usulüne göre verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde de kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça; kimsenin konutuna girilemez, arama yapılamaz ve buradaki eşyaya el konulamaz. Yetkili merciin kararı yirmi dört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını el koymadan itibaren kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde, el koyma kendiliğinden kalkar.

⁶⁷Ahmet Gökdemir, Can Demirel, *Güvenli ve Sağlıklı Konut Hakkı*, Adli Bilimciler Derneği, 1. Ulusal Sağlık Hukuku Kongresi, 1-4 Mayıs 2014 Marmaris.

VIII. Sağlık, çevre ve konut

B. Konut hakkı

MADDE 57.– Devlet, şehirlerin özelliklerini ve çevre şartlarını gözeterek bir planlama çerçevesinde, konut ihtiyacını karşılayacak tedbirleri alır, ayrıca toplu konut teşebbüslerini destekler.

XIII. Devletin iktisadî ve sosyal ödevlerinin sınırları

MADDE 65.– (Değişik: 3.10.2001-4709/22 md.) Devlet, sosyal ve ekonomik alanlarda Anayasa ile belirlenen görevlerini, bu görevlerin amaçlarına uygun öncelikleri gözeterek malî kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde yerine getirir.

Görüldüğü gibi anayasada herkesin hayatının beden ve ruh sağlığı içinde sürmesini sağlamak, bireylerin yaşama hakkını korumak ve sağlamak için tedbir almak, sağlıklı ve temiz bir çevrede yaşama hakkı sağlamak görevleri devlete verilmiştir. Devlet mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde bu görevlerini yerine getirir. Bu nedenle özellikle son yıllarda TOKİ'nin öncülüğünde planlı bir yapılaşmayla ve insan onuruna yakışır bir şekilde asgari niteliklerde konutlar yapılarak ödeme kolaylığıyla halkın hizmetine sunulmaktadır.

2.Aile Hukukunda Konut

a.İslam Hukukunda Nafaka Olarak Mesken

Sahih evliliğin doğurduğu sonuçlardan biri de kadının konut hakkıdır. İslam Hukukunda kocanın kadına barınması için temin etmesi gerekli olan konut genellikle kaynaklarda mesken olarak geçmektedir. Mesken temini kocanın karısına karşı vazifelerinden biridir. Zira “*İmkân ve varlığınıza uygun olarak oturduğunuz yerde kadınları da oturtun.*”⁶⁸ “*...Ve onlara örfün gerektirdiği şekilde davranın.*”⁶⁹ âyetleri kocanın karısına bir mesken temin etmekle mükellef olduğunu ve bu meskenin kadının sosyal durumuna uygun olması gerektiğini ifade etmektedir. Kocanın temin etmekle mükellef olduğu mesken müstakil bir ev veya kadının ihtiyaçlarını tam olarak karşılayabileceği bir oda veya daire olabilir.

⁶⁸ Talâk, 65/7.

⁶⁹ Nisâ, 4/19.

Konuyla ilgili meselede, bir adam birden fazla odası olan bir evde, birbirinden farklı iki odada karısını ve annesini iskân ederse, karısının bu evde kocasının annesiyle birlikte yaşamayı kabul etmemesinin mümkün olamayacağı hükmü yer almaktadır.⁷⁰ Esasen kadın istemez ise kocasının ailesiyle oturmak zorunda değildir. Bu kadının kocasının üzerindeki haklarından biridir. Kadının kocasının ailesiyle ikamet etmesi durumunda şayet evin birden fazla odası var ve kadına da girişi farklı ayrı bir oda tahsis edilmiş ise kocasından kendisine ayrı bir ev tahsis etmesini isteyemez. Ancak evin bir tek odası var ise koca, karısını ve ailesini bu evde iskân edemez. Bu durum bir başka meselede, bir adamın, bir odası olan bir evde annesiyle karısını iskân ederse karısının ondan başka bir evde ikamet etmek isterse kocanın bunu yapmaya mecbur olduğu, şeklinde hükme bağlanmaktadır.⁷¹ Aynı şekilde bir adamın birden fazla karısı varsa onları ayrı odaları olan bir evde iskân edebilir. Ancak evin birbirinden ayrı farklı odaları yoksa kadınlardan her biri kendisi için özel bir oda veya ev tahsis edilmesini isteyebilir. Eserde yer alan, iki karısı olan bir adamın birbirinden farklı odaları olan bir evde onları ayrı ayrı odalarda iskân etmekte iken kadınlardan birinin kuması ile aynı evde yaşamak istemediği için kendisine ayrı bir oda tahsis edilmesini isteyemeyeceği şeklinde hükmolunan fetva⁷² yukarıdaki hususa örnek teşkil etmektedir.⁷³

⁷⁰ Bkz. 332. mesele: **Mâ Li'z-Zevce ve'z-Zevce en Yef'alâ** “Zeyd buyûtu adideyi müştemil olan menzilineñ ğalâk ve erâfiki başka bir odasında zevcesi Hind'i iskân itdikden soñra vâlidesi Zeyneb'i dahı ol menziline başka bir odada iskân eylese Hind Zeyneb'in sâkine olduğu menzilde ben sâkine olmam dimege kâdire olur mı? El-cevâb: Olmaz.” [Varak 72a] Kadının kocasının ailesiyle birlikte, örneğin anne ve babasıyla veya diğerleriyle birlikte bir evde ikamet ederlerse, eğer evin birden fazla odası varsa ve kadına özel bir oda tahsis edilmiş olarak ayrı ayrı odalarda ikâmet ediyorlarsa kadının başka bir ev istemeye hakkı yoktur.

⁷¹ Bkz. 333. mesele: **Mâ Li'z-Zevce ve'z-Zevce en Yef'alâ** “Zeyd ancak bir odası olan menziline zevcesi Hind ile vâlidesi Zeyneb'i iskân eylese Hind Zeyneb ile sâkine olmam benim için ğalâk ve merâfıgı başka bir oda ittihaz ve iskân eyle dimege kâdire olur mı? El-cevâb: Olur.” [Varak 72a] Eğer evin birden fazla odası yoksa kadının başka bir evde ikamet etmeyi istemeye hakkı vardır.

⁷² Bkz. 338. mesele: **Mâ Li'z-Zevce ve'z-Zevce en Yef'alâ** “İki zevcesi olan Zeyd'in dârında buyût-i müteaddide olup her birinde müstakil ğalak ve merâfıgı olmagla her birini başka bir beytde iskân eylese biri ben dirram ile bir dârda sâkine olmam dimege kâdire olur mı? El-cevâb: Olmaz.” [Varak 72a] Bir kadın kumasıyla aynı evde ikâmet ederken, koca kapıları farklı iki ayrı odada ikâmet ederse, kadının başka bir ev istemeye hakkı yoktur (*ez-Zahîra, fi'l-Âşir mine'n-Nikâh*). Hassâf, Edebu'l-Kâdîde şöyle zikretti: Bir adamın iki karısı varsa ve onları aynı evde bulunduruyorsa, kadınlardan birinin başka bir ev istemesi onun hakkıdır. Çünkü onların aynı evde iskân edilmeleri o kadınlara zarar verir. Bu zararı gidermek de kocanın görevidir.

İslâm hukukunda mesken, nafaka yükümlülüğünün bir parçası olarak eş, çocuklar ve belirli akrabalara karşı teminle yükümlü bulunan mekân olması sebebiyle önem taşır. Bir kadın evlenip kocasının evine yerleştikten sonra onun yiyecek, içecek, giyim ve mesken harcamaları kocaya aittir. Bunlar eşlerin sosyal seviyelerine ve maddi imkânlarına göre temin edilir. Kur'an'da “*Annelerin yiyecek ve giyeceği uygun tarzda (ma'ruf)⁷⁴ çocuğun babasına aittir.*” buyrulur.⁷⁵ Bu anlamda meskenin eşlerin mali ve sosyal durumlarına uygun bulunmasının yanı sıra mahremiyet açısından da bağımsız bir bölümden oluşması ve aynı zamanda güvenli ve huzurlu bir hayat yaşamaya elverişli olması gerekir.⁷⁶

Nafaka borçlusu nafaka alacaklısına sosyal ihtiyaçlara cevap verecek bir şekilde mali durumuna uygun bir mesken temin ve tedarik etmek mecburiyetindedir.⁷⁷ Meskenin hukuki olabilmesi için şu özellikleri taşıması lazımdır:

a- Mesken nafaka alacaklısının din ve dünya işlerini görmesine müsait olmalıdır. Mesela buna göre eşi ve çocukları bulunan bir nafaka alacaklısı için banyo yapma imkânı olmayan mesken hukuki değildir.⁷⁸

b- Mesken nafaka alacaklısına gerek borçlu tarafından gerekse başkası tarafından eziyet edildiğinde bu duruma mani olabilecek iyi hal sahibi komşuların yoğun olduğu muhitlerden temin edilmelidir.⁷⁹ Yani mesken yerleşim yerlerinden uzak olmamalıdır. Komşuluk hak ve görevlerini idrak eden kişilerin yoğun olduğu mahallelerden temin edilmelidir.

⁷³ Bünyamin Karadöl, *Şeyh 'ül-İslâm Minkârî-Zâde Yahya Efendi'nin Nikâh Akdi/Evlilik ile ilgili Fetvaları*, Adana 2006, s.40,41.

⁷⁴ (Ma'ruf), aşırılığa kaçmadan ve cimriliğe düşmeden örfe göre alınan ve makul karşılana yaşam biçimi demektir. “Allah'ın (c.c.) tüm emrettikleri ve hoşnut oldukları ma'ruf, yasakladıkları ve razı olmadıkları münkerdir.”; M. Cevat Akşit, *İslam'da Ticaret Prensipleri*, İstanbul 2007, s.80

⁷⁵ Bakara 2/233.

⁷⁶ Hamdi Döndüren, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, “*Mesken*”, c.29, Ankara 2004, s.316.

⁷⁷ Ruhi Özcan, *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası*, Erzurum 1980, s.14.

⁷⁸ İbrahim Canan, *Hadis Ansiklopedisi, Kütüb-i Sitte*, İstanbul 1993, c.2, s.91.

⁷⁹ Mevsili, *el-İhtiyar*, (terc. Celal Yeniçeri), İstanbul 2011, s.8.

c- Mesken nafaka alacaklısının mal ve can güvenliğini gerektirdiği şartları taşımalıdır.⁸⁰

d- Mesken aynı zamanda aile mahremiyetinin korunmasına elverişli olmalıdır.

e- Mesken kullanışlı olmalıdır. Devamlı olarak ihtiyaç duyulan maddelerin temini kolay olmalıdır. Mesela suyun dışarıdan getirilip kullanılması zor olmamalıdır. Ya da suyun evde hazır bulunması gerekir. Suyun evde hazır bulundurulmasından nafaka yükümlüsü sorumludur.⁸¹

f- Meskende nafaka alacaklısının ihtiyaç duyması halinde bir başka kişinin barındırılması için yapılacak masraflar da nafaka kapsamına girer.

g- Çıplak bir mesken, ihtiyacı karşılamaya kâfi değildir. Kullanılmaya elverişli olmalıdır. Tefriş edilmeli, perde aksamı tamamlanmalı, ısı ve ışık tertibatı ihtiyaca cevap vermelidir. Bütün bunlar nafaka kapsamına dâhildir.⁸²

Kocanın hayatını birleştirdiği karısına bir mesken temin etmesi zorunludur. Bu ev kocanın mülkiyetinde olabileceği gibi, kiralanmış da olabilir. Koca karısının mülkiyetindeki bir evi de kiralayabilir.⁸³ Kocanın birden fazla hanımı varsa her eşine müstakil bir mesken temin etmek zorundadır. Ya da yeteri kadar oda sayısına sahip büyük bir meskende her eşine müstakil bir oda temin etmelidir.⁸⁴ Kadın kocanın hısımları ile birlikte oturmak zorunda değildir. Ancak kocanın bir başka evlilikten olan ve henüz reşit olmayan küçük çocuğu karısıyla oturabilir. Buna karşılık kadın ise kocasının izni ve müsaadesi olmadan bir başka kocadan olma küçük çocuğunu veya bir yakınını evde bulunduramaz.

Kocasından usulüne uygun bir mesken temin edilmediği takdirde kadın evi terk etmek hakkına sahiptir. Bu durumda kadın itaatsiz sayılmaz ve kocasından nafakasını isteyebilir.

⁸⁰ Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, c.2, s.91.

⁸¹ Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, c.2, s.91.

⁸² Celal Erbay, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, İstanbul 1988, s.16,17.

⁸³ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve Islahatı Fıkhiyye Kamusu*, c.2, İstanbul ts, s.450.

⁸⁴ Ruhi Özcan, *İslam Hukukunda Karı-Koca Nafaka Mükellefiyeti*, Erzurum 1976, s.78.

Nitekim 20.yy.da yapılmış olan İslam aile hukuku düzenlemeleri de kocanın bu borcuna önem vererek meseleye muhtelif maddelerde yer vermişlerdir.⁸⁵ Ancak bu şekilde, eşler arasındaki menfaat ve sorumluluk dengesi temin edilmiş olacaktır.

b.Ailedeki Diğer Fertlerden Kaynaklanan Geçimsizlik

Aile karı-koca ve çocuklardan oluşan en küçük toplumsal birim olarak tarif edilse de bazı durumlarda kayınvalide, kayınbaba veya kardeşlerle birlikte aynı evde yaşama zorunluluğu olabilir. Aile büyükleri ve diğer aile fertleri çekirdek aile üzerinde dışarıdan etkili olabildikleri gibi aynı ev içinde de etkili olurlar. Bunun çiftler üzerinde olumsuz etkileri görülebilir. Bilindiği gibi gelin-kaynana çatışması toplumumuzda sıkça yaşanan bir sorundur. Hala geleneksel aile yapısının etkin olduğu ülkemizde erkeğin eşiyle birlikte yaşama tarzı aile içi huzursuzluklara sebep olmaktadır. Hatta çoğu kez kadın, eşinin yakın aile fertlerinden şiddet bile görebilmektedir. Erzurum Aile İrşad ve Rehberlik Bürosu kişisel kartekslerinden alınan örnek olaylardan da anlaşıldığı gibi eşlerin aileleri sebebiyle yaşanan problemlerden doğan huzursuzluk sebebiyle boşanma sürecine girilebilir.

“Yaklaşık bir yıldır evliyim. Eşimin kız kardeşi ve annesiyle birlikte oturuyoruz. Fakat eşimin kız kardeşi psikolojik olarak hasta ve bana şiddet uyguluyor. Artık dayanamıyorum. Ayrı eve çıkmak istiyorum. Buna da eşim yanaşmıyor. Ailesini terk etmiyor. Ben de sonunda evimi terk ettim. Babamın evine gittim. Boşanmak için...”⁸⁶

“Bir kızım var hocam, evli yalnız altmış metrekaare bir evde eşi, çocukları, kayınvalidesi, iki görümcesi; görümcelerden biri dini nikâhlı nişanlısı bir arada yaşıyorlar ve eve sürekli misafir gelip gidiyor. Kızım eşine ayrı bir eve taşınmak istediğini söyledi. Bir buçuk, iki yıldır bunun mücadelesini verdi. Damadımın maddi gücü de var fakat buna yanaşmıyor. Şu anda ise kızım boşanma davası açtı.”⁸⁷

⁸⁵ 1953r. Suriye Ahval-i şahsiye kanunu, md. 65,67,69; 1959 t. Irak, Ahval-i şahsiye kanunu, md. 26.

⁸⁶ Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, No.2, Erzurum, Mart 2007.

⁸⁷ Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, No.3, Erzurum, Haziran 2007.

Her iki örnekte de sorun yaşayan kadın İslam hukukunda eşinin anne babasıyla birlikte yaşama zorunluluğu olmamasına rağmen; eşinden kendisine ayrı bir konut tahsis edilmesini istediğinde kocasının bu talebi yerine getirmesi gerekirken; örneklerde olduğu gibi kadının bu isteğinin dikkate alınmamasının, kadını hayatından bezdirdiği görülmektedir. Erkeğin yakın aile fertleriyle birlikte oturulduğu takdirde bu yaşam tarzından en çok olumsuz olarak etkilenen kadındır. Aynı zamanda evdeki aile ferdi sayısı arttıkça kadının yükü ve sorumluluğu da artmaktadır. Bu da ailedeki huzuru olumsuz etkilemektedir. Kocanın bağımsız bir ev kurmamış olması ve eşini kayınvalidesi ile beraber oturmaya mecbur etmesinin bir boşanma sebebi olduğu Yargıtay kararlarında da belirtilmiştir.⁸⁸

3.Borçlar Hukukunda Konut

Tarih boyunca insanlar ihtiyaç duydukları malın temini için satın alma gücünü aşan durumlarda finansman sağlamak için çeşitli yollara başvurmuşlardır. Bu yolların bir kısmı faizsiz finansman, bir kısmı da faizli finansman olarak karşımıza çıkar.

Bir mala gereksinim duyan kimseye karşılığı sadece Allah'tan beklenmek üzere verilen dünyada hiçbir menfaaat beklenmeden yapılan iyilikler vardır ki, bunlar zekat, sadaka, adak, kefaretlar, umra, rukba⁸⁹, hibe, fitre ve fitır sadakası gibi işlemlerdir. Vakıf müessesesi de Müslümanlar arasında yaygın önemli bir kurumdur. Muhtaç insanlar vakıfların faaliyetleriyle hayatlarını idame ettirebilmekte, barınacak bir yer bulabilmekte, yiyecek, giyecek, yakacak vs. temin etmektedir.⁹⁰ İnsanların gereksinim duyduğu parayı faizsiz olarak borç vermeye karz-ı hasen denir. Borç verme en yaygın finansman yöntemlerinden biridir.

⁸⁸ Esma Simav Oruç, Abdurrahman Kurt “Erzurum ve Bursa Müftülüklerine 2005-2008 Yıllarında Gelen Sorular Işığında Kadınların Boşanma Talebinin Nedenleri” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* c.18, Sayı: 2, 2009, s.299-325; 2.Hukuk Dairesi, 02.05.1965 tarihli 606/1198 sayılı kararı, 1965, s.3720

⁸⁹ “Umra ve rukba, bir başkasına onun ya da kendisinin hayatı sona erene kadar istifade etmesi için bir gayri menkulu vermektir. Böyle verilen bir malın tekrar eski sahibine dönüp dönmeyeceği, ayrıca kendisine umra yapılan kişinin söz konusu gayri menkul üzerinde faydalanmak dışında tasarruf yapıp yapamayacağı tartışmalıdır” Ali Osman Ateş, *İslam’a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitab Örf ve Adetleri*, İstanbul 1996, s.391,392.

⁹⁰ İshak Emin Aktepe, *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, İstanbul 2012, s.61.

Müslümanlar arasında bir nevi yardımlaşmadır. Vadeli alış-veriş de İslam âlimlerinin cevaz verdiği faizsiz finansman kapsamındadır. Bir başka faizsiz finansman yolu da istisna akdidir. İstisna akdi peşin ya da vadeli bir bedel karşılığında anlaşılıp malın tesliminin ilerideki bir tarihte yapıldığı bir akittir. Bugün birçokları müteahhitlerin ya da firmaların bu şekilde binalar yapıp sahiplerine teslim etmeleri (kooperatif) sayesinde ev sahibi olmuşlardır.

İnsanların satın almaya gücü yetmediği zaman başvurdukları yöntem kiralamaktır. İslam hukukunda icare denilen bu işlem malın menfaatinden faydalanmaktır. Bunların dışında İslam hukukunda faizsiz finansman yöntemleri arasında sayabileceğimiz şirket, selem, vefa, istiğlal, muamele-i şeriyye, denilen akitler de vardır.

İnsanlar bir mal veya konut temini için faizsiz finansman sağlayamadığı durumlarda faizli borca da başvurabilmektedirler. Bu borcu şahıslardan alabildikleri gibi banka vb. kurumlardan da alabilmektedirler. Ancak faiz hem dinen hem de ahlaken uygun görülmemektedir.

4.Mali Hukukta (Zekât Fıkhdında) Konut

Zekât Fıkhdında nisaba dâhil edilmeyen, temel ihtiyaç addedilen eşyaya Havaic Asliyye denir.“Havaic” sözlükte bir şeye ihtiyaç duyma ve kendisine ihtiyaç duyulan şey anlamlarına gelen “hacet” kelimesinin çoğuludur. Hacet, zorluk ve sıkıntının giderilmesi, huzur ve refahın temini için insanın ihtiyaç duyduğu şeyleri ifade eder. “Temel İhtiyaçlar” anlamına gelen havaic-i asliyye İslam hukuku terimi olarak zekâta tabi olmayan temel ihtiyaç mallarını ifade eder.⁹¹

İhtiyaç, esasen kişilere ve içinde bulunulan ortama göre değişiklik gösterdiğinden, neyin asli ihtiyaç, neyin ikinci derece ihtiyaç olduğunu ayırmak hayli güçtür. Bu sebeple fakirler tarafından asli ihtiyaçlar hususunda objektif ölçüler getirilmeye çalışılmıştır. Bir malın asli ihtiyaçtan sayılabilmesi için, o malın kişinin sağlık ve güvenlik içinde yaşamasını temin eden veya buna birinci dereceden yardımcı olan bir özellik taşıması gerekir.

⁹¹ Orhan Çeker, *İslam Ansiklopedisi TDV*. “Havâic-i Asliyye”, c.16, İstanbul 1997, s.504.

Bundan dolayı açlığı giderecek kadar yiyecek, avret yerlerini örtme ve sıcağa-soğuğa karşı korunma için ihtiyaç duyulan elbiseler veya kişinin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu aile fertlerinin nafakası havaici asliyyenin ilk örneklerini oluşturur.⁹²

Öte yandan zekât mükellefiyetinde asli ihtiyaçlar olarak temel gıda maddeleri ve giyecek giderleri ile beraber insanın hayatını huzur, güven ve sağlık içinde sürdürebileceği mesken giderleri ya da mesken ve binek mülkiyeti de zekât matrahı dışında tutulmuştur. Hanefi âlimlerinin yanı sıra İmam Malik de havaic-i asliyyeye meskeni dâhil etmiştir.

Hidaye’de asli ihtiyaçlardan bahsedilirken “oturulacak evlerde, giyilecek elbisede, ev eşyasında, binilecek hayvanlarda, hizmette kullanılacak kölelerde ve kullanılacak silahlarda zekât yoktur. Çünkü bunlar o kişinin asli hacetiyle meşguldür.”⁹³ ibaresi yer alırken; İbni Melek asli ihtiyacı şöyle açıklamıştır: Asli ihtiyaç, nafaka, mesken, savaş atları, sıcak ve soğuğa engel olmak için ihtiyaç olan elbiseler gibi ya gerçekten insanın ölmesini önleyen yahut borç gibi farazi olarak insanı yok olmaktan kurtaran şeylerdir.⁹⁴ Hacı Zihni Efendi de eserinde meskeni asli ihtiyaçlar içerisinde zikretmiştir.⁹⁵

Hâkim Tirmizi, Hz Ömer (r.a.)’in bina hususundaki bir müdahalesini zikrederken şunu söyler: “Eğer bina muhtaç olunan miktarsa, kişi bunu Allah’tan sevap bekleyerek inşa edebilir. Zira meskene olan ihtiyaç aynen yiyecek, giyecek ve bineğe olan ihtiyaç gibidir.”⁹⁶

Havaic-i asliyye, temin edilmediği takdirde insanın ölümüne sebep olacak şeyler değil sıkıntı, darlık, zaaf... vs. doğuran mallardır. Mesela bir insanın bineği olmazsa güçlük çeker. Fert havaic-i asliyyeye sahip değilse zaruret içindedir, çünkü fukaha asli ihtiyacı zaruret saymışlardır. Buradan hareketle zaruret “Temin edemediğimiz takdirde güçlüğü maruz kalacağımız, zayıflayacağımız, hayatımızın

⁹² Orhan Çeker, *Hadis Ansiklopedisi*, c.16, s.505.

⁹³ İbni Abidin, *Terceme ve Şerhi Ahmed Davudoğlu*, İstanbul 1985, c.4, s.15,16.

⁹⁴ Vehbe Zuhayli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, c.3, İstanbul 1994, s.263, 264.

⁹⁵ Mehmed Zihni, *Ni’meti İslâm Büyük İslam İlmihali*, İstanbul 2008, s.730.

⁹⁶ Canan, *Hadis Ansiklopedisi* c.2, s.83.

normal seyirinin deęiŖeceęi hallerdir.” Mecelle’de “hacet umumi olsun, hususi olsun zaruret menzilesine tenzil olunur.” denilirken, bazı mahsurlar mübah kılınır, bazı yasaklar gerektiği kadar, gerektiği sürece kaldırılır.⁹⁷

5.EŖya Hukukunda Konut

Mülk edinme, insanların servet edinmelerinin esasını meydana getirir. Mülk edinme (temellük) kendileri, ürünleri veya bedelleri ile ihtiyaçların giderilebildiği Ŗeylerin elde edilmesi ve saklanmasıdır. İnsanlık medeniyetinin temellerinden biri de, kiŖinin hayatı ve selameti için gerekli olan Ŗeyleri elde etme çabası içinde olmasıdır. KiŖi yiyeceğini, giyeceğini temin eder, barınmak için evini özellikle de su kaynağına yakın bir yerde yapar, binek hayvanları besler, olumsuz Ŗartlara karŖı kendisini ve ailesini savunmak için tedbirler alır, hatta süslenmek için ziynet eŖyalarına ihtiyaç duyar. Bazı kiŖiler de hastalığını, yaŖlılıęını dŖnerek ya da herhangi bir sebeple ihtiyaı olabileceğini dŖnerek ileriye yönelik tasarruflar yapar. İnsanın eŖyaya meyli fitratındandır. İhtiyaçlarını temin etmek için emek sarf eden kiŖinin, bu çabasının karŖılıęındaki birikimi mülk olarak isimlendirilir. Mülk, bir insanın bir ayn (mal) veya menfaatten ya bedel almak suretiyle ya da doğrudan kendisinden faydalanılmasını yahut da baŖkası adına ıskatı (dŖrme, devir) mümkün kılan bir haktır.⁹⁸

İslam hukuku insana mülkiyet hakkı tanımıştır.⁹⁹ Anayasanın 35. maddesinde açıkça ifade edildiği gibi “Herkes, mülkiyet ve miras hakkına sahiptir.” Mülkiyet hakkı da diğer haklar gibi sınırlıdır. Her Ŗeyden evvel mülkiyet İslam dininin cevaz verdiği alıŖma, hibe, miras ve ticaret gibi meŖru bir yoldan elde edilmiŖ olmalıdır. İslam dininin meŖru saymadığı yollardan mülk edinme caiz değildir.¹⁰⁰ Aslında mülkiyeti kazanmanın meŖru yolları çoktur ve insanoğluna mülk edinmek için kâfi gelir.

⁹⁷ Hayrettin Karaman, *İslam IŖıęında Günün Meseleleri*, c.1, İstanbul 1988, s.336-337.

⁹⁸ Muhammed Tahir bin AŖr, *İslam Hukuk Felsefesi*, (ev. Vecdi Akyüz ve Mehmet Erdoğan), 2.bs. İstanbul 1996, s.245, 246, 247.

⁹⁹ Fahri Demir, *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*, T.D.V. Ankara 2003, s.121.

¹⁰⁰ Servet Armağan, *İslam Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, T.D.V. Ankara 2006, s.178.

Ancak Rasulullah (s.a.v.)’dan Hz. Ebu Hureyre şöyle rivayet ediyor: “Öyle devir gelecek ki insanoğlu aldığı şeyin helalden mi haramdan mı olduğuna hiç aldırmayacak.”¹⁰¹ Rezin şu ziyadede bulunmuştur: “Böylelerinin hiçbir duası kabul edilmez.”¹⁰² Efendimiz (s.a.v.) bir hadisi şerifinde de şöyle buyurmuştur: “*Kişi Ya Rab, ya Rab! diye yalvarıyor. Hâlbuki onun yediği haram, içtiği haram, giydiği haram, gıdası haramdır. Böylesinin duası nasıl kabul edilsin?*”¹⁰³

Enes (r.a.), Rasulullah (s.a.v.)’ın şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: “*Nafaka için harcananın hepsi Allah yolunda harcanmış gibidir, bina için harcananı müstesna, bunda hayır yoktur.*”¹⁰⁴ Bu hadisten Hz. Peygamber (s.a.v.)’in her insan için zaruri olan, normal bir eve sahip olmasını hoş karşılamadığı hükmünü çıkarmak yanlış olur. “*Malın en kötüsü, binalar için harcadığıdır*”¹⁰⁵ hadisinde kastedilmek istenen övünmek için yüksek ve lüks binalar yapmak olmalıdır. Nitekim yüksek binalar yapılması kıyamet alametleri arasında sayılmıştır. Asli ihtiyaçlardan olan mutat ve sosyal duruma göre yapılan ve tefriş edilen binalar bu kapsamda olmasa gerektir.¹⁰⁶

Mülkiyet eşya hukukunun önemli bir kısmını teşkil eden “ayni haklar” arasında incelenir. “Ayn” ise elle tutulur gözle görülür maddi varlığı olan “şey” demektir. Eşya “şey”in çoğuludur. İslam hukukunda eşya, eşya başlığı altında değil, “mal” başlığı altında ele alınır. Malın muhtevasını ayn ve menfaat teşkil eder. Ayn eşyanın (malın) maddi, cismani halini, menfaat ise eşyanın kullanımından kazanılan faydayı ifade eder. Buna göre bir konutun satışında gerçekleştirilen işlem ayn, kiralanmasında gerçekleştirilen işlem menfaat üzerinden yapılır.¹⁰⁷

Eşya hukukunda intifa hakkı, sükna hakkı ve irtifak hakkı gibi haklar da vardır ve konut mevzubahis ise bunlardan da kısaca bahsetmek icap eder.

¹⁰¹ Buhari, Büyü 988.

¹⁰² İbrahim Canan, Hadis Ansiklopedisi, Kütüb-i Sitte, c.14, İstanbul 1993, s.313.

¹⁰³ Müslim, Zekat, 65.

¹⁰⁴ Tirmizi, Kıyamet 41, Canan, Hadis Ansiklopedisi c.2, s.51.

¹⁰⁵ Taberani, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 8/381.

¹⁰⁶ Serahsi, *El-Mebcut*, M. Cevat Akşit (editör), c.30, İstanbul 2008, s.250.

¹⁰⁷ Fahri Demir, *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı*, T.D.V. Ankara 2003, s.19,21; Hasan Hacak, TDV İslam Ansilopedisi, c.27, “Mal”, Ankara 2003, s.463.

İntifa hakkı: Hak sahibine, hakka konu olan malı zilyetliğinde (fiilen elinde) bulundurma, yönetme, kullanma, yararlanma haklarını veren bir haktır. İntifa hakkı sınırlı aynı haktır ve taşınmazlarda tapu kütüğüne tescil ile kurulur. İntifa hakları sözleşme ile kanuni olarak veya mahkeme kararı ile kurulabilir. İntifa hakkı süreli veya hak sahibinin hayatı boyunca tanınabilir. Süresiz olarak tanınması halinde veya hak sahibinin hayatından daha uzun bir süre öngörülmesi halinde hakkın süresinin hak sahipliğinin hayatı ile sınırlı olduğu kabul edilir. Tüzel kişilerde en çok 100 sene süre ile kurulabilir. İntifa hakkı ivazlı ya da ivazsız olarak kurulabilir.

Sükna hakkı: Kişiyeye bir evde veya evin bir bölümünde oturmak; bir evi veya bir bölümünü ele geçirmek hakkı tanıyan bir haktır (oturma hakkı). Sükna hakkı şahsa sıkı sıkıya bağlı haklardan olduğu için devri kabil değildir ve mirasçılara geçmez. Hak sahibinin rızası olmadıkça, bu hakkını kira yolu ile de olsa başkasına devredemez. Sükna hakkı tesisi için tapu sicil müdürlüğünde resmi senet düzenlenmesi gereklidir ve bu hak tapu kütüğünde irtifak hakları sütununa tescil edilir.

İrtifak hakkı, bir gayrimenkul üzerine, diğer bir gayrimenkul veya şahıs lehine kurulan ve hak sahibine sınırlı bir yararlanma sağlayan haktır. Gayrimenkul sahibi, ilgili mülkün bir başkası tarafınca kullanılmasına izin verdiği takdirde, irtifak hakkını vermiş oluyor. Bu işlevi ile kiralama ile karıştırılan irtifak hakkının kiralamadan farkları; irtifak hakkının uzun süreli olup, tapuya tescil edilmesi, ön izin verilebilmesi ve irtifak hakkı doğrultusunda projeye dayalı tesis inşa edilebilmesi söz konusu iken, kiralamada gayrimenkul üzerinde sabit tesis yapımı söz konusu değildir.

İrtifak hakkı, hak sahipleri bakımından şahsî irtifaklar ve aynı irtifaklar olmak üzere ikiye ayrılır. İrtifak hakkı kısmen ferdileştirilmiş, belirli bir kişiyeye tahsis edilmiş ise şahsi irtifak olur. Şahsi irtifak hakkı, başkasına devredilemez ve miras bırakılmaz. İrtifak, bir diğer gayrimenkul lehine kurulduğu takdirde aynı irtifak söz konusu oluyor. İrtifak hakları, akit içinde koşulan şart, satım sözleşmesi, vasiyet, izin, umumi ortaklıktan istifade gibi yollarla kuruluyor.

Mesken ve iş yerleriyle çok yakından ilgili bir diğer İslam hukuku müessesesi de bu tip yerlerde azami faydayı sağlayıcı yönde taksime gidilmesi, o şekil bir ortaklıkta bulunulmasıdır. Aslında buna dair kaideler modern hukukta ancak son yarım asırda ortaya çıkmıştır. Arsa bulunamadığı vakitlerde vs. zamanda evlerin üstü ev yapılmak üzere başkasına satılabilmekte, müstakil mülkiyete mevzu olmaktadır. Üst kat hakkı sahibi mülkiyet hakkının sağladığı her türlü hakları kullanır. Mecelle md. 1150 de: "İki kişi beyninde müşterek bir hanenin fevkanisi birine ve tahtanisi diğerine ita olunmak üzere kısmet murad olundukta gerek fevkanı ve gerek tahtanı takvim olunarak kıymeti itibariyle taksim olunur." denilmek suretiyle bu hak kabul edildikten sonra hanelerden birbirine geçiş, yol, suyolu ve benzeri kolaylıkların, hakların tanınması mevzuunda Mecelle md. 1166-1168 de hükümler getirilmiştir. Böylece aile fertleri arasında meskenlerin en iyi bir şekilde kullanılması, değerlendirilmesi hükme bağlanmıştır.

Bazen gayr-ı menkullerin taksimi halinde fertlerin küçük parçalardan faydalanma imkânı kalmayacağı gibi, devletin aldığı vergide ve milli gelirden bir düşüş de olacaktır. Bu durumda o mesken veya iş yerinde menfaatler paylaşılır. Ortaklar, hak sahipleri ya yer itibariyle ya da vakit itibariyle bu menfaati paylaşırlar (devre mülk). Evin veya iş yerinin bizzat kendisi paylaştırılmaksızın olduğu gibi muhafaza edilir ama o yerdeki hak sahipleri buradan nöbetleşe faydalanırlar. Taksime elverişli olmadığı müddetçe yetkili makam (hâkim) bile taksim işine girişemez. Arsa temini ve ev yaptırmanın çok güç olduğu bu zamanlarda aile fertleri bir de evlerini veya iş yerlerini fiilen paylaşmaya kalkıştırlarsa o takdirde önceden kullanılabilen ev veya iş yeri bu defa hiçbirisinin işine yaramaz hale gelecektir. İşte İslam Hukukunun hukuk âlemine getirdiği bu "Muhayee Müessesesi"¹⁰⁸ modern zamanın küçük mülkler mevzuundaki meselelerine cevap verici durumdadır.

¹⁰⁸ Sözlükte "birine bir hususta muvafakat etmek, nöbetleşme" gibi anlamlara gelen muhâyee, bir fıkıh kavramı olarak, ortakların, ortak oldukları malın kullanımını aralarında taksim etmelerini ifade eder. Bu da iki şekilde olabilir; birincisi münavebeli olarak kullanabilirler, ikincisi ise malın kullanımını aralarında taksim edebilirler. Meselâ, bir evde ortak olan kişilerin bir yıl birinin, ertesi yıl diğerinin kullanması; arabada ortak olan kişilerin bir hafta biri, ertesi hafta diğerinin kullanması şeklinde kullanımı taksim etmeleri münavebeli olarak kullanımdır. İki katlı bir evin birinci katının bir ortak,

Müslümanlık bir taraftan müstakil mülk ve mesken edinmeyi tavsiye ederken bir taraftan da bazı durumlarda kişilerin mesken ve iş yerlerine ortaklıklarını (müşterek mülkiyetlerini) kabul etmiştir. Esasen ammeye ait müşterek mülklerde de zaten bütün fertler ortaklaşa faydalanıyorlardı. İşte gerek amme mülkleri ve gerekse hususi müşterek mülklerin, ortaklar arasındaki bir anlaşmazlık sebebiyle harap olmasının önüne geçmek için gerekli tedbiri almak gerekir. Hem bir şehrin mülkleri hem de meskenler bu şekilde ancak harap olmaktan korunabilirler. Nitekim Mecellenin 1308-1328 maddelerinde bu hususa dair hükümler getirilmiştir. Şöyle ki; "Bir mülk-i müşterek termim ve tamire muhtaç oldukça sahipleri hisselerine göre biliştirak tamir ederler." Alt ve üst katlar ayrı ayrı şahsın ise o zaman inşaatı birlikte yaparlar. Alt kat sahibi kaçınsa üst kat sahibi her ikisini de yapar ve masrafını vermedikçe alt kat sahibini faydalanmaktan men edebilir. Duvar ve benzeri şeylerin inşa ve tamirinde de durum aynıdır.¹⁰⁹

Buna göre İslâm hukuku, kişi ve toplumu yakından ilgilendiren mesken problemine dair önemli hükümler getirmiştir. Kişi ve toplumun mülkiyet hakkını kabul eden İslâm hukuku, bu iki hak arasında denge kurmaya çalışmış; iki hakkın karşı karşıya gelmesi halinde, toplumun hak ve menfaati ön plânda tutulmuştur.

Gerek hazine toprakları gerekse bir köy veya kasabaya ait topraklar üzerinde kurulan meskun mahallerde arsa spekülasyonunun önüne geçmek için her ev sahibi kişinin ancak yarım dönüm (takriben 600 metre kare) arsa çevirebileceği, tatbikatta hükme bağlanmıştır. Şöyle ki, Hz. Ömer Basra ve Küfe şehirlerini kurduğunda her eve en fazla yarım dönüm bahçe (Tetimme-i Sükna) takdir buyurmuştur.

İslam hukuku açısından şehircilik ve aile meskeni problemi mevzuunda buraya kadar anlatılanlardan varılabilecek sonuçlar şöylece sıralanabilir.

a) İslam dini ve hukuku kişi ve toplumu yakından ilgilendiren mesken ve çevre meselelerine dair hükümler getirmiştir.

ikinci katının da diğer ortak tarafından kullanılması da malın kullanımının taksimidir. Ali Himmet Berki, *Açıklamalı Mecelle*.

¹⁰⁹ Serahsi, c.30, s.127-154.

b) Kişi ve toplumun mülkiyet hakkını kabul eden İslam hukuku bu iki hak arasında bir denge kurmuş, iki hakkın karşı karşıya gelmesi halinde toplumun hak ve menfaati ön planda tutulmuştur.

c) Özel mülkler, aile meskeni konularında öngörülen tedbirler ise şöylece sıralanabilir:

1- Mesken sahibi olmak ve bu meskende İslam'ın talim eylediği bir biçimde hayatı sürdürmek dini hükümler gereğidir.¹¹⁰

2- Meskenin saadet yuvası olması da ancak ideal ölçülere uygun bir biçimde inşasıyla mümkündür. Bunu temin için devlet münasip yerlere şehirler kurmalı, fertlerin kurması için gerekli kolaylık ve desteği sağlamalıdır.¹¹¹

3- Mesken ve arsa satışlarını önleyici, sınırlayıcı durumlara mani olucu tedbirler alınmalıdır. Hazine topraklarının mülkiyeti devlet elinde kalmak üzere arsa tahsisi yapılmalıdır.

4- Meskenlerin inşasında gerek dış ve gerekse iç mimaride İslam'ın emir ve yasaklarına uyulmalıdır. İsrafa kaçmamak şartıyla sağlığa ve dini emirlere uygun bir plan ve mimari uygulanmalıdır.¹¹²

5- Yerleşim yerlerinin kurulması, gelişmesi bakımından geniş çaplı bir keşif yapılmalıdır. Hava ve çevre kirliliğine kısa zamanda maruz kalacak yerlere yerleşim engellenmelidir. Kurulmuş olan şehirlerin gelişme durum ve kapasitesi yönünden de devlet müdahaleci bir rol oynayabilir. Böylece göçler ve plansız büyüme ve sanayileşme önlenmiş olur.

6- Komşu hukukuna riayet edici, çevre sağlığına zarar vermeyen bir yükseklik ve biçimde binalar inşa edilmelidir.

¹¹⁰Ali Şafak, "İslâm Hukuku Açısından Şehircilik ve Aile Meskeni Problemi", *A. Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum, 1982, s.14-17.

¹¹¹Şafak, a.g.e., s.14-17.

¹¹²Canan, *Hadis Ansiklopedisi*, c.2, s.90; Şafak, a.g.e., s.14-17.

7-Kişilerin ortaklaşa kullandıkları hususi mülklerin de en iyi bir şekilde kullanılmalarını temini için ortaklar arası hukuki münasebetleri tanzim edici kriterler getirilmelidir.

e) şehircilik ve mesken mevzuunda getirilen tedbirlerden bazıları da şunlardır:

1- Aile meskenleri tesisinde, devlet gerekiyorsa hazine topraklarından arsa tahsisinde bulunmalıdır. Halkın sorumsuzca davranışını önlemek için bu yerlerin kuru mülkiyetini devlet yine kendi elinde tutmalıdır. Her aile reisine yeteri kadar arsayı devlet kendi eliyle tahsis etmeli veya devlet kendi arsalarına toplu inşaat yaptırıp binalarını aile reislerine devretmelidir.

2- Yerleşim yerlerinin kuruluş ve gelişme planları devlet eliyle ve izniyle hazırlanıp yürürlüğe konulmalıdır.

3- Ammenin malı olarak yapılan ve tahsis edilen yerlere tecavüzleri önleyici, buraların hususi mülkiyete geçmemesini sağlayıcı hükümler getirilmelidir. Amme mallarının hak sahibi olmayan kişilerce de kullanılmasına izin ve imkân verilmemelidir. Bu yerlere tecavüzleri önleyici; fertlerin, toplumların ve hazinenin haklarını ve gelirlerini koruyucu gerekli tedbirler alınmalıdır.

I.BÖLÜM

MAKASID-I ŞERİA

A.Makasid-ı Şeria Kavramının Tanımı ve Ortaya Çıkışı

Makasid, sözlükte bir şeyi hedeflemek, ona yönelmek anlamındaki “kasd” kökünden türeyen “niyet, amaç, gaye” gibi manalarda kullanılan “maksid” kelimesinin çoğuludur. Şeria ise İslami literatürde geniş anlamıyla “din” daha dar anlamıyla “dini bildirim dayalı ameli hükümler” manasına gelir. Bu kapsamda makasid-ı şeria “ dinin gayeleri ya da naslarda yer alan ameli hükümlerin gayeleri anlamına gelmelidir.

Klasik dönem İslam âlimleri makasidın önemine vurgu yapan ifadeler kullanmış ve şâriin gayelerinin neler olduğu hususunu açıklığa kavuşturmaya çalışmışlarsa da bunun için bir tanım yapmamışlardır.

Kur’an-ı Kerimin birçok ayetinde evrende bir nizamın bulunduğu, hiç bir şeyin boşuna yaratılmayıp bir amaca dayandığı, kâinattaki tüm varlık ve olayların insanın hizmetine verildiği vurgulanmaktadır. Bununla beraber Allah (c.c.) insanların fitratına genel olarak yararı (faydayı) arzulamayı yerleştirmiştir. İslam’ın getirdiği hükümler de insanların yararına (faydasına) olan tüm ihtiyaçlarını karşılamak durumunda olduğundan insanın fitratına uygun hükümler içerir. Bunun aksi düşünülemez. Bu sebeple İslam dini ve hukukunun ana kaynakları olan Kur’an ve sünnetin doğru olarak anlaşılıp yorumlanması hususunda içtihat faaliyetlerine girildiğinde makasidu’ş- şeria göz önünde bulundurularak hükümler verilir. Şâri’in hükümleri vaaz etmedeki gayeleri bilinmeden fıkıh bir bütün olarak kavranamaz ve bu durumda cüzi delillerle dinin nasları tam ve doğru olarak yorumlanamaz. Mesela mütevatir olmayan haber-i vahid derecesinde olan hadislerin kabulü konusunda Hz. Ömer ve Hz. Aişe makasidı bir kriter olarak kullanmışlardır. İmam Ebu Hanife ve İmam Malik de bazı hadisleri İslam’ın genel kurallarına ters düşükleri gerekçesiyle hüccet olarak kabul etmemişlerdir.¹¹³

¹¹³ Ertuğrul Boynukalın, “*Makasid-ı Şeria*” TDV İslam Ansiklopedisi, c.27, Ankara 2003, s.426.

Makasıdın dikkate alınması ilkesi sahabe, tabiin ve onları izleyen dönemlerdeki ictihad faaliyetlerinin temelini oluşturmuş olmakla beraber nasların lafzi manalarının iptaline sebep olacağı korkusu ve hükümlerin gayelerinin belirlenmesine ilişkin özel deliller dikkate alınmaksızın doğrudan şariin amaçlarına göre hüküm verilmesi caiz görülmemiştir. Makasıd düşüncesinin terimleşme sürecinde el-Cüveyni öncülük etmiştir. O'nun ardından öğrencisi Gazali hocasının görüşleri doğrultusunda konuya açıklık getirmiştir. İzzeddin İbn Abdüsselam'ın "Kava'idü'l-Ahkam" ve el-Karafi'nin "el-Furuk"unda daha geniş bir şekilde ele alınan makasıd, Şatibi'nin "el-Muvafakat"ında müstakil bir teori olarak işlenmiştir. Bu konudaki ilk müstakil eser Muhammed Tahir İbn Âşûr'un kaleme aldığı "Makasıdüş'Şeriatil-İslamiyye" isimli eserdir.

Makasıd konusunun işlendiği eserlerde İslami hükümlerin nihai gayesinin insanların maslahatlarını gerçekleştirmek (yarar) olduğu belirtilmiştir. İslam hukukunun en büyük gayesi yararın sağlanması (celbu'l maslahat) ve zararın kaldırılmasıdır (der'ul mefsedet).

Yarar (maslahat), adı üstünde, kendisinde üstün bir salah (iyilik) bulunan şeydir. Yararı, "kendisi ile salahın hâsıl olduğu fiil" şeklinde tanımlayabiliriz. Yani toplum veya bireyler için devamlı veya çoğunlukla faydanın bulunduğu fiildir. Bu mesele üzerinde ilk defa ehemmiyetle duran Gazâlî, maslahatı "menfaati celb, mefsedeti def etmek" şeklinde tarif etmiştir.¹¹⁴ Adududdin, İbnu'l-Hacib'in birinci Muhtasar'ı şerhinde yararı "lezzet ve onun vesilesi" şeklinde tanımlar. Mevâkıf'ta ise "tabiata uygunluk" tanımını verir.¹¹⁵ Şatibi de yararı özetle şöyle tanımlar: Yarar, genel veya özel olarak insanlara salah ve menfaat olarak müessir olan ve hayatın sürdürülmesinde nefislere yerleşmiş uygunluktur.¹¹⁶ Zarara gelince zarara zıt olandır. Kendisiyle fesadın hâsıl olduğu fiildir.

¹¹⁴ Mustafa Baktır, *İslam Hukukunda Zaruret Hali*, Ankara trs., s.175.

¹¹⁵ Tahir bin Âşûr, s.122.

¹¹⁶ Ebu İshak İbrahim b. Musa Eş-Şatibi, *El-Muvâfakât, İslâmî İlimler Meteodolojisi*, İstanbul 1990, c.2, s.13-14.

Yani toplum veya bireyler için daima ve ekseriyetle zarar olan şeydir. İslam esasen maslahatları dikkate almış, yüksek hükümleri ona göre tesis etmiştir.¹¹⁷

Hukukun gayesi insanların menfaatini korumak olduğuna göre, bu anlamda hukuk bir takım kurallar ve sınırlar koyarak sosyal faydayı en üst düzeyde sağlamanın gereğini yapmış olur. Çünkü insanların refahı için herkese aynı anda özgürlük sağlanamaz. Şöyle ki birinin menfaatine olan bir durum diğerinin aleyhine olabilir. Birinin hoşuna giden bir durum diğerinin hoşuna gitmeyebilir. Düzenlenen kurallar ve getirilen sorumluluklar ile sosyal düzenin sağlanması için bir kişinin davranış özgürlüğünün başladığı yerde diğer bir kişinin davranışlarının sınırlandırılması lüzumu hâsıl olur.

Bu bakımdan kendisiyle vasfı yarar veya zarar olarak dikkate aldığımız sınırın tayini, ifadesi güç bir iştir. Ancak bunun kavranması düşünce ve zihinde zor değildir. Çünkü saf yarar veya saf zarar, her ne kadar mevcutsalar da karışık yarar veya zarara oranla nadir bulunurlar. İşte bunun için İzzuddin b. Abdisselam, Kavaid'inin üçüncü faslında şöyle der: Bil ki saf yarar nadir bulunur. Yiyecek barınak gibi insanların sırf çıkarlarının elde edilmesi, ancak çalışmak ve yorulmakla mümkündür. Şayet elde edilirse, içinde taşıdıkları zararlar ve afetlerle birlikte olurlar.¹¹⁸ Yine aynı eserin üçüncü faslının başında şunları söyler. Saf yararların elde edilmesi ve kendinden veya başkasından saf zararların kaldırılması, övülen ve güzel bir olaydır. Yararların en üstün olanının diğerlerinden öne alınması ve zararlarının en üstününün diğerlerinden önce kaldırılması övülen ve güzel bir olaydır.¹¹⁹

Yarar mutlaka “hoş gelen”, zarar da mutlaka “hoş gelmeyen” ve “güç gelen” değildir. İkisinin arasında girişimlilik ilişkisi vardır.

Yararlar ümmetin veya bireylerin durumunun kıvamında kendilerine duyulan ihtiyaç açısından, “kat’i, zanni ve vehmi” olmak üzere üçe; ümmetin tümü, grupları veya bireyleriyle ilgisi yönünden “külli ve cüz’i” olmak üzere ikiye; ümmetin sosyal

¹¹⁷ Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, c.1, İstanbul ts, s.199.

¹¹⁸ Tahir b. Aşur, s.124-125.

¹¹⁹ Tahir b. Aşur, s.129.

düzeni açısından ise “zaruri, haci ve tahsini” olmak üzere üçe ayrılır.¹²⁰ İki yarar çatıştığında ise durum değerlendirilmesi yapılarak üstünü tercih edilir. İslam’ın istediği maslahat nefsi arzular değil, şahsi olmayan, herkesi ilgilendiren kamu yararadır.¹²¹

B. Makasıd-ı Şerianın Kısımları

İslamın gayeleri, yani korunması istenen yararlar ilk defa Gazali tarafından zaruriyyat, haciyyat ve tahsiniyyat adlarıyla tasnif edilmiştir.

1. Zaruriyyat

Yukarıda zikrettiğimiz üzere maslahatların üç kısmından biri olan zaruriyyat, Fenari merhumun beyanına göre her ilahi dinde muhafazası elzem görülmüş olan maslahatlardır (yararlardır).¹²² Şâtıbî ise şöyle diyor: Şeriatların konulmasındaki gaye kulların hâlihazırdaki ve gelecekteki maslahatlarını gözetmektir.¹²³ Zaruriyyat, fukahanın ittifakı ile din ve dünyaya ait maslahatların temini için gerekli olan şeylerdir. Bu maslahatlar, yani dini, canı, akli, malı, nesli korumak bütün dinlerde ortak olan asıl gayedir. Kısas, hudut, tazminat, ta’zirat hükümleri bu cümledendir.

Yine Şâtıbî din ve dünya işlerinin, dinin, canın, aklın, malın, neslin korunması esası üzerine kurulduğunu, dünyevi işlerin yolunda gitmesinin zaruriyyat olarak ifade ettiği bu beş ilkenin üzerine bina edilmiş bulunduğunu; bu itibarla zaruriyyat ihlale uğrayıp ortadan kalkacak olursa, dünya işlerinin, teklif ve mükellefiyetlerin de anlamının olmayacağını belirtiyor ve şöyle devam ediyor: “Âhiret işleri de aynı şekildedir ve onların sağlıklı bir şekilde devamı da ancak zaruriyyatın korunması ile mümkündür. Şayet din olmazsa, işlenen her amele bir karşılık verilmesi (mükâfat ve ceza) diye bir şey de olmaz. Sorumluluk olmazsa dini benimseyen de olmaz. Eğer akıl bulunmazsa, dini yaşama ortadan kalkar. Nesil yok olsa insanlığın bekası olmaz. Mal olmazsa yaşama imkânı olmaz.

¹²⁰ Tahir b. Aşur, s.138.

¹²¹ Muhammed Ebu Zehra (çev. Abdulkadir Şener), *İslam Hukuku Metodolojisi Fıkıh Usulü*, Ankara 2009, s.318.

¹²² Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, c.1, s.202.

¹²³ Şâtibi, c.2, s.7,36; Bakır, a.g.e. s.175.

Eğer bunlar ortadan kalkacak olsa insanlığın devamı olmaz.”¹²⁴ Kısaca zikredilen bu beş esasın zayı olmasına yol açan şeyleri def etmek zaruridir.¹²⁵

2. Hacıyyat

Hacıyyat, insanların zaruret derecesine varmayan ihtiyaçları dolayısıyla olan maslahattır. Muamelatta istisna akdi, muzaraa'nın cevazı bu maslahattan dolayıdır.¹²⁶

3. Tahsiniyyat

Usulcülerin üç kategoride ele aldıkları şeriatın maksatlarından üçüncüsü de tahsiniyyattır. Tahsiniyyat, bir zaruret ve ihtiyaçtan dolayı olmayıp, en güzeli en münasibi tercih kabilinden olan bir hükmün vücut bulmasını yokluğuna tercih eden maslahattır. Tahsiniyyat veya kemaliyyat amelde kamil insan, üstün ahlak ve güzel davranış nitelendirmelerinin gerekli kıldığı durumlar demektir. Bunların bulunmaması durumunda ne zaruriyyatta olduğu gibi hayatın düzeni bozulur, ne de hacıyyatta olduğu gibi insanlar sıkıntı ve zorluklarla karşılaşır.¹²⁷ Bazı hayvanatın, bilhassa haşeratin yenilmesindeki haramlık bu cümledendir.¹²⁸

Lügatte tahsiniyyat, güzelliğe nispet edilen demektir. Tahsiniyyat, zaruret ve hacıyyatın dışında hayatı mükemmelleştiren olgu ve durumların, imkanlar el verdiği ölçüde değerlendirilmesidir. Mesela varlıklı bir müslümanın lüks yaşaması tahsiniyyattandır.

C. Zaruriyyat, Hacıyyat, Tahsiniyyat İlişkisi

İnsanın zorunlu, olmazsa olmaz ihtiyaçlarına zaruriyyat, rahatlatıcı ve kolaylaştırıcı durumlara hacıyyat denilirken; güzelleştiren, zevk veren ve tamamlayan unsurlara da tahsiniyyat adı verilir. Hayatın korunması için yemek, içmek zorunludur. Ölmeyecek kadar ekmek ve su zaruri, ekmek ve su dışındaki yemeklerden ve içeceklerden faydalanmak haci, yemeklerden sonra tatlı ve meyve

¹²⁴ Şatibi, c.2, s. 15,16.

¹²⁵ Ebu Zehra, *Fıkıh Usulu*, s.321.

¹²⁶ Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, c.1, s.202.

¹²⁷ Zekiyüddin Şaban, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usulü'l Fıkıh)*, Ankara 2011, s.416.

¹²⁸ Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, c.1, s.202.

yenilmesi, çay içilmesi tahsini maslahatlardan (yararlardan) sayılır.¹²⁹ Netice olarak Şâtibî'nin dediği gibi haciiyyat zaruriyyatın tamamlayıcısı, tahsiniyyat da haciiyyatın tamamlayıcısı, zaruriyyat ise asıl maslahatın kendisidir.¹³⁰

Fakat yine de fukahanın zaruriyyat, haciiyyat ve tahsiniyyat taksiminde kesin kriterler oluşturamadığını belirtmek zorundayız. Bazen zaruriyyat kapsamına alınan meselelerin, zaruriyyatten çok haciiyyata girdiğini bazen de haciiyyatın zaruriyyat manasına kullanıldığını müşahede ediyoruz. Çünkü ihtiyaç ve zaruretlar aynı zamanda kişilerin kendi durumlarına göre de değişmektedir. Birisi için ev zaruriyyat, araba haciiyyat olarak değerlendirilirken, diğeri için ev (kirada oturmak suretiyle) haciiyyat, araba ise zaruriyyat kapsamında olabilir.¹³¹

D.Zaruriyyat, Haciiyyat Açısından Konut Edinmenin Değerlendirilmesi

Asıl konumuz olan konut teminini buraya kadar yapılan açıklamalar ve tanımlamalar ışığında bir değerlendirmeye tabi tutacak olursak, evli veya bekâr bir Müslüman için dini ve nefsi koruma açısından konut edinmek zaruriyyattır. Nesli koruma açısından, çoluk çocuğun refahı için yine zarurettir. Sorumlu olduğu eşi ve çocuklarının huzur ve saadetinin, kalb sükûnetinin devamı açısından da zaruriyyattır. Bu maddelerin dışında malı muhafazayı ise tasarruf kapsamında düşünecek olursak konut mülkiyetinin haciiyyattan olduğu kanısına varıyoruz. Şahsi kanaatimize göre dinen bir konutta oturmak zaruret, konutun mülkiyetine sahip olmak ise ihtiyaçtır. Bu konutun genişliği, zevke göre döşenmesi de tahsiniyyattandır.

E. Zaruret ve İhtiyaç Kavramları

1.Zaruret Kavramı

Zaruretin lügat manası “bir şeye mecbur olmak”tır. İstılâhî manasına gelince çeşitli eserlerde müelliflerin çok çeşitli tarifleri ile karşılaşırız. Bunların bir kaçı şöyledir: Şâtibî'ye göre zaruret, onsuz olmayan, din ve dünya işlerinin kıvamı

¹²⁹ Ali Pekcan, *İslam hukuku Usulünde Zaruriyyat Haciiyyat ve Tahsiniyyat Meselesi*, Konya 1999, s.158.

¹³⁰ Şâtibi, c.2, s.12; Tahir b. Aşur, s.138.

¹³¹ Bakır, s.192.193; Nihat Dalgın *Gündemdeki Tartışmalı Konular*, İstanbul 2009, s.162.163.

kendilerine bağı olan hususlardır. Eğer bunlar bulunmayacak olsa dünya işleri yolundan çıkar, fesad ve kargaşa doğar. Hayat ortadan kalkar. Keza bunların bulunmaması durumunda ahiret işleri de rayından çıkar.¹³²

İbni Abidîn'in yaptığı tarif de şöyledir: Zaruret, rüknü edayı terk etmeyi mübah kılan bir acizliktir.¹³³

Muhammed Ebû Zehra'nın tarifi de şudur: Zaruret, insanın haramı almadığı zaman, hayatından veya malının hepsinin zayı olmasından korkmasıdır.¹³⁴

Zaruret hali, darda kalma, çaresiz kalma, başka çıkış yolu bulamama, şiddetle ihtiyaç duyma manasına gelmekle birlikte, bu darda kalış kişiye haramı helal, memnu olanı mübah kılıyor ise şer'i manada zaruret gerçekleşmiş olur.¹³⁵

Kur'an-ı Kerim de zaruret kelimesi şu beş ayette geçmektedir. Bakara Suresi 173. ayet, Maide Suresi 3. ayet, Nahl Suresi 115. ayet, En'am Suresi 145. ayetler. Bunların hepsinin mealleri birbirine benzemekle beraber, Nahl suresi 115. ayetinin meali şöyledir: *"Allah, size ancak leş, kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Ama kim mecbur olur da istismar etmeksizin ve zaruret ölçüsünü aşmaksızın yemek zorunda kalırsa, şüphesiz ki Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."*¹³⁶

Zaruret hadislerinin büyük bir kısmı yiyecek ve içeceklerle alakalıdır. Bunun yanı sıra zaruret halinde haram olan bazı şeylerin kullanılmasına da sünnetle cevaz verilmiştir. Mesela harbde burnu kesilen Urfece Bin Esad'ın altından burun takmasına müsaade edilmesi, Abdurrahman Bin Avf ve Zübeyr Bin Avvam'a kendilerinde bulunan uyuz ve ağrıdan dolayı ipek gömlek giymelerine müsaade edilmesi gibi.

¹³² Şâtibî, c.2, s.7.

¹³³ Baktır, s.14.

¹³⁴ Baktır, s.15.

¹³⁵ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, İstanbul 2009, c.2, s.225.

¹³⁶ Nahl Suresi, 16/115.

Zaruret birçok ayet ve hadisin delaletiyle, bazı fiil ve tasarrufları caiz kılmış, yasakları kaldırmıştır.¹³⁷ Zaruret halinde başkasının malından kullanabilmesi, zaruret hallerinde hadlerin tatbik edilmemesi gibi örnekler zaruret prensibine dayanmaktadır.

Sosyal hayatta karşılaşılan birçok meselelere “zaruret prensibine” dayanılarak çözümler bulunmuş, fetvalar verilmiştir. Cumhur fukaha, Allah (c.c)’ in kullarının maslahatları için koyduğu hükümlerin illetlerinden yola çıkarak kulların zaruret ve ihtiyaç meselelerine çözüm aramışlar, bunun adını mesalih-i mürsele, umum-i belva, istihsan koymuşlardır. Zaruret hali ile ilgili meseleler bilhassa Hanefilerde istihsan delili ile belli bir esasa oturtulmuştur. Ebu Yusuf ise hakkında nas bulunan bazı meselelerin değiştirilmesi hususunda örfে itibar etmiştir.¹³⁸ Nitekim Şâtibî de buna işaret ederek geçerli olan adetlerin şer’an dikkate alınmasının zaruri olduğunu belirtmiştir.¹³⁹

Mecelleye baktığımızda da zaruretle ilgili şu kaideleri görüyoruz.

- a. Zaruretle memnu’ olan şeyleri mübah kılar. (mad.21)
- b. Hacet umûmî olsun, hususi olsun zaruret menzilesine tenzil olunur (mad. 32).
- c. İztırar, gayrin hakkını iptal etmez (mad.33).

Zaruret veya zaruret derecesine varan ihtiyaç hallerinde haram bir fiil mübah hale dönüşebilir. Bu durum Mecellenin 21. maddesinde de ifade edilmektedir. Mesela, öldürülme veya bir uzvun yok edilmesi tehdidi ile zorlanma halinde -kalp imanla dolu olmakla beraber- küfür kelimesini söylemek mübahtır.

Yüce Allah Kur’an-ı Kerim’de, böyle bir durumda -kullara kolaylık olmak üzere- yalnızca dil ile inkâra müsaade etmiştir.¹⁴⁰

Serahsi Mabsut’unda, zor durumda kalan kimse susuzluktan ölmekten korkarsa, susuzluğunu giderecek kadar hamr içmesinde bize göre bir sakınca yoktur,

¹³⁷ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, c.2, s.488.

¹³⁸ Baktır, s.127.

¹³⁹ Şatibi, *el-Muvafakat*, c.2, s.287.

¹⁴⁰ Nahl, 16/106.

diyerek, bunu da “...ancak ona mecbur olmanız dışında...”¹⁴¹ ayetiyle delillendirmiştir.¹⁴² Aynı eserde açlık sebebiyle ölüm endişesi taşıyan bir kimsenin ölü hayvan eti yemesinin caiz olduğu da bildirilmektedir.¹⁴³

Bir kimsenin yemediği, içmediği takdirde öleceği yiyecek ve içeceği ihtiyacı "doğrudan zarurettir", yaşasa bile yeterli ve dengeli beslenemediği için sağlığını ve gücünü zaman içinde kaybedeceği yiyecek ve içecek ise "asli ihtiyaç ve dolaylı olarak zarurettir".¹⁴⁴

2. Sosyal Zaruret

İslam dini sadece kişinin Allah ile olan münasebetlerini düzenleyen, kutsalla olan bağlarını ayarlayan ve insanı ahirete hazırlayan bir kurallar manzumesi değildir. Aksine İslam akide, ibadet, muamelat, ukubat alanlarının bütününe kuşatan hüküm ve ilkelere sahiptir. Bu bütünün şu veya bu sebeple, şu veya bu şekilde parçalanması, bütünden beklenen fonksiyonun yerine getirilememesine sebebiyet verir. Bu mevcut yapı içinde hayatını sürdürmek zorunda olan müslüman ne yapacaktır? İşte sosyal zaruret burada devreye girer ve insanlar zaruret ahkâmını ferdî veya içtimaî planda uygulayabilir.

Müslümanların dünyanın neresinde yaşarlarsa yasalansınlar, dinî ve millî kimliklerini koruyabilmeleri, kendi değerlerine bağlı biçimde hayatlarını sürdürebilmeleri, siyasî, hukukî ve ekonomik haklarını elde edebilmeleri kendilerinin başkaları tarafından nazara alınacağı ölçüde bir güce sahip olmaları ile mümkündür. Zira söz konusu olan bir tek Müslüman'ın değil, bütün Müslümanların hayatı ve geleceğidir.

O zaman burada yapılabilecek tek şey, genel İslamî ilkelere hareketle geçici dönem çözümleri üretmek ve üretilen o çözümlere göre bir taraftan hayatı sürdürürken, diğer taraftan hayatını kuşatan tüm alanlarda kendi olmasını sağlayacak alternatif yollar bulma gayreti içinde olmaktır.

¹⁴¹ En'am 6/119.

¹⁴² Serahsi, *Mebcut*, c.24, s.42.

¹⁴³ Serahsi, *Mebcut*, c.24, s.72.

¹⁴⁴ <http://w+ww.hayrettinkaraman.net/sc/00132.htm>

Hâsılı sosyal zaruret toplum hayatını ölümcül tehlikeden kurtaran değil, onu zayıflıktan kurtarıp güce ulaştıran, zorlukları izale eden, insanî kabuller açısından hayatın normal akışını sağlayan değerlerin hepsini içine alır.¹⁴⁵ İslam hukukunun delillerini tek tek incelediğimizde, bütün bu delillerin genel prensibinin, ümmetin düzenini korumak ve ümmetin yararını kendisini meydana getiren insan türünün yararıyla devam ettirmek olduğu ortaya çıkmaktadır. İnsanın salahı aklının, amelinin ve yaşadığı âlemdeki bütün varlıkların salahıyla mümkündür. Çünkü bütün âlem insan için yaratılmıştır. Buna göre Şari'in salahtan maksadının bilakis insanların hallerinin ve sosyal hayattaki ilişkilerinin salahı olduğu kanaatine varılır. İnsan bu âlemin yöneticisi olduğuna göre, onun salahı âlemin ve hallerinin salahıdır. Bu yüzden insanın salahını, türünün üyeleri olan bireylerinin ve türün bütünü olan hepsinin salahına (kamu yararına) bağlamıştır.¹⁴⁶ Nitekim Tahir b. Aşur bu konuda şöyle demektedir: Ümmetin hukuka itaat etmesi önemli bir gayedir. Ümmetin itaat edemediği hukuk anlamını yitirir. Sosyolojik yürürlük için hukukun maksadını ortadan kaldırmayacak şekilde kolaylaştırma ve rahmet yolu açılmalıdır. Bu işi olurluna bırakmak hukuk normlarının çocuğunun uyulmamasına sebep olur. Din, ümmetin selâmetini, güçlü olmasını, dirlik ve düzen içinde bulunmasını istemektedir. Dinin bu istek ve maksadı tehlikeye düşer, bu mânâda bir zarûret meydana gelirse, şüphe yok ki bu nevi zarûreti ruhsatlarla gidermek, özel zarûretlerin dikkate alınmasından daha üstün ve yerinde olur. Bu tür zarûretler, ortaya çıkmış oldukları durumlar için konulmuş olan hukuk normlarının değiştirilmesini gerektirirler; ilgili yasaklar kalkar, haramlar helal olur.¹⁴⁷

3.İhtiyaç Kavramı

İhtiyaç dildeki kullanım itibarı ile bir şeyin eksikliğini gidermek, ona gereksinim duymak anlamlarına gelir. Bir şeyin eksikliği ile ortaya çıkan duygu gibi, eksikliği hissedilen şeye de ihtiyaç denilir. Sözlükte ise ihtiyaç, bir şeye muhtaç olmak, arzu ve rağbetle meyletmek anlamına gelir.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Ahmet Kurucan, *Zaman Gazetesi*, 6.2.2011.

¹⁴⁶ Tahir b. Aşur, s.121.

¹⁴⁷ Tahir b. Aşur, s.173,174.

¹⁴⁸ Rahmi Yaran, *TDV İslam Ansiklopedisi*, "İhtiyaç", c.21, İstanbul 2000, s.573.

İhtiyaç karşılanmadığı zaman zorluk, rahatsızlık, sıkıntı, başarısızlık meydana gelir. Şatibi ihtiyacı şöyle tarif etmiştir: Hacıyyat, onsuz olmamakla birlikte bir genişlik ve kolaylık sağladığı için ihtiyaç duyulan, bulunmadığı zaman genelde sıkıntı ve güçlüklerle sebep olan şeylerdir.¹⁴⁹

İnsanın yaşamak için yemek yemesi bir zaruret olmakla birlikte acıktığında açlığını giderecek kadar bir şey yemesi ihtiyaçtır. İhtiyaç sadece açlığı giderecek herhangi bir şeye yönelikse de açlığı giderecek birden fazla alternatif varsa bunlardan birini yemek arzusuyla alakalıdır. Kısaca zaruret insanın varlığının devamının kendisine bağlı olduğu şeyleri ifade ederken ihtiyaç insanın hissettiği ve telafi etmediği sürece sıkıntıya düşeceği ve bazı işlerini gereği gibi yapamayacağı eksiklikleri belirtmektedir. İnsanın muhtaç bir varlık olması onu toplum içinde iş birliğine zorlamaktadır, bundan dolayı bütün faaliyetleri zaruri olsun veya olmasın bir ihtiyacı gidermek için gerçekleşmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de hacet kelimesi Yusuf suresi 68. Ayet, Haşr suresi 9. Ayet ve Mü'min suresi 80. Ayette olmak üzere üç yerde geçmektedir. İhtiyaç kelimesi "hace(t)", bu ayetlerden Yusuf Suresi'nde ve Haşr Suresi'nde "istek ve arzu" manasında, Mü'min Suresi'nde "istenen ve ihtiyaç duyulan şey" manasındadır. Bunlardan Haşr Suresi 9. ayetinde ise hacet kelimesi, mealde görüldüğü gibi: *"Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine'ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlar verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler.*

*Kim nefsinin cimriliğinden hırsından korunursa işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir."*¹⁵⁰ istek ve arzu manası ile birlikte "hasetlik" manasında kullanılmıştır.

İhtiyaca örnek olarak "selem akdi"ni verebiliriz. Selem akdi, İslam hukukunun genel kurallarına veya genel şer'i delillere aykırı olduğu halde insanların duyduğu ihtiyaca binaen mubah sayılmıştır.¹⁵¹

¹⁴⁹ Şatibi, c.2, s.10.

¹⁵⁰ Haşr 59/9.

Eban bin Abbas, Enes bin Malik (r.a.)'in şöyle dediğini rivayet etmektedir: “Ben gümüş bir kabımı, değeri bundan daha az olan gümüş para karşılığı satmışım. Ömer (r.a.) bu durumdan haberdar olup: “Seni böyle bir şey yapmaya zorlayan şey nedir?” diye sordu. Ben de ihtiyacımın olduğunu söyledim. Bunun üzerine bana: “Gümüş parayı sahibine ver. Kabını da geri al. Onu yeniden satılığa çıkar” dedi. Bu rivayet fazlalığın haram olduğunu, akdin fasit olması durumunda malın geri verilmesi gerektiğini ve ihtiyaç nedeniyle faizin helal olamayacağını gösterir.¹⁵²

4.Zaruret-İhtiyaç İlişkisi

Zaruret ve hacet, bazı fukahaya göre birdir. Bazılarına göre ise aralarında fark vardır. Şöyle ki zaruret bir haldir ki - bertaraf edilmezse- helâke sebebiyet verir. Bu zaruret, haram ve memnu olan bir şeyi mübah kılar. Hacet ise, bir haldir ki meşakkate sebebiyet verir. Mesela bir hasta memnu olan bir şeyi yemediği takdirde helak olacaksa bu hal, bir zarurettir. O hastaya memnu olan şey zaruret miktarınca mübah olur. Bir hasta, bir şey yemeyip oruç tuttuğu takdirde helak olmayacaksa, fakat sıkıntı ve meşakkate düşecek, iyileşme süresi uzayacaksa bu durum oruç tutmamayı mübah kılar. Bu bir hacet hali olmuş olur. Böyle bir hal haramı mübah kılmaz ise de oruçluya iftar etmesini mübah kılar.¹⁵³

Zaruret mutlaka yapılması gereken, yapılmadığı takdirde katlanılması güç sıkıntılara sebebiyet verebilecek şiddetli ihtiyaç demektir. İhtiyaç ise, zorluk ve meşakkati gidermek suretiyle hayatı kolaylaştırma ve uygulamada genişlik sağlama düşüncesine dayanır. Zaruret, onsuz hayatın mümkün olmadığı temel gereksinimleri; ihtiyaç ise o olmadan da hayatın devamının mümkün olduğu gereksinimleri ifade eder.

Zaruret haramları mübah kıldığı halde ihtiyaç haramları mübah kılmaz. İhtiyaç kesinlikle haramı helal kılan zaruretle aynı seviyede değildir. Ferdi ihtiyaç ancak bazı umumi kaidelerin dışına çıkmayı mübah kılar. Mesela ihtiyacı zaruret seviyesinde görüp de faizli birçok muameleye fetva verilmesi zaruret prensibi ile

¹⁵¹ Şa’ban, *Usulü’l Fıkh*, s.158.

¹⁵² Serahsi, c.14 s.11.

¹⁵³ Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, c.1, İstanbul ts, s.265.

bağdaşmamaktadır. Öte yandan ihtiyacın ferdi veya içtimai oluşu da ruhsat hükümleri bakımından önemlidir. İmamü'l Harameyn el-Cüveyni (478/10855) umumi ihtiyacın ferdi zarurete tekabül ettiğini belirtir. Ona göre bütün bir toplumu ilgilendiren ihtiyaç ferdi zaruret seviyesindedir. Ruhsatlar konusunda fert için gerçek zaruret esas alınırken toplum açısından açık ihtiyaç yeterli sayılmıştır. Bununla beraber umumi ihtiyacın giderilmesinde de zarurette olduğu gibi ihtiyaç miktarıyla yetinilir.¹⁵⁴

İhtiyacın zaruret kabul edilmesi, ihtiyaç dolayısıyla bir kısım yasakların serbest hale gelmesi kaçınılmaz olduğunda ruhsatlar devreye girer.

F.İslam'da Kolaylaştırma İlkesi

İster beşeri olsun ister ilahi, bütün din ve hukuk sistemlerinin hayatın tümüne dair düzenlemeleri birey ve toplumların huzur ve saadetine yöneliktir. Allahu Teâla hikmet-i ilahi gereği insanı kadın ve erkek olmak üzere yaratıp, diğer mahlûkattan farklı olarak akıl ve letaifle donatmıştır. İnsanı yeryüzünde halife kılmış, ona bir takım sorumluluklar yüklemiştir ve kendi iradesiyle göstereceği gayret ve çabayla da en yüksek mertebeye ulaşma gayesi vermiştir. Yine Allahu Teâla “Tin” suresinde insanı en üstün surette yarattığını¹⁵⁵ söyleyerek, insanın bu vasfını korumasını, onun iman edip, salih amel işlemesi şartına bağlamıştır.

Bu bağlamda Bakara Suresi 286. ayet-i kerimede ise: “*Allah, bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar...*” buyurarak, insana gücünün üstünde bir teklifte bulunmadığını vurgulamıştır.

Teklif insanı keyfi istekleri doğrultusunda hareket etmekten alıkoymaktadır. Dini, hukuki taleplere sıkı bağlılık, güçlük ve meşakatlere göğüs germe, sıkıntı ve zorlukları omuzlama, Şârî tarafından karşılıksız bırakılmamış, cazip hale getirmek için (motive), emir ve yasaklara bağlılık ödüllendirilmiştir. Mükâfat ve sevap bir motive aracı olup asıl amaç itaattir. Bununla birlikte İslam dini kıyamete kadar yürürlükte kalıp geçerli olacağına göre her durumda, muhtelif zamanlarda, kulların takati nispetinde uygulanabilmesi için de bir kolaylaştırma ve hafifletme yoluna

¹⁵⁴ Halit Çalış, *İslamda Kolaylaştırma İlkesi, Azimet- Ruhsat İlişkisi*, İstanbul 2013, s.104.

¹⁵⁵ Tin, 95/4.

gidilmesi elzendir. Aksi takdirde, mükellefin teklifi yerine getiremeyeceği durumlar söz konusu olursa emrin bir anlamı olmayacaktır ki her emir ve yasak hukuki bir sorumluluktur. Bu emir ve yasakların uygulanması açısından bir engelle karşılaştığı ve ruhsatla kolaylaştırılmadığı takdirde, uygulanamayacak ve o emrin sağlayacağı fayda ve hikmetten mahrum olunacağı gibi, o zaman o teklifin bir anlamı da olmayacaktır.

Bu ve benzeri sakıncalar (mefsedet) dikkate alınmak suretiyle, İslam hukuku normlarının belirlenmesinden uygulanmasına kadar her aşamada ve her konuda, kolaylık ilkesi temel bir esas olarak benimsenmiştir. Bu ilkenin bir gereği olarak mükellefin güç ve takatini aşan hususlarda teklifte bulunulmamış, normalin üstünde bir güçlük ve meşakkatin söz konusu olduğu durumlarda ise, hükmün tamamen ıskatı ya da hafifletilmesi yoluna gidilmiştir.

İslam kolaylık dinidir. İnşirah Suresi 5. ve 6. ayetlerde “*Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır.*” buyrulmaktadır. Bakara Suresi 185. ayette de “*Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez.*” buyrulmuştur. Bu ayetler ve bu manada hadislerden İslâm’da güçlük ve meşakkat olmadığını, nefse eziyet ve zarar vermenin yasaklandığını, ibadetlerde dahi daima orta yolun tavsiye edildiğini görüyoruz. Bakara Suresi 286. ayette “*Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar...*” buyrulurken Allah’ın mahlûkatına olan şefkatinden mü’minlere tanınan ruhsatlarla, onların yükümlülüklerinin hafifletildiğine işaret edilmektedir.

İbadet ve muamelat alanında kolaylaştırma ilkesinin sonucu olarak pek çok hükümle karşılaşırız. Teyemmüm, harp halinde namaz, hastalık ve yolculuk halinde namaz ve oruçta tanınan kolaylıklar, hac ve umrede tanınan kolaylıklar, İslam’da kolaylaştırma prensibinin tezahür ettiği durumlardandır. Bunların yanı sıra abdestte yapılması farz olan ayakların yıkanması yerine mestler üzerine mesh verilmesi caizdir. Zira mükelleflerden zorluk ve sıkıntıyı gidermek üzere bunun meşru ve caiz olduğuna dair sünnette delil bulunmaktadır.¹⁵⁶

¹⁵⁶ Şa’ban, *Usulü’l Fıkh*, s.257.

Mecellede de bakılınca şu kaideler görülür:

- a. Meşakkat teysiri celbeder. (mad. 17)
- b. Bir işte meşakkat görülünce ruhsat ve vus'at gösterilir. (mad.18)

1.Azimet ve Ruhsat

Azimet ve ruhsat kavramları birbirinin mukabili olup Kur'an'da geçmez. Sünnette ise, bazı hadislerde bu iki kavram kullanılmakla birlikte, bu kullanımlarda, kavramların içeriği ile ilgili bir netlik görülmemektedir.¹⁵⁷

Azimet, dil kökeni ve kullanım şekilleri itibariyle kuvvetli istek, kesin olarak bir şeye yönelmek, sebat ve kararlılık göstermek anlamlarına gelir. Usulcülerin tarifine göre ise azimet, Allah'ın bizi yükümlü kıldığı şeylerdir. Namaz, oruç, zekat gibi.¹⁵⁸

Sözlükte kolaylık anlamına gelen ruhsat kelimesi, fıkıh usulü terimi olan şer'an geçerli mazeretlere binaen normal durumlara ait asli hükmün (azimet) gereğine uymamayı meşru hale getiren, kolaylaştırma esasına dayalı geçici hükmü ifade eder.¹⁵⁹ Ruhsat, kulların özürlerinden dolayı, kendilerine bir suhulet (kolaylık) ve müsaade olmak üzere, ikinci derecede meşru kılınan bir şeydir. Mesela sefer (yolculuk) halinde ramazan-ı Şerif orucunun tutulmaması gibi... Meydana gelen bir ikrah (zor kullanma, tehdit, baskı) neticesinde, bir başkasının malını itlaf da bu kabildendir. Ve bu durumda, bu itlaf hakkında şer'i bir ruhsat bulunmuş olur.¹⁶⁰

Ruhsat, azimet hükmünün asli niteliğini değiştirmez. Azimet hükmü aslen genel ve külli karakterini muhafaza eder. Burada söz konusu olan sadece yükümlülerin sıkıntısının giderilmesi ya da hafifletilmesi amacıyla kolaylık içeren bir alternatif sunulmasıdır. Bundan dolayı kimi usulcüler ruhsatı "haramlığına delil

¹⁵⁷ Çalış, *İslam'da Kolaylaştırma İlkesi*, s.79.

¹⁵⁸ Çalış, *İslam'da Kolaylaştırma İlkesi*, s.80-81.

¹⁵⁹ İbrahim Kafi Dönmez, TDV İslam Ansiklopedisi, "Ruhsat", c.35, İstanbul 2008, s.207.

¹⁶⁰ Heyet, *Fetâvâyi Hindîye, Ansiklopedik İslam Fıkıhı*, (terc. İsmail Karakaya), c.16, Ankara 1988, s.288.

mevcut olmakla birlikte, özre binaen mübah kılınan şeylerdir” şeklinde tanımlamışlardır. Ruhsat özel, istisnai ve geçici bir hükümdür, genel değildir.¹⁶¹

Mecellenin 18. maddesinde de vurgulandığı gibi, mükellefin canını veya bir uzvunu kaybetmesi halinde ruhsata göre amel etmesi vaciptir. Ruhsat hükmünü uygulamaz ve ölür ise günahkâr olur. Çünkü kendi ölümüne sebebiyet vermiş olur. Can kaybına sebep olmak ise haramdır.¹⁶² Nitekim Cenab-ı Hakk şöyle buyurmuştur: “*Ve kendinizi öldürmeyin. Şüphesiz Allah size karşı çok merhametlidir.*”¹⁶³ “*Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.*”¹⁶⁴

Bu ruhsatın Sünnette de delili vardır. Müşrikler Ammâr b. Yâsir’i yakalayıp ona işkence etmişler, Hz. Peygambere hakaret edip onların ilahlarına övgüde bulunmadıkça onu bırakmamışlardı. Ammâr Rasûlullah’a gelip üzüntüsünü belirtti:

- Ya Râsulallah! Sana hakaret edip, onların ilahlarını övmedikçe beni bırakmadılar.

- *Kalbini nasıl buluyorsun?*

- İmanla dopdolu.

Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu:

-*Tekrar ederlerse sen de yine aynı şeyi yap.*

Ruhsatların bir kısmı zaruriyyat grubuna dâhilken diğer bir kısmı da haciyattandır. Hatta ruhsatlar haciyyatın en açık örneklerini teşkil ederler. Zira, meşakkat ve güçlük sebebiyle mükelleflerden sıkıntıyı giderme onlara genişlik sağlama amacıyla kullanılırlar.¹⁶⁵

Bir hadisede azimet ile ruhsat bir araya gelince, azimet yolunu iltizam etmek, bir takva nişanesi sayılır.¹⁶⁶

¹⁶¹ Çalış, *İslam’da Kolaylaştırma İlkesi*, s.99.

¹⁶² Şa’ban, *Usûlü’l Fıkh*, s.256.

¹⁶³ Nisa, 4/29.

¹⁶⁴ Bakara, 2/195.

¹⁶⁵ Çalış, *İslam’da Kolaylaştırma İlkesi*, s.106.

¹⁶⁶ Karakaya, *Fetavayı Hindiye*, c.16, s.288.

2.Ruhsatın Çeşitleri

Ruhsatın çeşitleri ve sebepleri net olarak ayrıştırılıp anlaşılmazsa doğru neticelere ulaşılması mümkün olmayabilir. Ruhsat farklı bakış açılarına göre birçok çeşide ayrılır. Bununla ilgili çeşitli kaynaklarda farklı gruplandırmalar karşımıza çıkar. Halit Çalış'ın tasnifi şöyledir:

a. Fiilin niteliği, azimet hükmünün gereği bakımından

1) Terk ruhsatı

Özür sebebiyle dini hukuki yükümlülüklerin terkini mümkün kılan ruhsattır. Söz gelimi ramazan orucunu tutmak azimetken, yolculuk ve hastalık sebebiyle ramazan orucunun tutulmaması, yolculuk halinde namazların kısaltılması bu ruhsatlardandır.

2) Fiili işleme ruhsatı

Yasakların, haramların işlenmesini mümkün kılan ruhsattır. Karşı konulmaz tehdit sebebiyle sırf diliyle küfrü gerektirecek söz söylemek, zaruret halinde leş ya da domuz eti yemek gibi.

b. Hakiki ve mecazi oluşu bakımından

1) Hakiki ruhsatlar

•Fiili haram kılan sebep ve bu sebebe bağlı hükmü baki olmakla beraber yapılması mubah olanlar

İkrah altında bulunan kişinin sırf lisaniyle küfrü gerektirecek söz söylemesine ruhsat verildiği halde ölüm pahasına dille inkârda bulunmayı kabul etmeme durumunda azimeti tercih etmenin de mubah olmasıdır.

•Fiili haram kılan sebep, hükmünü gerektirir biçimde mevcut olmakla beraber hükmü terahiye dalalet ettiği durumlarda mubah kılınanlar

Ramazanda yolcu veya hastanın oruç tutmayıp tehir etmesine ruhsat verildiği halde, meşakkat ve zorluğa katlanarak ramazanda oruç tutmanın faziletini tercih etmek gibi.

2) Mecazi ruhsatlar

•Önceki semavi dinlerde mevcut olan ağır hükümleri kaldıran ruhsatlar

Yüce Allah önceki dinlerde var olan bazı ağır hükümleri kolaylık amacıyla İslam ümmeti hakkında teşri kılmamıştır. Buna mecazen ruhsat denilmiştir.

- Sebep genel anlamda hükmü gerektirir biçimde var olmakla beraber kolaylık olsun diye bir hususta sebebin hükmü gerektirici olmaktan tamamen çıkması

Sözleşme sırasında mevcut olmayan bir şeyin alım-satımı yasaklanmış olmasına rağmen genellikle ihtiyaç sebebiyle kolaylık ve rahatlık sağlamak üzere izin verilen selem akdi, mest üzerine mesh gibi.

c. Azimet hükmünün mevcudiyeti açısından

1) Terfih ruhsatı

- Ruhsat hükmünün söz konusu olduğu hususla alakalı azimet delilinin de hükmü gereğinin bulunması. Müseylimetü'l-Kezzab'ın işkencesi karşısında onu tastik eden sahabi ile ona karşı gelip öldürülen diğer sahabi hakkında Rasuli Ekrem (s.a.v.) *“Birincisi Allah'ın tanıdığı ruhsatı kullanmış, ikincisi de hakikati haykırmıştır”* deyip bu iki davranışa da müsamaha göstermiş; müşriklerin işkencesi karşısında direnen ve şehit edilen Hubeyb b. Adi'yi de şehitlerin en faziletlisi ve cennette komşusu olarak anmıştır.¹⁶⁷

- Azimet delili hükmü bulunmakla beraber hükmün terahiye delalet etmesi. Yolculuk ve hastalıktan ötürü oruç tutmamak gibi

2) Iskat ruhsatı

- Önceki ümmetlere meşru kılınan bazı ağır hükümlerin İslam ümmetine meşru kılınmaması

- Zaruret ya da ikrah sebebiyle leş ve domuz eti yeme gibi, bu hususta haramlığı ifade eden azimet delilinin sakıt olduğu ruhsatlar

d. Kapsam ve süre bakımından

1) Özel ruhsatlar

Ruhsatın sırf ilgili kişi hakkında geçerli olduğu ruhsatlardır. Bu sebeple aynı durum başka şahıslar hakkında da tahakkuk etse bile, ruhsat hükmü söz konusu olmaz. Mesela tek kişinin şahitliği söz konusu olmadığı halde Hz. Peygamber

¹⁶⁷ Buhari. Meğazi, 10, 13, 28; Cihad 170.

(s.a.v.)'in "Herhangi bir kimsenin lehine veya aleyhine Huzeyme'nin (tek başına) şahitlik etmesi yeterlidir." buyurması Huzeyme'ye özel bir ruhsattır.

2) Genel ruhsatlar

Bu ruhsatları üç grupta inceleyecek olursak birincisi ferdi zaruret ve ihtiyaçlara dayalı ruhsatlar, ikincisi genel ve devamlı zaruret ve ihtiyaçlara bağlı ruhsatlar, üçüncüsü genel fakat geçici ihtiyaç ve zaruretlere bağlı ruhsatlardır. Bunların her birine örnek olarak "birincisine erkeklere ipek giymek haram olduğu halde Rasulullahın bir sahabeye hastalığından dolayı ipek gömlek giymesine izin vermesini; ikincisine vekâlet, kira akti, ziraat ortaklığı, mudarabe (emek-sermaye ortaklığı); üçüncüsüne ise amme ihtiyacı ve menfaati gerektirdiği halde devletin mal varlığı belli bir harcama için yeterli olmazsa, durumu müsait Müslümanlardan vergi alınması" verilebilir.¹⁶⁸ Düşman, Müslüman esir ve rehineleri siper yaparak İslam birliklerine doğru ilerlerse, kendilerine ateş açılır, bu arada Müslümanların da isabet almaları ihtimali vardır, fakat büyük ve genel zarar, küçük ve nispeten özel zarar ile def edilmiş olur.¹⁶⁹

e. Gereğiyle amel bakımından (hüküm itibariyle)

1) Vacip ruhsatlar

Zaruret halinde leş yeme gibi bu ruhsat değil azimettir. Canın korunması amacıyla mübah kılındığı için bu konuda kula tercih hakkı bırakılmamıştır.

Boğazında düğümlenen lokmayı yutmak için şaraptan başka içecek yoksa şarabı içme mecburiyeti de bu kabildendir. Dikkat edilirse bu gruba dahil olunan ruhsat çeşitlerinde ruhsat hükmünün gereğiyle amel edilmezse ölümle karşı karşıya gelme durumu söz konusudur. Hâlbuki canı korumak maslahat-ı zaruriyedendir

2) Mendup ruhsatlar

Namazları yolculukta kısaltmak gibi yapılması terk edilmesinden daha efdal olan ruhsatlardır.

3) Mübah ruhsatlar

Selem, mudarebe, kira gibi insanların ihtiyacı gözetilerek meşru kılınan muamelat alanındaki ruhsat hükümleri böyledir.

¹⁶⁸ Karaman, *Günün Meseleleri*, c.1, s.343-346.

¹⁶⁹ İmam Nevevi, Minhacu't-Talibin, s.520; Karaman, *Günün Meseleleri*, c.1, s.348.

4) Terk-i evla ruhsatlar

Yolculukta oruç tutmaktan dolayı hiçbir sıkıntıyla karşılaşmayan kişinin oruç tutmaması terk-i evladır.

f. İradenin rolü bakımından

1) İhtiyari sebebe dayalı ruhsatlar

Bu hale örnek olarak yolculuğu verebiliriz. Yolculuğa çıkıp çıkmamak kişinin kendi iradesi neticesindedir.

2) Izdırari sebebe bağlı ruhsatlar

Boğaza düğümlenen lokmayı yutmak için içki içmek, tedavi amacıyla mahrem yerleri doktora göstermek gibi.

g. Kaza gerekip-gerekmemesi bakımından

1) Kamil (tam) ruhsat

Ruhsat hükmüyle amel edildiğinde hükümlülük tam olarak eda edilmiş olup kazası gerekmiyorsa bu durumda ruhsat tamdır. Yolculukta dört rekatlık farz namazların kısaltılarak eda edilmesi gibi.

2) Nakıs (eksik) ruhsat

Özür sebebiyle verilen ruhsat, özrün sona ermesinden sonra kaza gerektiriyorsa bu ruhsat nakıstır. Yolculuk veya hastalık halinde tutulamayan oruçların kazasının gerekmesi gibi¹⁷⁰.

¹⁷⁰ Çalış, *İslam'da Kolaylaştırma İlkesi*, s.166-204.

II.BÖLÜM

KONUT İHTİYACINI GİDERME YOLLARI

Mü'min olmanın gereklerinden biri de haramlardan kaçınıp helal dairesinde tasarruf etmektir. Dolayısıyla mü'min arzu ettiği bir konutta oturmak için ya imkânları el verdiği ölçüde bir ev kiralayacak ya da yine imkânları el verdiği ölçüde meşru yoldan bir ev sahibi olacaktır. Ev insanın zaruri ihtiyaçlarındandır ve bu ihtiyacın karşılanması gerekir. Fakat bunun mutlaka mülk edinme şeklinde olması zorunlu değildir. Dolayısıyla bir eve sahip olmak zaruret değil ihtiyaçtır. Bugüne kadar faizli banka kredisiyle ev alabilme imkânına sahip olduğu halde azimle hareket edip, banka kredisine tevessül etmeyip sabır ve tevekkülü tercih eden bir mümin, buraya kadar anlatılan açıklamalar ışığında ruhsattan istifade ederek İslam âlimlerinin de caiz gördüğü bir şekilde alternatif imkânlardan biri ile ev alma teşebbüsünde bulunabilir.

İhtiyaç-zaruret, fayda-zarar, helal-haram karşılaştırılmalarını yapabilecek kadar bilgi sahibi olduktan sonra dini yasaklar hakkında şöyle bir değerlendirme daha yapılabilir. Bu yasakların şer'i bir gayesi olmakla birlikte, bu yasaklar gönülden teslimiyet ve bir imtihan özelliği de taşımaktadır. İmtihan ise belli düzeyde sıkıntıya katlanmayı, meşakkat ve zorluklara göğüs germeyi gerektirir. Bunun yanında haramlardan hatta haram şüphesinden uzak durularak ilahi inayete kapı aralamak sureti ile mevcut şartların verimli kılınacağı, dini imkânların zuhur edebileceği akıldan çıkarılmamalıdır. İhtiyaçların giderilmesi konusunda Kur'an'a kulak verelim. *"Kim Allah'tan korkarsa, Allah ona bir çıkış yolu ihsan eder ve ona beklemediği yerden rızık verir."*¹⁷¹

Kur'an-ı Kerim'de mali yönden ihtiyaçlı olup, zekât verilmesi gereken kişiler zikredilirken iki sınıf muhtaç karşımıza çıkıyor: Fakirler ve miskinler.¹⁷²

¹⁷¹ Talak, 65/2, 3.

¹⁷² Tevbe 9/60; Yusuf el-Kardavi, *İslam Hukukunda Zekât*, İstanbul 1984, c.2, s.24,25.

Malı ve geliri hiç olmayan, mecazi bir ifade ile yeryüzü yatağı gökyüzü yorganı olan kişiler miskinler olarak tarif edilirken; fakirler için malı ve geliri olup da kendilerinin ve bakmakla yükümlü olduklarının ihtiyaçlarını zar zor karşılayan ya da karşılayamayan kimseler diye bahsedilir.¹⁷³

Bu durumda miskinler için konut edinme, kendi imkânlarının dışında ya miras ya da bir hayır sahibi veya bir hayır kurumu tarafından bağış yoluyla gerçekleşebilir. Ya da devletin bir şekilde sosyal hizmetleri kapsamında bu vatandaşlar barındırılır. Bunların dışında ise zekât müessesesi ve sadakalar sayesinde miskinler ellerine geçen parayla kiralarını ödeyebilecekleri bir meskende oturabilirler. Diğer bir ifadeyle “ayaklarını yorganlarına göre uzatırlar”.

Fakirlere gelince, bunlar için çeşitli konut edinme yolları vardır. Bütün ülkeler konut sorununu kişisel tasarruflar, devletin desteği ve devletin denetiminde finansman ve kredi kuruluşlarının işleyişi ile çözmüşlerdir.¹⁷⁴ Türkiye’de bugün ise karşımıza çıkan alternatifler kişinin kendi imkânlarıyla alım gücü yoksa banka kredileri, mortgage, toplu konut sistemi ve özel finans kurumlarının desteğidir. Şimdi bunları teker teker ele alalım.

A.Konut İhtiyacını Gidermede Devletin Rolü (Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Toplu Konut İdaresi)

Devlet evsizlerin ev sahibi olmaları ve inşaat sektörünün hızlanması amacıyla toplu konut idaresi tarafından vatandaşların ödeme imkânlarına uygun fiyatlara konutlar yaptırıp satmaktadır. Bu evlerin fiyatlarında (reel olmayan) negatif/nominal faiz var ise de ev alan Müslüman açısından bu fazlalık enflasyon farkıdır.

2487 sayılı toplu konut kanunu ile yaratılan kamu konut fonu toplu konutun hem yapım aşamasında finansmanına, hem de alıcıya uzun vadeli ve ucuz kredi vermek suretiyle, kredilendirilmesine en büyük desteği sağlamıştır.¹⁷⁵

¹⁷³ Heyet, İlmihal, *İman ve İbadetler*, c.1, İstanbul 2000, s.478.

¹⁷⁴ Cemal Kutlu, *Toplu Konut Sorunları ve Siyaseti*, 13. İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları, Ankara 1983, S.44.

¹⁷⁵ Kutlu, *Toplu Konut Sorunları ve Siyaseti*, s.47.

İnşaata başlanması ve işlerin bitirilmesi için kamuca sağlanan ön finansman büyük bir güvencedir. İnşaatların yürümesi, hak sahiplerinin birikimine bağlı değildir. Belli bir proje içerisinde ön tahsisi yapılmayan, yani gelecekte sahipleri belli olmayan konutların yapımı ve belirlenen koşullarla satışa sunulması, toplumun konut sahibi olmak isteyip de, birikim yapamayan dar gelirli kesimi için büyük bir imkândır.¹⁷⁶

TOKİ konutları, projenin özelliklerine göre şartlar değişmekle birlikte %10-%25 arası peşinat, 8-10 yıl vade ve dar gelirlilerin ödeyebilecekleri miktarlarda taksitlerle satılmaktadır. Taksitler 6 ayda bir memur maaş artış oranında artırılmaktadır.¹⁷⁷

Ev asli ihtiyaçlara dâhil olduğu için devletin şart koştuğu şekilde evi olmayanlar bu konutlara müracaat ederler. Hile yaparak ikinci bir ev için müracaat etmek gerçekten ihtiyaçlı olanların hakkına tecavüz etmek olur ki bu doğru değildir. Kendi imkânları ile meşru bir yoldan ev alabilecek durumda olanlar için de bu konutlara başvurmak caiz değildir.

Başka türlü ev alma imkânına sahip olmayan dar gelirli vatandaşlar “Zaruretler haramları mubah kılar” prensibinden istifade ederek bu konutlara başvururlar ve geri ödemesini yaparken faiz değil de enflasyon farkı ödediğini niyet ederler. Taksitlerin ödemesi enflasyonu aşacak olursa faiz gerçekleşir. Faiz gerçekleşince de borçlunun durumuna bakılır ve yukarıda açıklandığı üzere zaruret hali devreye girer.¹⁷⁸ Zaruretler zaruretin sınırı içinde kalma şartıyla yasağı kaldırır.¹⁷⁹

Caiz olduğu görüşü yaygın bir kanaat olmakla birlikte, TOKİ’den satın alınabilecek konutlar standart yapıdadırlar.

¹⁷⁶ Sabahattin Sağiroğlu, Toplu Konut Sorunları ve Siyaseti, 13. İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları, Ankara 1983, s.59.

¹⁷⁷ <http://www.tokigov.tr/page.asp?id=36>

¹⁷⁸ <http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00132.htm>

¹⁷⁹ Mithat Kutanoğlu, *Özel Hukukta ve Ceza Hukukunda Zaruret Hali*, İstanbul 2006, s.10.

B.Bireysel Konut Edinme Yolları

1.Kiralama

Kiralama ticari ve günlük hayatta en çok başvuru alan akitlerden olup, İslam hukukunda icare akdi başlığı altında ele alınır. İcare akdi, belli bir menfaati, belli bir bedel karşılığında satın alma olarak tanımlanmaktadır.¹⁸⁰ Kira akdine menkul veya gayrimenkul bir malın kullanımı konu olabilir.

Kira akdinin hukuken geçerli ve sağlam bir şekilde kurulabilmesi için tarafların akid kurma ehliyetine sahip olmaları, hangi konuda, hangi süreyle ne gibi bedel karşılığı anlaştıklarını açıkça beyan etmeleri gerekir. İslam hukukçuları akidlerin kuruluşunda hak ve borçlar konusunda açıklık ve dürüstlüğü esas almışlar, ayrıntıların baştan belirlenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Kiralamada kira bedelinin miktarının ve ödeme şeklinin açıkça önceden belirlenmesi gerekir. Kira süresinin, kiralananın kullanım tarzının belirlenmesi, kullanımın (menfaat) mümkün, mutad, mubah olması gerekir. Kira süresinin dolmasıyla kiracılık sona erer. Taraflardan birinin ölümü halinde Hanefiler kira akdinin sona ereceği görüşünde ise de, diğer mezheplere göre tarafların ölümü halinde kira akdi sona ermeyip ölenin hakkı varislerine geçer.

Kira bedelinin çok yüksek veya düşük olması, herhangi bir aldatma, hile ve sahtekârlık olmadığı sürece akdi fesih sebebi değildir.

Günümüzde birçok kişi kendi mülkü olan konutta oturmaktadır. Bunun yanı sıra kiralamak suretiyle de konut ihtiyacını gideren aileler ve fertler de mevcuttur.

2.Mülk Edinme

İnsanların bir kısmı ellerinden geldiği için daha ucuza mal ederek konutlarını kendileri inşa ederler. Bir kısmı anneden babadan kalma miras olan konutlarında otururlar. Bir kısmına oturduğu ev hibe edilmiştir. Bazıları hiç imkânı olmadığı için sosyal hizmet kurumları, sivil toplum kuruluşları veya vakıflar tarafından barındırılırlar. Bazıları lojmanlarda oturur. Bazıları kooperatife girer, birikimlerini taksit taksit yatırarak ev sahibi olur.

¹⁸⁰ Heyet, İlmihal, *İslam ve Toplum*, c.2, İstanbul 1999, s.378.

Bazıları devletin toplu konut imkânlarından faydalanır. Kimisi parasını denkleştirir, peşin parayla ev satın alır. Kimisi çevresine borçlanarak ev satın alır, kimisi de bankalara müracaat eder. Kimileri para biriktiremediği için kiraladığı evde oturur. Kimileri de “ben niye boşuna kira ödeyeyim, bir finans kuruluşundan kredi temin ederek ev alayım da kira öder gibi kredilerimi ödeyerek ev sahibi olayım” niyetiyle bankalara borçlanarak ev satın alır. Kimileri de “ben bankalardan kredi almam” diyerekten azimet yolunu tercih ederek kiraladığı evde oturmaya devam eder. Kimileri de birikmiş parasını ihtiyacı dışında tasarruf amacıyla bir konuta yatırır, eksik kalan kısmını da kredi borçlanmasıyla bankalardan temin eder. Medeni kanuna, anayasa hukukuna göre bu tasarrufların hepsi de meşrudur, herkes tasarrufunda serbesttir.

Bununa birlikte Allah (c.c) insanoğlunun kendisine bahsettiği nimetlere ulaşması için meşru yolları kullanmasını, haram yollardan uzak durmasını emretmiş, alış-verişi helal, faizi haram kılmıştır.¹⁸¹

Müminlerin batıl yollarla birbirlerinin malını haksızca yemelerini nehyetmiştir.¹⁸² Rasulullah (s.a.v.) “*Veren el alan elden üstündür.*”¹⁸³ buyurarak müminlere yardımlaşmalarını tavsiye etmiştir.

Allahu Teala (c.c.) insanların borçlanma ihtiyaçlarını doğal karşılamış¹⁸⁴, borçlanmanın nasıl yapılması gerektiğini müdayene¹⁸⁵ ayetiyle ortaya koymuştur. Rasulullah (s.a.v.) de bizzat ihtiyacı olduğunda borç alarak borçlanmanın doğallığını bize göstermiştir.

a.Bireysel Borçlanma

Bir konut satın almak isteyen kimse yeterli paraya sahip değilse borçlanma suretiyle nakit ihtiyacını karşılayıp konut satın alabilmektedir. Müslümanların birbirlerine yardım etmeleri teşvik edilmiştir. Borcun geri ödenmesinde fazlalık şartı koşulursa bu faiz olur.

¹⁸¹ Bakara 2/275.

¹⁸² Nisa 4/29, Bakara 2/188; Aktepe, s.44.

¹⁸³ Buhari, c.2, s.518; Müslim, c.2, s.717; Ebu Davud, c.2, s.122.

¹⁸⁴ Bakara 2/282.

¹⁸⁵ Bakara 2/282.

Fazlalık şartı koşmaksızın borçlanmaya “karz-ı hasen” denilir. “Karz” kelimesi İngilizce’ye “credit”, Fransızca’ya “crédit”, Almanca’ya “kredit” olarak geçmiş ve nihayet ticari hayatta “kredi” olarak kullanılmaya gelmiştir. Borçlanmanın meşruiyeti noktasında şüphe yoktur. Bunun hakkında bakara suresi müdayene ayeti vardır.¹⁸⁶ Borçlu darlık içindeyse borcunun tahsili için sıkıntıya sokulmaması gerekir. Hatta Kur’an-ı Kerim’de borcunu ödeme imkânı olmayan kişiye borcun sadaka sayılmasının daha hayırlı bir amel olacağı bildirilmiştir.¹⁸⁷

Borcun unsurları, taraflar, konu ve sebepten ibarettir. Borcun tarafları alacaklı ve borçludur. Konu ise para veya misli bir malın ödenmesi (deyn), belirli bir malın teslimi (ayn) veya belirli bir hizmetin ifası (iş) şeklinde olabilir. Borcun sebebi de borcun kaynaklarıdır. Taraflar, konu ve sebepte belirsizlik ve aldatma olmamalıdır. Borç ilişkisinde aslolan, tarafların borçlarını gerektiği zaman ve şekilde ödemesidir. Kur’an’da borç ilişkilerinin yazılması, şahit veya rehin gibi ispatı kolaylaştırıcı vasıtaların kullanılması istenmiştir.¹⁸⁸ “*Ey iman edenler! Belli bir süre için birbirinize borçlandığınız zaman bunu yazın. Aranızda bir yazıcı adaletle yazsın. Yazıcı, Allah’ın kendisine öğrettiği şekilde yazmaktan kaçınmasın, (her şeyi olduğu gibi dosdoğru) yazsın. Üzerinde hak olan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah’tan korkup sakınsın da borçtan hiçbir şeyi eksik etmesin (hepsini tam yazdırsın). Eğer borçlu, akli ermeyen, veya zayıf bir kimse ise, ya da yazdıramıyorsa, velisi adaletle yazdırsın. (Bu işleme) şahitliklerine güvendiğiniz iki erkeği; eğer iki erkek olmazsa, bir erkek ve iki kadını şahit tutun. Bu, onlardan biri unutacak olursa, diğerinin ona hatırlatması içindir. Şahitler çağırıldıkları zaman (gelmekten) kaçınmasınlar. Az olsun, çok olsun, borcu süresine kadar yazmaktan usanmayın. Bu, Allah katında adalete daha uygun, şahitlik için daha sağlam, şüpheye düşmemeniz için daha elverişlidir. Yalnız, aranızda hemen alıp verdiğiniz peşin ticaret olursa, onu yazmamanızdan ötürü üzerinize bir günah yoktur. Alış-veriş yaptığınız zaman da şahit tutun.*

¹⁸⁶ Bakara 2/282.

¹⁸⁷ Bakara, 2/280.

¹⁸⁸ Bakara 2/282-283.

Yazana da, şahide de bir zarar verilmesin. Eğer aksini yaparsanız, bu sizin için günahkârca bir davranış olur. Allah'a karşı gelmekten sakının. Allah size öğretiyor. Allah her şeyi hakkıyla bilendir."¹⁸⁹

Bu âyette, borç ve alış veriş işlemlerinde anlaşmazlık çıkmasını önleyecek, tarafların haksızlığa uğramamasını sağlayacak belgelendirme, şahit tutma ve rehin gibi önlemlerin alınması istenmektedir. Bu uygulamaların ne şekilde gerçekleştirileceği konusunda ayrıntılara kadar inilmiş olması konuya verilen önemi göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Ancak prensip, işlemin sağlama alınması olmakla beraber karşılıklı güven duygusunun da önemli bir unsur olduğu ve bunun kötüye kullanılmaması gerektiği vurgulanmaktadır.

Bununla birlikte belgelenmeyen borçlarda olabilir. Borçların ödenmesi dini bir yükümlülük, ödenmemesi ise kul hakkının ihlali ve gasp olarak nitelendirilmiştir.

b.Banka Finansmanı

ba. Faizli Krediler

Bugün Türkiye'de bankaların adeta yarışa giriştikleri destek kredisi, ihtiyaç kredisi, tüketim kredisi, konut kredisi, taşıt kredisi vb. adları altında halkı kredi almaya teşvik ettikleri bu krediler İslam'daki ribe'd-deyn (ödünç faizi) olarak faizin açık bir şekilde kendisini gösterdiği kredidir. Banka gelirlerinin önemli kaynağını ikraz (ödünç) işlemleri teşkil eder. Öyle ki bankaların bu yoldan sağladıkları kazanç, diğer bütün işlemlerden sağladıkları kazançtan daha fazladır. Bankalar iktisadi hayat içinde en fazla ödünç para vermeleri bakımından önem kazanmışlardır.¹⁹⁰

Bilindiği üzere bankalar, açtıkları kredilerden kredinin miktar ve vadesine göre müşterilerinden faiz talep etmektedir. Kredinin kullanılan kısmından faiz talep edilirken, kullanılmayan kısmından da kredi yekûnu üzerinden ve onun belli bir yüzdesi nispetinde komisyon alınmaktadır.¹⁹¹

¹⁸⁹ Bakara 2/282.

¹⁹⁰ İsmail Özsoy, *Faiz ve Problemleri*, Nil Yayınları, İzmir 1993, s.192.193.

¹⁹¹ Özsoy, *age*, s.198.

Kur'an'da ise; *“Ey iman edenler! Allah'tan korkun. Eğer gerçekten inanıyorsanız, faiz olarak artan miktarı almayın... Eğer tövbe edip faizden vazgeçerseniz 'anaparanız' sizindir...”*¹⁹² ayetinden de anlaşıldığı üzere faiz haram kılınmıştır. Faiz, miktarı ödünç işleminin başında tespit edilmesi sebebiyle her halükarda alan veya veren taraflardan birinin haksızlığa uğramasına sebep olmaktadır. Bu özelliği ile faiz iki tarafı ile de kesen bazen bir tarafa bazen diğer tarafa zarar veren bir bıçak gibidir. Yani bazen borçlu taraf, bazen alacaklı taraf zarara uğrar. Kur'an-ı Kerim'de bu husus *“Faizden vazgeçmezseniz ya haksızlık eder ya da haksızlığa uğrarsınız”*¹⁹³ şeklinde beyan edilmiştir.

Faiz ister kişinin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için alınmış olsun isterse ticaret yapmak maksadıyla alınmış olsun, ister şahıslardan olsun, ister müesseselerden olsun, faizde şart koşulan fazlalık ister az olsun ister çok olsun faiz tüm çeşitleri ile beraber haram kılınmıştır.¹⁹⁴ Kâinatın Efendisi Peygamberimiz Hz. Muhammed de veda hutbesinde *“Faizin her çeşidi kaldırılmıştır, ayağımın altındadır! Lakin borcunuzun aslını vermek gerektir. Ne zulmediniz, ne de zulme uğrayınız. Allah'ın emriyle faizcilik artık yasaktır. Cahiliyetten kalma bu çirkin âdetin her türlüü ayağımın altındadır!”*¹⁹⁵ şeklinde kesin bir ifade ile faizi yasaklamıştır.

Allahu Teâla malı, insanların dünyadaki ihtiyaçlarını gidermesine vesile kılmış alışverişi ve ticareti meşru kılmıştır. Şu ayet buna işaret eder. *“Ey iman edenler sizden karşılıklı rızaya dayanan ticaret olması dışında mallarınızı aranızda batıl (haram yollar) ile yemeyiniz...”*¹⁹⁶

Ticaret iki çeşittir: Helal olan, haram olan.¹⁹⁷ Alım satım ile faiz arasında fark olmadığını söyleyen küfür ehline Allah (c.c.) şöyle cevap vermektedir. *“...Bu,*

¹⁹² Bakara, 2/278, 279.

¹⁹³ Bakara 2/279.

¹⁹⁴ Ali Küçükler, *Günümüz Sorunları ve Fıkhi Çözümler*, tsz. s.188.

¹⁹⁵ Salih Suruç, *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, c.2, İstanbul 2007, s.668.

¹⁹⁶ Nisa 4/29.

¹⁹⁷ Serahsi, c.12, s.201.

onların; alım satım tıpkı faiz gibidir, demeleri yüzündendir. Oysa Allah, alış-verişi helal, faizi haram kılmıştır...”¹⁹⁸

“... Peygamber size ne verirse onu alın, sizi neden yasaklıyorsa ondan sakının. Allah’a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz, Allah’ın azabı çetindir.”¹⁹⁹

“O, hevâsından konuşmaz; O’nun konuşması ancak kendine yapılan vahiyden ibarettir.”²⁰⁰

Yukarıdaki ayetler ve şu hadis-i şerifte görüldüğü üzere, “Sakin, sizden birinizi kendisine emrettiğim veya menettiğim bir husus gelince, koltuğuna yaslanmış olduğu halde ‘Bilmiyorum, Allah’ın kitabında ne bulursak ona uyarız.’ derken bulmayayım.”²⁰¹ Allah, Resul’üne helal ve haram kılma yetkisi vermiş, Rasulullah da veda hutbesinde yüz bini aşkın sahabenin huzurunda faizin her çeşidini yasakladığını ilan etmiştir.

İslam’da faiz kesin olarak haram kılınmıştır. Zira Allah Teala şöyle buyurmuştur: “Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve artık faizin peşini bırakın, eğer gerçekten müminler iseniz. Eğer böyle yapmazsanız, o zaman Allah ve Resulü tarafından size savaş açılmış olduğunu bilin. Eğer tövbe ederseniz, sermayeleriniz sizindir. Haksızlık etmezsiniz, haksızlığa da uğramazsınız.”²⁰²

Öte yandan Rasulullah (s.a.s.), faiz yiyene ve yedirene, faizli muamelelerin şahitlerine ve kâtibine lanet etmiştir.²⁰³

Bu bakımdan, adı ne olursa olsun herhangi bir kuruluştan ihtiyaç, ferdi, ticari, konut veya araba kredisi almak faizdir. Ev, araba vb. temel ihtiyaçları satın almak üzere bankalardan alınan faizli krediler de caiz olmayan kapsamdadır.

Kişinin alacağı evin veya arabanın ilk olup, olmadığı ya da kişinin kirada olması bu hükmü değiştirmez.

¹⁹⁸ Bakara 2/275.

¹⁹⁹ Haşr 59/7.

²⁰⁰ Necm 53/3, 4.

²⁰¹ Tirmizi, İlim, s.10.

²⁰² Bakara, 2/278-279.

²⁰³ Buhari, Libas, 96; Müslim, Müsakat, 19; Tirmizi, Buyu, 2.

Bu nedenle Müslüman'ın, açlık, susuzluk, barınmanın olmayışından veya sağlık problemlerinden dolayı oluşan hayati tehlike gibi zaruret olmadıkça faiz almak da faiz vermek de caiz değildir ve Müslümanın bu tür faizli muamelelerden şiddetle kaçınması gerekir. Zarurî durumlarda olanlar ise, istemeyerek, başkasının hakkını yemeden ve asgari miktarda faizli kredi alabilir.

Diyanet İşleri Yüksek Kurulu tarafından zikredilen zarurettten maksat ise şöyle açıklanmaktadır;

Bir Müslüman ihtiyaç halinde değil de zaruret hallerinde bu tür kredilerden yararlanabilir. Şöyle ki temel ihtiyaç miktarı mal, insanın yaşaması, hayat ve hürriyetini korumak için muhtaç olduğu nafaka, oturulan ev, ev eşyası, ihtiyaç duyulan elbise, sanat ve mesleğe ait alet ve makineler, ticari olmayan binek taşıtları, ilim için edinilen kitaplar gibi eşyadır. Zaruret ise, kişinin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu bireylerin iâşe, ibate, sağlık ve güvenlik içinde yaşamalarını sağlamak konusunda başka çıkar yolun kalmaması halidir. Aksi halde hayati bir tehlike oluşacak, bu da kişiyi ölüme veya bir uzvunun telefine ya da kalıcı bir hastalığının oluşmasına götürecektir.

Şöyle ki temel ihtiyaçlar ile zaruri olarak vazgeçilemez olan şeyleri birbirinden ayırmak gerekir. Kişini kendisine ait bir evinin veya arabasının olması ihtiyaçtır, zaruret değildir. Ancak evsizlik veya arabasızlık kişiyi bahsedilen hususlarda etkileyecek ve hayati bir problemin oluşmasına sebep olacak ise bu durumda zaruret söz konusu olabilir.

Buna göre, örneğin, ikamet edilen yerde kiralık da olsa oturulacak ev bulunamaz, ya da kira ödendiği takdirde asgari geçim sağlanamaz ve ev sahibi olabilmek için karz-ı hasen (faizsiz ödünç borç) yoluyla da para bulunamaz ise, zaruret olduğundan faizli kredilerden yararlanılabilir. İşte bu durumda zaruret ortaya çıkar. Aynı şekilde, her hangi bir işyerinde çalışıp da, iş yerine gidip gelebilmek için mutad vasıta bulamayan veya gerek bizzat kendisinin gerekse aile bireylerinden birinin önemli sağlık problemi nedeniyle sürekli hastane veya bir sağlık merkezine gidip gelme mecburiyetinde kalan ancak, mutad bir vasıta bulamayan kişilerin durumlarında olduğu gibi, zaruret halinde araba satın alabilmek

için karz-ı hasen (faizsiz ödünç borç) yoluyla da para bulunamaz ise faizli kredilerden yararlanılabilir.

Allah-u Teala zaruret halini ayet-i kerimede şöyle ifade etmektedir: “Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan, boğulmuş, (taş, ağaç vb. ile) vurulup öldürülmüş, yukarıdan yuvarlanıp ölmüş, boynuzlanıp ölmüş (hayvanlar ile) canavarların yediği hayvanlar -ölmeden yetişip kestikleriniz müstesna- dikili taşlar (putlar) üzerine boğazlanmış hayvanlar ve fal oklarıyla kısmet aramanız size haram kılındı. Bunlar yoldan çıkmaktır. Bugün kâfirler, sizin dininizden (onu yok etmekten) ümit kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bugün size dininizi ikmal ettim, üzerinize nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı beğendim. Kim, gönülden günaha yönelmiş olmamak üzere açlık halinde dara düşerse (haram etlerden yiyebilir). Çünkü Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir.”²⁰⁴; “Allah size ancak ölüyü (leşi), kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesileni haram kıldı. Her kim bunlardan yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur. Şüphe yok ki Allah çokça bağışlayan çokça esirgeyendir.”²⁰⁵

Dikkat edilirse ayetlerde zikredilen zaruri durum; “gönülden günaha yönelmiş olmamak üzere açlık halinde dara düşerse (haram etlerden yiyebilir)” ve “yemeye mecbur kalırsa, başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan bir miktar yemesinde günah yoktur” şeklinde asgari olarak, açlık halinde, ölmeyecek kadar, başkasının hakkına saldırmadan ve haddi aşmadan kayıtlarıyla belirlenmiştir. Çünkü “Zaruretlar kendi miktarlarınca takdir olunur” (Mecelle, md. 22). Bu şartlarda ayette zikredilen haram şeylerden yemek, helal olabilir.

Öte yandan ayetlerde haramın helal olması sadece insan hayatiyetinin devamını sağlayan hususlardır. İslam hukukçuları aynı şekilde ölüme, bir uzvun telef olmasına ve kalıcı bir hastalığın oluşmasına götüren durumlarda haram olan bir şeyi yeme ve içme, faiz gibi haram yoldan elde edilerek barınma ve haram bir şeyle tedavi

²⁰⁴ Maide, 5/3.

²⁰⁵ Bakara, 2/173.

edilecek olan hastalık durumlarını da buna kıyas etmişlerdir. Alimler bu hususu şöyle kurallaştırmışlardır: “Zaruretler, haramları mubah kılar.”(Mecelle, Md. 21).

Bu ve benzeri nasların açık ifadeleri karşısında İslâm müctehidleri faizin haram ve büyük günah olduğunda ittifak etmişlerdir.²⁰⁶ İslam’ın Işığında Günün Meseleleri’nin müellifi Hayrettin Karaman da eserinde “Müslümanın kiminle olursa olsun faizli muamele yapması, kumarla oynaması, gasp fiili işlemesi... caiz değildir, bu tasarruflara kimsenin ‘caiz’ demesi düşünülemez” demektedir.²⁰⁷ Ancak aslında haram olan fiillerin işlenmesi, yani mubah olmasındaki ölçü; mükelleflerin ihtiyaç durumlarına göre değil de, zaruret durumlarına göre ve asgari miktarda caiz olur.

Ancak, Mevsilî’nin el-İhtiyar’ında İmam-ı Azâm’ın görüşü olarak “Dâr’ul-harp’te müslüman ile Müslüman olmayan arasında faiz yasağı yoktur”²⁰⁸ bilgisi bulunmaktadır. Bu durumda darulharp konusunda da bilgi sahibi olmak lüzumu hasıl olmaktadır. Aşağıda Daru’l-Harpte Faizli Muameleler başlığı altında bu konuda bilgi verilecektir.

Nihat Dalgın’a göre insanlar çeşitli sebeplerle faizli kredi almaya mecbur kalabilirler. Öncelikle bu ihtiyaçların meşru yollarla karşılanabilmesi için kurumsal düzeyde alternatif çözümler üretilmelidir.²⁰⁹ Bahse konu olan problem hakkında Avrupa fetva ve araştırmalar heyetiyle kuzey Amerika ulema birliği batıda Müslümanlar için ev sahibi olmanın bir ihtiyaç olduğu, ihtiyacın ise zaruret derecesine yükseltileceği kuralından hareketle kişinin konumuna uygun, ihtiyacı karşılayacak nitelikte ev sahibi olmak için faizli kredi alınmasının caiz olduğuna fetva vermişler,²¹⁰ Kardavi²¹¹ ve Refik Yunus el-Mısri²¹² de bu görüşü

²⁰⁶ Karaman, *Mukayeseli*, c.2, s.204.

²⁰⁷ Karaman, *Günün Meseleleri*, c.1, s.361.

²⁰⁸ El-Mevsilî, *el-İhtiyar*, (terc. Celal Yeniçeri), İstanbul 2011, s.168; İbrahim Halebi, *Mevkûfat, Mülteka Tercümesi* (terc. Ahmed Davudoğlu), c.2, İstanbul 1983, s.61.

²⁰⁹ Dalgın, s.401-405.

²¹⁰ *Dirasat İktisadiyye İslamiyye*, tarih: m.2000/h.1421, c.8, S.1, s.6.

²¹¹ Yusuf el-Kardavi”Şirau buyuti’s-sükna an tariki’l-bunuk fi’l-Ğarb”, *Dirasat İktisadiyye İslamiyye*, tarih: m.2000/h.1421, c.8, S.1, s.31-33.

²¹² Refik Yunus el-Mısri, “Şirâu’l-mesâkin bi karzın masrifiiyin ribeviyyin li’l-müslimine fi Ğayri biladi’le-islam”, *Dirasat İktisadiyye İslamiyye*, tarih: m.2000/h.1421, c.8, S.1, s.164.

desteklemişlerdir. Aynı konuda Zuhayli²¹³ ve Abdullah b. Bih²¹⁴ karşı görüş ileri sürmüş, gerekçe olarak da hacet ve zaruretin ayrı şeyler olduğundan, haklarındaki hükmün de farklı olması gerektiği, böyle umumi bir fetvanın istismara yol açacağını ileri sürmüşlerdir.

Fıkıhdaki haramın işlenmesine cevaz verilen zaruretle günümüzde ev ve araba kredileri için ileri sürülen zaruretin aynı olmadığı kanaatindeyiz. Ev ve arabaların çok sayıda modeli ve fiyatları vardır. Ayrıca faizli kredi alındığında, zaruret karşısında bir haramı işlemekle sıkıntıdan kurtulunmamakta, yıllar boyu sürecek geri ödeme sıkıntısına maruz kalınmaktadır. Karşılaşılan her sıkıntı zaruret derecesindeki ihtiyaç kapsamında değerlendirilip haramlar mübah görülürse imtihanın anlamı kalmayacaktır. Oysa Allah mal, can ve ürünlerdeki eksilmenin bir imtihan meselesi olduğunu bildirmektedir.²¹⁵

Gerek klasik dönem gerekse çağdaş dönem fakihleri zarurete binaen herhangi bir haramın işlenmesinin cevazına hükmederken, zaruret derecesindeki sıkıntının meşru bir yolla giderilmesinin mümkün olmadığı durum ve yerleri esas almaktadırlar. Günümüzde ise -bir takım eksiklik ve hatalarına rağmen- faizsiz ev ve araba temini için müracaat edilebilecek alternatif kurumlar, (katılım bankaları, İslam bankaları) vardır. Bunlar faizsiz bir sistemle çalışmak üzere kurulmuş, çalışma iznini o şartla almışlardır. Söz konusu bankalar insanların ihtiyaç duyduğu finansmanı helal yollardan temin iddiasıyla ortaya çıkmış ve o şekilde tanınmışlardır. Şayet bu kurumlar gerçekten faizsiz şekilde işlem yapıyorlarsa, bu kurumların faaliyet gösterdiği yerlerde faizli kredi ile ilgili olarak zaruret durumu ortadan kalkmış demektir. Bu bankaların isim ve sloganlarına rağmen uygulamalarındaki yanlışlıklar veya şüphe nedeniyle onlardan alınacak kredilerin de zaruret kapsamında düşünüldüğü düşünülemediğinin sorgulanması meselesinde ise yapılması gereken faizli krediye zaruret sebebiyle cevaz vermek değil, bu kurumları sözleşmelerinde ilan ettikleri

²¹³ Vehbe Zuhayli, “Hükümü teamüli’l-ekalliyati’le-islamiyye maa’le-bunûki ve’ş-şerikati’l-ileti teamel bi’r-riba”, *Dirasat İktisadiyye İslamiyye*, tarih: m.2000/h.1421, c.8, S.1, s.68.

²¹⁴ Abdullah b.Eş-şeyh El-Mahfuz b.Bih, “el-Farku beyne’z-zarureti ve’l-hacetimaatatbikati’l-muasıra”, *Dirasat İktisadiyye İslamiyye*, tarih: m.2000/h.1421, c.8, S.1, s.149.

²¹⁵ Bakara 2/155.

ilkelere uymaya, muamelelerini fıkha uygun yapmaya zorunlu kılmak olmalıdır. Kanaatimizce bu kurumlar mevcut olduğu müddetçe ev ve araba için zarurete binaen faizli krediye cevaz verilemez. Şayet verilirse hem bu kurumların şevki kırılmış, hem de bu kurumlara bu tür gayri meşru yollara tevessül imkânı sağlanmış olur. Dolayısıyla Türkiye ve bu bankaların mevcut olduğu çok sayıdaki İslam ülkesinde faizli kredi artık zaruret kapsamından çıkmıştır. Şimdi mesele katılım bankalarının vatandaşın bu ihtiyacını gerçekten faizsiz şekilde karşılaması için devlet, katılım bankaları ve vatandaş düzeyinde gerekli hassasiyet ortamının oluşturulmasıdır.²¹⁶

bb. Faizsiz Krediler

Faizsiz kredi denilince akla ilk olarak katılım bankaları gelmektedir. Katılım bankaları kendilerini, bir taraftan faizsiz sistemle müşteriye destek sağlayan, müşterinin ihtiyacı olan malı vadeli olarak satan ticari kuruluş, bir taraftan da müşterinin beğendiği malları yine müşterinin talep ve seçimiyle alıp, müşteriye satımını, kiralanmasını, ithalatını temin eden bir finansman şirketi olarak tanımlamaktadırlar.

Faizin İslam dininde yasak oluşu, Müslümanların faiz esasına göre işleyen bankalara mesafeli durmalarını gerektirmiştir. Bu suretle halkın elinde ülkelerinin kalkınmasına yardımcı olacak sermaye mevcut olmasına rağmen, devletlerin dış borçla ihtiyaçlarını karşılaması ve dışa bağımlı kalmaları, İslami bankaların doğuşuna vesile olmuştur. Bu nokta da İslami bankalar faizsizlik esasına bağlı olarak, halkın elindeki tasarrufları ekonomi içine çekmeyi başarmış, ülkelerin ihtiyacı olan sermayenin kısmen karşılanmasına vesile olmuşlardır.

İslam'da faizin yasak olmasından dolayı halkın bir kesimi bilinen banka sistemine yönelmekten çekilmiş, tasarruflarını ölü yatırım olarak değerlendirmiş

²¹⁶ Servet Bayındır, “*Kredi Piyasalarındaki Bazı Uygulamaların Fıkhi Durumuna İlişkin Değerlendirmeler*”, Tebliğler, Güncel Dini Meseleler İştişare Toplantısı-III (10-12 Aralık 2010) Afyonkarahisar, DİB, Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, s.65.

veya atıl olarak elinde tutmuştur. Dolayısıyla bu atıl tasarrufların ekonomiye kazandırılması da düşünülmüştür.²¹⁷

İkinci dünya savaşı sonrası özgürlüklerine kavuşan pek çok Ortadoğulu ve Asyalı İslam milletleri ekonomik kalkınma arayışı içine girmişler, faizsiz kâr-zarar paylaşımı esasını işleyen alım, satım ve ortaklık sistemi olan İslami bankaları kurmuşlardır.

İslami bankaların uyguladığı yöntemlerin İslam'da karşılığı “mudarebe” ve “müşareke”dir. Mudarebede bir taraf emeğini diğer taraf sermayesini ortaya koymak suretiyle ticari bir akit yapılıır. Kâr karşılıklı rıza esasıyla taraflara paylaştırılır; zarar görme durumundaysa zararı sermaye koyan taraf çekerken, emeğini ortaya koyan müdarib ise emeğine karşı bedel almaz. Müşareke ise her iki tarafın da emek ve sermaye ortaklığı üzerine kurulan akittir. Bu akitte kâr önceden belirlenmiş oranlara göre paylaştırılırken, zarar doğması halinde, zarar ortakların sermaye paylarına göre yüklenilir.

Satış yöntemi olarak ise “murabaha” denilen önceden belirlenmiş bir kârın maliyetin üzerine eklenerek alıcıyı bilgilendirmek şartıyla, alıcıya satılmasıdır. Bir de istisna akdi vardır ki hazırda olmayan bir mal için peyderpey ödeme yapılması halinde sipariş üzerine mal üretilmesidir. İnşaat halindeki konutlar için inşaat süresince müteahhide yapılan ödeme bu türden bir akittir. “Bey’i müeccel” vadeli satış, “bey’i selem” malın bedelinin peşin ödenmesine karşılık teslimatının ileriki bir tarihte yapıldığı bir satış türüdür.²¹⁸ “Kiralama” ise müşterinin maldan menfaat sağlamasına karşılık ücret ödemesidir.

Bütün bu İslami alış-veriş teknikleri birleştirilerek İslami bankaların çalışma sistemi oluşturulmuştur. Kurumlar özel teşebbüsle kuruldukları ve bunların mali piyasalarda aracı kurumlar olarak faaliyet gösterdikleri için bu bankalar özel finans

²¹⁷ Kamil Güngör, Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı, TKBB Türkiye Katılım Bankaları Birliği, s.226.

²¹⁸ İbni Abbas’tan rivayet edilmiştir: “*Peşin para ile mal alan kimse, belli bir ölçü ve belirli bir vade hususunda anlaşsın.*” Ömer Ziyadeddin Dağıstani, *Zübdetü’l Buhari*, Mısır, 1330, Selem 620, s.107; Karaman, Günün Meseleleri, c.1, s.301.

kurumları şeklinde adlandırıldılar. Daha sonraları katılım bankaları ismi benimsenmiştir.

Yaklaşık kırk yıllık geçmişiyle²¹⁹ sistemleşme sürecini henüz tamamlayamamış olan çağdaş faizsiz bankacılığın, insanlık için önemli bir adım ve deneyim olduğu gerçektir.

Fıkıh kitaplarında her ne kadar ikili ortaklıklar üzerinde durulmuş ise de, günümüzde uygulanan çoklu ortaklık uygulamalarına ışık tutacak konuların da tartışıldığı görülmektedir. Tarafların sayısına bakılmaksızın, ilke olarak nimet ve külfet paylaşımı üzerine kurulan ortaklıklar -konusu meşru olmak şartıyla- fıkhıta caiz görülmüştür. Sermayenin nakit para veya mal olması, tarafların hak, yetki ve sorumluluklarının sınırı, ortaklığın kapsamı, süresi, vb. konularda ise değişik görüşler vardır. Ancak bütün tartışmaların esası, yönetici ortak ve sermaye sahiplerinin haklarının korunması ve anlaşmazlığa yol açacak kapalı noktaların bırakılmaması üzerinde cereyan etmektedir. Günümüzde sermaye sahipleri, banka ve işletmecilerin hak, yetki ve sorumluluklarını ilgili ülkelerin kanun ve yönetmelikleri belirlemektedir. Zira birçok alanda olduğu gibi ortaklıklarda da kurumlaşmaya gidilmiş ve fıkhıdaki ortaklıkların birçoğu günümüz ülkelerinin ticaret hukukunda yer almıştır. Bankalar da birer ticarî şirket olup bu kanunlar çerçevesinde kurulmaktadır. Dolayısıyla tarafların hareket alanları sınırlıdır. Meselâ, fıkhıdaki ortaklık sermayesinin para veya aynî mal olması tartışması artık sona ermiş, kanunlar nakit sermaye ile birlikte aynî malların da sermaye olabileceği kuralını getirmiştir. Ortaklık sermayesinin öz sermaye ile karıştırılıp karıştırılmayacağı konusu, öz sermayenin ortaklık sermayesine karıştırılabileceği hükmü ile tartışma dışı kalmıştır. Tarafların kâr ve zarardan paylarına düşen oranlar ise ilgili yönetmeliklerce belirlenmektedir.

Bankalar bu kanun ve yönetmelikleri bilerek faaliyete başladıkları gibi, hesap sahipleri de bankaya parasını yatırırken bunlardan haberdar oldukları varsayılmaktadır.

²¹⁹ Ahmet Cüneyt Darçın, *Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankalarına Dönüşümünün Sebepleri ve Sonuçları*, Ankara 2007, s.40.

Çünkü müdiye hesabın açılışı esnasında, yatırdığı paranın hangi şartlarda değerlendirileceğini açıklayan hesap cüzdanı verilir. Dolayısıyla tasarruf sahibinin katılma hesaplarına para yatırması, yatırılan paranın, kanun ve yönetmelikler çerçevesinde banka tarafından istenildiği şekilde değerlendirilebileceğini kabul ettiği anlamına gelir. Önemli olan bu kanun ve yönetmeliklerin haksızlık ve anlaşmazlıklara yol açacak hükümler içermemesidir. Fıkıh kitaplarındaki ortaklıklarla ilgili kurallarla, günümüz faizsiz bankalarının uymakla yükümlü kılındığı kuralları mukayese ettiğimizde, faizsiz bankacılıkta belirlenen kurallar çerçevesinde uygulanacak ortaklık işlemlerinin fıkıh açısından bir sakınca doğurmayacağı sonucuna varabiliriz.²²⁰

Bu arada belirtilmesi gereken bir nokta da katılım bankalarının yalnızca karz-ı hasen şeklinde alacak-borç ilişkisine girdiğidir. Ancak, bunda da katılım bankalarına borçlu olan, borcunu hiçbir fazlalık talep edilmeden, aynen geri öder.²²¹

Sözleşme metinlerinde bu kurumlar kendilerini bir yandan ticari kuruluş bir yandan da finansman şirketi olarak niteleyerek, siparişi kabul ederken malı satıcıdan peşin alıp, müşteriye vadeli satacağını beyan etmektedirler.

AAOIFI (İslami Finans Kuruluşları İçin Muhasebe ve Denetleme Kurumu) Fıkıh Kurulu Başkanı Muhammed Taki el- Osmani katılım bankaları hakkında şöyle açıklamada bulunmaktadır: Şüphesiz İslami bankacılık, geleneksel faizli bankacılıktan prensipleri, ilkeleri, ürünleri ve algısı bakımından farklılık göstermektedir. Bu bakımdan, İslami bankaların gerçekleştirmiş oldukları işlemlerin sıhhati açısından bu farkın pratik uygulamada herhangi bir kapalılığa ve hataya yer vermeden muhasebe işlemlerine çok açık bir şekilde yansımaları gerekmektedir.²²²

İslami finans kapsamında gerçekleştirilecek tüm faaliyetlerin geçerliliği için, ücret, söz konusu ürün/hizmet ve teslimat konularında birtakım şartların yerine getirilmiş olması gerekmektedir. İslami finans uygulamalarında ücret/fiyat kesin ve net olmalı ve taraflarca bilinmelidir.

²²⁰ Servet Bayındır, *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, İstanbul 2005, s.131,132.

²²¹ Kamil Güngör, *Katılım Bankacılığı*, TKBB, s.239.

²²² Komisyon, *Faizsiz Bankacılık Standartları*, (çev. Mehmet Odabaşı, İshak Emin Aktepe), AAOIFI, İstanbul 2012, s.17.

Satışa konu olan ürün/hizmet mevcut olmalıdır. İstisna ve selem akitleri bu kaidenin istisnasıdır. Malın sahipliği mümkün ve satıcının elinde olmalıdır. İslami hukuku açısından alış-verişi izin verilen bir ürün olmalı, kullanılabilirmeli ve bir değeri olmalıdır. Teslimat ise fiziksel olarak yapılmalı ve mülkiyeti hükmen karşı tarafa geçmelidir.²²³

Konumuzun aslını konut temini teşkil ettiğine göre katılım bankalarında faizsiz alış-veriş olarak nitelendirilen “murabaha” işlemini detaylandırmamız gerekmektedir.

Yüzde oranı tayin edilmek şartıyla bir malın belirli bir kısmı murabaha yoluyla finanse edilir. Malı banka adına alması için müşteriye vekâlet verilir. Daha sonra bu malı bankanın müşteriye satması gerekir. Banka, malın kendi adına alınması için müşteriye vekâlet vermiş ve müşteri de başlangıçta belirtilen teminat şartlarını tamamlamış ise murabaha yapılabilir. Müşteriden kaparo ve teminat alınabilir. Teminatları tamamlamaz ise banka müşteriye malı satmayabilir. Müşteri malın bir kısmını kendi adına, kalan kısmını banka adına alır, müşteri kendisi için aldığı bölümün peşinatını satıcıya doğrudan ödeyeceği gibi, bankaya vekâlet verip parayı da teslim ederek, banka onun adına ödeyebilir. Kural olarak murabaha işlemlerinde mal bedelinin banka tarafından müşteriye değil, muhakkak surette satıcıya ödenmesi gerekir. Bunu takiben banka malın üzerine kâr veya vade farkı koyarak kredi sözleşmesiyle müşteriye satar. Banka adına mal alması için vekâlet verilen müşteri, malı banka adına aldıktan sonra aralarında herhangi bir sebeple anlaşmazlık çıkması halinde banka söz konusu malı kabul etmek zorundadır. Müşterinin, sözlü ve yazılı olarak kendi adına satın almış olduğu malın, murabaha yapılması uygun değildir.

Murabaha yapılırken müşteriye “maldaki kusurlardan sorumlu olunmayacağı” şartı ileri sürülür ve müşteri de kabul eder ise, bankanın bundan dolayı bir sorumluluğu yoktur. Banka müşterisine, mal veya hizmeti peşin olarak banka adına almasını ve vadeli olarak murabaha yöntemi ile banka adına kendisine satması için çifte vekalet verebilir.

²²³ Suna Akten Çürük, *İslami Finansın Türkiye’deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Konya,2013, s.35

Murabaha işleminde kârlılık oranı ve taksit sayısı, akit esnasında tayin edilmelidir. Katılma hesaplarının işletim masraflarını aşmamak şartıyla, murabaha ve leasing işlemlerinden komisyon alınması ve “havuzlar”a dağıtılmaksızın, sadece bankaya gelir yazılması uygundur. Banka adına mal alması için vekâlet verilen müşteri, malı banka adına aldıktan sonra aralarında herhangi bir sebeple anlaşmazlık çıkması halinde banka söz konusu malı kabul etmek zorundadır. Müşterinin hizmet/mal alınımından vazgeçmesi halinde, bankanın fiilen uğradığı zararı karşılamak için belirli bir tutarda güvence bedeli alınabilir. Ödeme gücü olmasına rağmen, borcunu vadesinde ödemeyen müşteriden gecikme cezası alınabilir. Gecikme cezası tutarları, banka yararına değil Kur’an basılması ve cami yaptırılması dışındaki hayır işlerinde kullanılır.

Buraya kadar katılım bankalarının çalışma sistemleri hakkında genel olarak bilgi sahibi olduktan sonra ki, bu kadarını asıl konumuz olan konut temini için yeterli görmekteyiz; katılım bankaları hakkındaki genel izlenimler ve görüşler de dikkate alınarak değerlendirildiğinde şu sonuca varılmaktadır. Faiz kesinlikle haram olduğuna göre ve zaruret halinin dışında da haramlar mübah olamayacağına göre, günümüz ekonomik şartlarında müreffeh bir ev sahibi olabilmek için yeterli parası olmayan vatandaş ya azimet yolunu tercih ederek ihtiyaç nisbetinde konut ihtiyacını gidermeli; ya da finansman aradığında hüsn-ü zan besleyerek başvurması gereken yer katılım bankaları olmalıdır.

3.Banka Finansmanı ile İlgili Bazı Tartışmalar

a.Daru’l-Harpte Faizli Muameleler

aa. İslam Hukuna Göre Darulharp ve Darulislam

Dâr kelimesi lügatte bina, arsa, mahalle manalarına gelir. Bir kavmin konakladığı yere de dâr denildiği gibi, belde anlamına da gelir.

İslam hukuku terimi olarak da ise dâr “bir Müslüman veya gayri Müslim idarecinin hâkimiyeti altındaki ülke manasına gelir.”²²⁴ Ne Kur’an ne de hadiste

²²⁴ Ahmed Özel, *İslam Hukukunda Ülke Kavramı Darulislam Darulharp*, 4.baskı, İstanbul 1991, s.109; Karaman, *Günün Meseleleri*, c.1, s.365.

darulislam ve darulharbin tarif ve izahına rastlanılmamaktadır. Fakat fukahanın Mekke'yi hicret öncesinde “darulharb” kabul ederek bazı hükümler çıkardığını görmekteyiz. Hicretten sonra ise Müslümanlar Medine’de siyasi anlamda bir toplum meydana getirip de gayri Müslimlerle aralarındaki münasebetler milletler arası bir mahiyet kazanınca darulislam teşekkül etti.²²⁵ Fetihten sonra Mekke de darulislama katılmış oldu.²²⁶

Serahsi “Darulislam, Müslümanların hâkimiyetleri altındaki yerin ismidir” der.²²⁷ Buna göre darulislam nüfusu ister Müslüman ister gayri Müslüman olsun Müslümanların hâkimiyeti altında olan ve İslam hukukunun uygulandığı her ülkedir.²²⁸ Darulharb ise İslamın siyasi hâkimiyetinin sınırları dışında kalan, İslam hukukunun uygulanmadığı her ülkedir. İslam hükümlerinin tatbik edilmediği ülkelerin darulharb şeklinde isimlendirilmesinin sebebi Müslümanların diğerleriyle harb halinde olmaları değil, Müslümanların onlardan sakınmaları gereken, muhtemel düşman addedilmeleridir.²²⁹

Darulharb, halkının tümüyle Müslüman olması halinde ya da Müslümanlar tarafından fethedilerek, içinde cuma bayram vs. gibi İslam ahkâmının icrası durumunda, darulislam olur.²³⁰ Bu durumda o yerler İslam idare ve hâkimiyeti altına girdiğinden, orada İslam hükümleri tatbik edilir. Fethedilen ülke veya belde halkı yurtlarını terk edip gitmezlerse onlar da Müslüman devletin vatandaşı (zımî)²³¹ olurlar.²³²

²²⁵ Özel, age, s.118.

²²⁶ Serahsi, c.4, s.215.

²²⁷ Özel, age, s.121; Serahsi, c.9, s.21.

²²⁸ Özel, *İslam Hukukunda Ülke Kavramı*, s.123-124; Bilmen, c.3, s.334,369; Seyyid Kutub, *Fizilâl-il-Kur'an*, (mütercimler: İ.Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, M. Emin Saraç), İstanbul,ts. c.4, s.147

²²⁹ Özel, age, s.128

²³⁰ Bilmen, c.3, s.369

²³¹ Zimmî: İslâm tarihinde Müslüman ülkesinde, devletle yaptığı bir anlaşma ile devletin himâye ve güvencesi altında yaşayan gayrimüslim vatandaşı ifade için kullanılan bir terim. Bütün insanlara kucak açan İslâm dini, Müslümanlarla gayrimüslimlerin bir arada yaşamalarını temel ilke olarak kabul etmiştir. Bu çerçeveden olmak üzere, İslâm tarihi boyunca gayrimüslim vatandaş statüsünde bulunan zimmîler, Müslümanlar gibi devletin vatandaşı olup, bütün temel hak ve sorumluluklar bakımından Müslümanlarla eşit olarak kabul edilmiştir. Bunun dışında zekât, keffâret gibi dini karakterli sorumluluklar yüklenmemiş, bunun yerine cizye denilen bir tür vergi alınmıştır. Tarihsel süreçte İslam devletinin himâyesi altında bulunan zimmîler, dinlerinde, dinlerinin gereği olan ibadetleri yerine

İdarecileri ayrı olmasına rağmen Müslüman ülkelerin hepsine birden darulislam denir. Buna nispetle ülkelerin ayrı olmasına rağmen gayri Müslimlerin hepsinin ülkesine de darulharb denir. Darulislama aynı zamanda daruladl, daruna, darussulh; darulharbe de darulküfür adları da verilir. Bir de “darulbağy” vardır ki, Müslümanlardan bir gurup meşru idareye karşı kendilerince geçerli bir te’ville karşı çıkarak, baş kaldırır, müstakil bir bölgede asgari bir güçle hâkimiyet tesis ederlerse isyancıların hâkim olduğu bu bölgeye darulbağy denir.²³³

Müslüman hukukçular şu üç şartın gerçekleşmesi durumunda darulislamın darulharbe dönüşebileceğini tasavvur etmişlerdir. Bu üç şartın üçü de gerçekleşmezse darulislam darulharbe dönüşmez.²³⁴

- a. Düşmanın İslam ülkelerinden birisini işgal ve istila etmesi,
- b. Darulislam’da bir şehir veya bölge halkının irtidat ederek (dinden dönerek) o yeri işgal ve istila etmeleri,
- c. Zimmet akdi ile İslam devletinin himaye ve hâkimiyetine geçerek İslam tebaası olan gayrimüslimlerin (zimmiler), bu anlaşmayı bozarak bir bölgeyi işgal ve istila etmeleri.²³⁵

Darulislamın darulharbe dönüşmesi hususunda İmam Ebu Hanife ile iki talebesi Ebu Yusuf ve Ebu Muhammed arasında ise görüş ayrılığı mevcuttur. Hanefi fakihlerinin çoğunluğu Ebu Hanife’nin görüşünü, bazıları da İmameyn’in (Ebu Yusuf ve Ebu Muhammed) görüşünü desteklemiştir. Ebu Hanife’ye göre darulislam olan bir yerin darulharbe dönüşebilmesi için şu üç şartın gerçekleşmesi gerekir.²³⁶

getirmede, hatta kendi aralarındaki yargılanmada ve diğer bütün temel insan hak ve hürriyetlerini kullanmada serbesttirler. Hz. Peygamber, zimmîye zulüm ve haksızlık yapmayı, gücünün üstünde vergi yüklemeyi, arzusu dışında bir şeyini almayı yasaklamış; haksız yere bir zimmîyi öldürenin cennetin kokusunu bile duyamayacağını bildirmiştir. Bu sebeple tarih boyunca İslâm toplumları içerisinde gayrimüslimler varlıklarını devam ettirmişler, dinlerini muhafaza etmişlerdir. Rehber Ansiklopedisi, c.20, s.348.

²³² Özel, age., s.132; Serahsi, c.10, s.19-23.

²³³ Bilmen, c.3, s.334; Serahsi, c.14, s.264.

²³⁴ Bilmen, c.3, s.370.

²³⁵ Özel, *İslam Hukukunda Ülke Kavramı*, s.154; Karaman, *Günün Meseleleri*, s.365.

²³⁶ Bilmen, c.3, s.370.

a) İşgal altındaki yerde gayriislami hükümlerin (küfür ahkâmının) icra ve tatbiki. Küfür ahkâmının icrası orada İslam ahkâmından hiçbir hükümle hükmedilmemesidir. Müslümanların hükümleri ve küfür ehlinin hükümleri birlikte tatbik ediliyorsa orası darulharb olmaz.

b) Orada ilk emanları üzere bulunan bir Müslüman veya zimmînin kalmaması. Yani Müslüman veya zimmilerin orada can emniyetine sahip olmamaları veya ancak düşmanın verdiği eman ile kalabilmeleridir.²³⁷

c) O yerin darulharbe bitişik olması ve İslam ülke veya beldelerinin arasında bulunmaması.²³⁸

Ebu Hanife'nin delilini Halvani (v. 448/1050) şu şekilde izah eder. Bir ülkenin darulislam olduğuna hükmedilince, bu hüküm, orada İslam hükümlerinden bir hükmün varlığıyla kalmaya devam eder. Ancak o yerin darulislam olduğuna dalalet eden tüm alametlerin zail olmasıyla darulharb olur. Ebu Hanife'ye göre hüküm bir illetle sabit olunca, illetten bir şey kaldığı müddetçe hüküm de onun varlığı ile kalmaya devam eder. Ülke İslam hükümlerinin tatbikiyle darulislam olunca, İslam ahkâm ve eserinden bir şey kaldıkça orası da darulislam olarak kalmaya devam eder.

Ebu Hanife'nin İmameyn'den ayrı olarak ileri sürdüğü, darulharbe bitişiklik şartını mütalaa edecek olursak, Ebu Hanife kuvvet ve hâkimiyetin tam olmasını itibar eder. Çünkü ülke darulharbe bitişik değilse halkın, Müslümanların onları her tarafatan kuşatmaları sebebiyle, emniyeti sağlanmıştır.²³⁹ O yerde Müslümanlara karşı direnemeyeceklerinden, düşman istila ve hakimiyetinin hükmü yoktur. Etrafının İslam ülkesiyle çevrili olması sebebiyle orada Müslümanların gücü hakim durumdadır. Onları her an oradan söküp atmak imkân dâhilinde bulunduğu için, Müslümanların hakimiyeti altında sayılırlar. Fakat ülke darulharbe bitişik veya onunla iç içe bulunursa, düşmanın hakimiyeti altında olur. Darulharb, orada küfür eseri kalsa bile, Müslümanların eline geçmesiyle darulislama dönüşür. Darulislam ise, bunun aksine ancak hakimiyetin tam ve gerçek olmasıyla darulharb olur. Çünkü

²³⁷ Serahsi, c.10, s.114.

²³⁸ Serahsi, c.10, s.114.

²³⁹ Serahsi, c.10, s.114.

İslam hükmü daha güçlü ve üstün olduğundan küfür eserinin kalması darulharb hükmünün devamı için yeterli değildir. Bu durumda güçlü olan zayıf olana tercih edilir. Ebu Hanife'nin "asl'ın eserlerinden bir şey baki kaldıkça hüküm ona aittir, arız olana (sonradan meydana gelene) değil" prensibi vardır. Buna göre ülke temelde darulislam iken orada bir Müslüman veya zimmi kalınca da asl'ın eserlerinden birisi mevcut demektir, dolayısıyla İslam hükmü devam eder. İslam eserlerinden bir eser kaldıkça bu yer darulislam kalır.²⁴⁰ Bir kişi için eman, can ve mal dokunmazlığı darulislam ile sabitse ve bu eser mevcut ise delillerin çatışması durumunda "İslam üstündür, ona üstünlük olmaz."²⁴¹ hadisi gereğince o yer darulislam olarak kalmaya devam eder.

Bunun gibi o belde darulislamın ortasında olsa darulharble ilgisi kesilmiş olur ve ahali, yalnız kalmalarıyla, darulislam bütünüyle mağlup durumda sayılır. Her ne kadar orada galip iseler de bir yönden galip diğer yönden mağlup sayılırlar. Bu durumda İslam galebesiyle onların fiili galebesi arasında taarruz doğar ve zikredilen hadisin hükmünce de İslam tarafı tercih edilir.

Son olarak Kasani'nin izahı verilecek olursa, maksat emniyet ve korkudur. Eğer orada emniyet mutlak surette Müslümanlara ve korkuda aynı şekilde kâfirlere aitse orası darulislamdır. Eğer eman mutlak surette küffara, korku da mutlak surette Müslümanlara aitse orası darulküfürdür. Ahkam emniyet ve korkuya mebnidir, İslam veya küfre değil. Bu sebeple emniyet ve korku itibara alınıp, müslümanlar için eman almaya lüzum kalmadıkça orası darulküfre dönüşmez. Aynı şekilde bu emniyet ancak o yerin darulharbe bitişik olmasıyla zail olabilir. Bu sebeple oranın darulharbe dönüşmesi İmam Hanefi'nin söz konusu şartlarının varlığına bağlıdır. "Yakîn ile sabit olan, şüphe ve ihtimalle zail olmaz."²⁴² Prensibi gereğince kesinlikle darulislam olan, şüphe ve ihtimalle darulharbe dönüşmez. İslam ahkâmının hakim olmasıyla darulharbin darulislama dönüşmesi bunun aksinedir. Çünkü bu durumda "İslam üstündür, ona üstünlük olmaz." hadisi gereğince İslam tarafı tercih edilir.²⁴³

²⁴⁰ Serahsi, c.10, s.114.

²⁴¹ Buhari, Cenaiz, c.2, s.96.

²⁴² Mecelle, mad.4, s.19.

²⁴³ Özel, *İslam Hukukunda Ülke Kavramı* s.176; Bilmen, c.3, s.370.

Ebu Yusuf ve Muhammed'e göre ise, o yerde yalnızca gayrı islami hükümlerin tatbikiyle, orası darulharb olur.²⁴⁴ Bunu da kıyasa dayandırır. Şöyle ki, Ebu Hanife ve İmameyn'e göre darulharb, İslam ahkâmının icrasıyla darulislam olur. Darulislama bitişik olup olmaması veya orada gayrimüslimlerin bulunup bulunmaması önemli olmayıp, İslam hükümlerinin orada icra edilmesi o yerin darulislam olması için önemlidir. Bunda ittifak olduğuna göre, buna kıyas yapılarak, darulislamın da küfür ahkâmının icrasıyla darulharb olacağı hükmüne varılır. İster darulharbe bitişik olmasın ve isterse orada ilk eman üzere bir Müslüman veya zimmi bulunsun. Ülkenin Müslümanlara veya gayrimüslimlere nisbeti kuvvet ve hâkimiyet itibariyledir. Küfür hüküm ve sultanın hakim olduğu yerde kuvvet gayrimüslimlere ait olduğundan, o yer darulharbdir. İslam hüküm ve sultanın hâkim olduğu yerde de kuvvet Müslümanlarıdır.

Müslüman bazen darulharbde emniyet içinde bulunur. Bu oranın darulharb olduğu hükmünü kaldırmaz ve oranın darulislam olmasını gerektirmez. Debusi (v. 430/1039), İmameyn'in görüşünü şöyle izah eder. Çünkü iki ülkeyi birbirinden ayıran kıstas, temelde idare ve hükümet ayrılığıdır.

Nitekim darulharbde iki kişinin islama girmeleri ve orada emniyet içinde bulunmalarıyla o yer darulislam olmaz. İslam ordusunun darulharbde bulunup orada idare ve hâkimiyeti almasıyla o yer darulislam hükmünde sayılır.

Kâsâni İmameyn'in mütalaasını şöyle zikreder. Ülkenin İslam veya küfre izafe edilmesi orada İslam veya küfürün hâkim ve üstün olması sebebiyledir. Bir ülkede küfür ahkâmı hakimse ora darulküfürdür. Bu sebeptendir ki, ülke başka bir şart aramaksızın orada yalnız İslam ahkâmının hakim olmasıyla darulislam haline gelir. Aynı şekilde, orada küfür ahkâmının hakim olmasıyla da darulharbe dönüşür.

ab. Darulharpte Faizli Muameleler

Darulharpte Müslümanların faizli muamelelerde bulunmalarının hükmü hususunda cumhuru fukaha ile Ebu Hanife ve İmam Muhammet arasında ihtilaf mevcuttur. Maliki, Şafii ve Hambeli mezhepleri fukahası ile Hanefi mezhebinden

²⁴⁴ Özel, age. s.155.

Ebu Yusuf'a göre, Müslümanların darülislamda faizli muameleleri haram olduğu gibi darülharpte de harbilerle faiz muamelesinde bulunmaları, faiz alıp vermeleri haramdır.²⁴⁵ Zahirler de bu görüşü paylaşmaktadır.

İmam Ebu Hanife ve Muhammed'e göre darulharpte Müslüman ve harbi arasında faiz muamelesi caizdir.²⁴⁶ İmam Ebu Hanife ve Muhammed bu görüşlerini Mekhul'un rivayet ettiği şu hadise dayandırmaktadırlar. Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “*Darul harbde Müslüman ile harbi arasında faiz yoktur.*” Bu hadis her ne kadar “garib” ve “mürsel” ise de Mekhul “sika” (güvenilir) bir fakihtir, dolayısıyla mürsel hadisi de hüccettir.²⁴⁷ Bir başka delil ise, evvel İslama girmiş bulunan Hz. Abbas'ın faizi yasaklayan ayetin nüzulünden sonra da Mekke'de faiz muamelesi yapması ve bunu Rasulullah'ın Mekke'nin fethine kadar yasaklamamasıydı. Çünkü fetihten önce Mekke darulharpken, fetihten sonra darulislam olmuştu. Bir diğer delil de Medine'den Benu Nadir Yahudileri çıkarılırken Müslümanlarda bulunan ve henüz vadesi gelmemiş olan alacakları hususunda Allah Rasulü (s.a.v.) hemen almak isteyenlere “*eksiltiniz ve hemen alınız*” şeklinde meblağdan biraz indirerek tahsil etmelerine müsaade etmişti. Hâlbuki Müslümanlar arasında böyle bir muamele caiz değildir.²⁴⁸

ac. Delillerin Değerlendirilmesi

Cumhurun faiz muameleleri hakkındaki görüşleri sabit olduğundan; onların görüşlerini açık açık mütalaa edip, mevzuyu uzatmak tarafımızdan lüzumsuz görülmüş, sadece Hanefi ulemasınca dâruharpte faizin caiz olduğu görüşü ileri sürüldüğü için,²⁴⁹ Hanefi ulemalarının delilleri alınarak açıklama yoluna gidilmiştir.

Yukarıdaki bu deliller ve daha başkaları ışığında, Mevsilî'nin el-İhtiyar'ında İmam-ı Azâm'ın görüşü olarak “Dâr'ul-harp'te müslüman ile Müslüman olmayan arasında faiz yasağı yoktur”²⁵⁰ bilgisi bulunsa da, “Dâr'ul-harp” meselesini

²⁴⁵ Özel, *İslam Hukukunda Ülke Kavramı*, s.257.

²⁴⁶ Özel, age, s.259; Karaman, *Günün Meseleleri*, c.1, s.369; Serahsi, c.22, s.131.

²⁴⁷ Özel, age, s.261; Serahsi, c.10, s.28.

²⁴⁸ Özel, age, s.264.

²⁴⁹ Serahsi, c.21, s.171.

²⁵⁰ El-İhtiyar, s.168.

araştırdığımızda yine İmam-ı Azâm'ın ve İmameyn'in görüşüne göre günümüz koşullarında Türkiye'nin dâr'ul-harp olmadığı kanısına varılmıştır. Dolayısıyla bu koşullarda faizli muamelelerin caiz olmadığı sabit olmuştur.

Ancak zaruret prensibi devreye girerse o zaman durum değişebilir. Bir şeyin helal olması aynen (aslına göre) olabildiği gibi, hükmen (zarurete binaen, sonradan alacağı hükme göre de -helal- olabilir. Bir kimse dinin emir ve yasaklarını elinde kandil gibi tutar ise; aldığı onunla alır, verdiği onunla verir ve onda kendi lehine, arzularına göre bir tevîl yoluna sapmaz,²⁵¹ Allah(c.c)'ın emrine boyun eğer, İslam Alimlerinin dinin asli kaynaklarından çıkardıkları hükümlerle amel ederse hata yapmamış olur.

İslam, prensip olarak faizsiz, ortaklık esasına dayalı sermaye temini yolunu teklif etmektedir. Ancak bu yolla gerekli sermaye temin edilmediği zaman İslamda ara çözüm adını verdiğimiz ruhsatlar vardır. İşte bu ruhsatlardan biri de ferdi ve genel ihtiyaçları gidermek için –başka yol bulunamadığı müddetçe- faizli kredi almaktır. “özellikle Müslümanların iktisaden güçlenmeleri ve bu güçleriyle İslami faaliyetleri finanse etmeleri ihtiyaçtır, hatta zarurettir.”

Fakat bu kapıyı dikkatli kullanmak gerekir. Bu kapıyı açanlar “Zaruretler kendi miktarları ile takdir olunur; yani ihtiyaç ve zaruret ne kadar ruhsatı gerektiriyorsa o kadarı helal olur. Onun ötesine bir adım dahi atılamaz.” (Mecelle mad.22) demek suretiyle gerekli ihtiyatı kaideleştirmişlerdir. Bu da diken üstünde oturmak gibidir. Müslümanlar bu uygulama içinde rahatlayıp uyumamalı, safa sürmemeli, bir an önce bu ara çözümden ana çözüme geçmenin yollarını aramalıdır, aksi halde mesul olurlar. “Faiz yasaktır, haramdır.” Hükümü ana çözüm hükmüdür. İhtiyaç ve zaruret sebebiyle ödünç alıp, faiz vermek ise haram değil mübahtır, caizdir; tıpkı ihtiyaç sebebiyle haram yerlerini doktora göstermek, zaruret sebebiyle haram yemek vb. gibi. Şu halde faizli ödünç para almak, normal düzende “haram” olmakla beraber, ihtiyaç ve zaruret halinde -ara çözüm olarak- “helal, caiz” olur.²⁵²

²⁵¹ Abdulkadir Geylani, *Gunyet'üt Talibin*, (terc. Abdulkadir Akçiçek), İstanbul 1991, s.413.

²⁵² Karaman, *Günün Meseleleri*, c.1, s.351.

b.Katılım Bankalarına Yöneltilen Eleştiriler ve Bu Eleştirilere Verilen Cevaplar

Faizsiz bankacılıkta gelirin kâr zarar paylaşımına dayalı ticaretle helal yoldan elde edilmesi temel ilke olduğu halde, kolay yoldan fazla kazanç sağlama, bulunduğu mevkide uzun süre kalabilme yahut yükselme arzusu birçok banka yöneticisinin bir takım hassasiyetleri göz ardı edebilmesi sonucunu doğurabilmektedir.

Öte yandan faizsiz bankaların, yan kuruluşları, şirketler aracılığıyla sermayelerini ortaklık yöntemiyle yatırıma dönüştürüp kârı usulüne uygun bir şekilde ortaklarına paylaşmalarını gerekirken bu uygulamaya nadiren başvururlar. Tasarruf sahiplerinin sermayesini bir iş adamı gibi değil de bir bankacı gibi değerlendirmeleri, faizli bankaların kuruluş ve teşkilatlanma şeklini örnek almaları eleştirilmelerine sebep olmaktadır.

Katılım bankaları hakkında Diyanet İşleri Başkanımız Mehmet Görmez şöyle söylemektedir: Gün geçtikçe, yatırım, teşebbüs, harcama gibi kavramların daha çok gündemimize girdiği bir çağda faize bulaşmadan, helalinden iktisadi hayata katılma ihtiyacı ve talebi günden güne artmaktadır. Katılım bankalarının toplumsal karşılığının olması, bu konuda ciddi bir talebin olması, bu müesseselerin kendilerini alternatifsiz görmeleri sonucunu doğurmamalıdır.

Bu alternatifsizlik söz konusu müesseselerin kendilerini merkeze alarak, kar zarar dönüşümünü tek taraflı olarak belirledikleri bir sisteme de dönüşmemelidir. Aynı şekilde faizsiz yoldan yatırımda bulunmak isteyen kimse de faizden kaçmak isterken daha ağır bir mali yükü karşı karşıya bırakılmamalıdır. Bu müesseselere ihtiyaç duyulması, adaletsiz uygulamalar için bir fırsata dönüştürülmemelidir. Bankacılık, kalkınmayı sağlayan adaletli bir araç olarak değerlendirilmelidir.

Varlığını toplumdaki dini hassasiyete borçlu olan kurumlar, ticari faaliyette bulunmanın ötesinde bir misyon taşımanın farkında olmalıdır.

Gerek hukuki hükümler gerekse dini hükümler bireylerin tasarrufları için sınırlar koyar. Bu sınırlar, helaller ile haramlar arasını ayıran sınırlardır. Bu sınırların içinde kalan kısım helal alanı; dışında kalan kısım ise haram alanı ifade eder. Bu sınırın delilsiz, hüccetsiz ve keyfi bir şekilde genişletilmesi Allah'ın hakkına

(hukukullah) tecavüzken, daraltılması ise kulun hakkına (hukuku'l-ibad) tecavüzdür. Bu açıdan yüce Allah tarafından konulan bu sınırların yerinin değiştirilmemesi son derece önemlidir. Maalesef bu konuda zaman zaman itidalden uzak iki farklı yaklaşımla karşı karşıya kalabilmekteyiz. Bunlardan ilki *sedd-i zeria prensibinin aşırı bir şekilde uygulanmasıdır*. Harama giden yolların kapanması adına, zaman zaman helal olan şeylerden vazgeçildiği görülmektedir. Bu yaklaşım tarzının karşı tarafında başka bir yaklaşımı da vardır ki; o da ticari konuları ele alırken *ihtiyaç ve zaruret kavramlarını aşırı bir şekilde kullanmaktır*. Maalesef havaic-i asliye kavramı, riba bahsinde aktif bir rol üstlenebilmekte ve ev, araba gibi şeylerin temininde faize girilmesinde sakınca görülmemektedir. Bu durumda, ticari konular hakkında manzara sisli, puslu ve muğlâk kalmaktadır.²⁵³

Diyanet İşleri Başkanlığı Yüksek Kurul Uzmanı Mehmet Fatih Aydın'ın bu konudaki görüşleri ise şöyledir: *Katılım bankalarında herhangi bir mal alıp satma yoktur. Dolayısıyla burada kredi sağlama hususu vardır. İslam hukukunda kredi sağlama fazlalıklı olursa caiz değildir. Bunun hiçbir şekilde caiz olacağını söyleyen hiçbir hukukçu yoktur. Burada direkt vatandaş satıcıdan evi kendi üzerine alıyor. Katılım bankasına belgesini götürüyor. Katılım bankası öncesinde expert gönderiyor -ki bunu her banka yapıyor- bakıyor ve onun %75'ini ona kredi olarak sağlıyor. Parayı satıcıya gönderiyor. Ondan sonra da vatandaşla yapmış olduğu fon sözleşmesiyle, vatandaşla kredi sözleşmesi yapıyor. Bu işlemi aşağı yukarı çoğu banka da yapmaktadır. Aynen bu şekilde diğer faizli bankalar da vatandaşın eline para vermiyorlar. Almış olduğu firmaya parayı gönderiyorlar. Vatandaş da evi alıyor bankaya getiriyor ve bankayla kredi sözleşmesi yapıyor. Biz bu noktada katılım bankasına caiz, diğer bankalara caiz değil dersek haksız rekabete de yol açmış oluruz. Katılım bankasından vekalet alan vatandaşın gelip firmadan evi, arabayı satın alırken onlara, ben filana vekaleten alıyorum demesine gerek yok ama gelip bu arabayı, evi katılım bankasına vermesi lazım. Yani teslim etmesi lazım. En azından bir belge veya şahit üzerinden şöyle demesi lazım : "Ben bu arabayı senin adına, senin verdiğin para karşılığı şu kadara aldım." Böyle bir şey de yok. Onun da*

²⁵³ Mehmet Görmez, III.Güncel Dini Meseleler İştişare Toplantısı Açılış Konuşması, (Afyonkarahisar 10-12 Aralık 2010), Tebliğler, DİB, Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, s.23,24.

olduğunu farz edelim. Yani şöyle olduğunu farz ediyoruz: Katılım bankası vatandaşa vekalet verdi. Vatandaş da gitti firmadan ev veya arabasını satın aldı. Sonra geldi vekaletle dedi ki: “ Şu ev veya arabayı şu kadar fiyatla satın aldım. Şimdi sen bana sat.” Böyle bir şey yok ama olduğunu farz edelim. Beyanı ortaya koyan iradenin tarafı iki kişidir. Birincisi mücib, ikincisi kâbil dediğimiz. İcab-kabul diye herkes biliyor ya. Burada mücib firmadır. Evi arabayı satan kişidir. Kabil ise: 1- Aynı evi, aynı arabayı firmadan veya kişiden yazılı olarak satın alan müşteridir. 2- Aynı evi, aynı arabayı kendi adına yazılı, sözlü olarak katılım bankasına alan bir vekil. Bir akidde bir mucib, iki kabil olabilir mi? Yani böyle bir şey eğer akitte yapılırsa akid otomatik olarak iptal olur. Çünkü akdin rüknü gerçekleşmemiştir. Mal kime satılmıştır belli değil. Aynı malı siz yazılı olarak birisine satıyorsunuz. Aynı malı sözlü olarak bir başkasına satıyorsunuz. Böyle bir şey akitte olmaz mümkün değil. Fakat burada dikkat edilmesi gereken bir başka husus da malın satışının ilk önce katılım bankasına gerçekleştirilmesi sonra da katılım bankasının bu malı müşteriye satmasıdır. Bu ticarete ev veya araba satanın muhatabı katılım bankası, katılım bankasının muhatabı da müşteri olmalıdır.

Buna göre ev veya araba firması faturayı katılım bankasına kesmeli daha sonra yapılacak olan bir alışverişle de araba müşteriye satılmalıdır. Aksi takdirde faizli işlem yapılmış olur.²⁵⁴

İslami bankacılığın en önde gelen savunucularından olan Hayreddin Karaman da 30 Mayıs 2014 tarihli Yeni Şafak Gazetesinde Katılım bankaları mevzuatının problemlili olduğunu söyleyerek şu açıklamayı yapmıştır:

Türkiye'deki katılım bankaları (başka yerlerdeki adı faizsiz banka, islami banka) asıl kazancını üç işlem ile sağlıyor: Murabaha, müşâreke ve leasing.

Bu üç işlem içinden en fazla (yüzde doksanın üstünde) uygulananı ise 'finansal destek adıyla' murabahadır. Müşâreke bankanın ve müşterinin sermaye koyarak yaptıkları ortak işleri, leasing ise bankanın satın aldığı bir malı veya hizmeti (mesela

²⁵⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Yüksek Kurul Uzmanı Mehmet Fatih Aydın'la yüz yüze görüşme, (19/02/2014 ve 27/06/2014).

kiraladığı bir şeyi) müşteriye, belli bir süre sonunda malik olmasını sağlayacak şekilde kiraya vermesini ifade etmektedir.

Katılım bankalarının verdiği kredi kartı, bu bankaların özelliği sebebiyle 'kredi kartı' değil, 'vekalet ve kefalet kartı' olmalıdır. Kart hamili bankanın vekili olarak satın aldığı malı bankadan satın almalı, banka malın alındığından haberdar olunca mesaj yoluyla müşteriye peşin veya vadeli satmalıdır. Mevzuatta bu kartların böyle düzenlenmesi gerekir.

Daha ziyade problemlili olan iki işlem murabaha ile leasingdir.

Mevcut mevzuata göre leasing ne alıp satmaya ne de kiralamaya uyuyor. Banka malı satın alıp kiraya veriyorsa, kira ilişkisi devam ettiği sürece malın sigortası ve kusursuz hasar ve eskime durumunda tamiri bankanın vazifesi olmalıdır; halbuki mevzuatında böyle değildir. Eğer banka malı müşteriye satmış ise bu takdirde kira almaması gerekir; halbuki uzun süre kira almaktadır.

Murabahaya (finansal desteğe) gelince burada problem (fikha uygun olmama durumu) daha açık ve kesindir. Mevcut mevzuata göre bu işlem şöyle uygulanır: Müşteri bankaya başvurur, banka müşterinin satın almak istediği malı satan firmaya sipariş formu gönderir, bu formda 'şu malı, filan kişiye satın, faturayı da ona kesin, bedelini ben ödeyeceğim' der, firma bunu yapar ve bankaya bilgi verir, banka da ödediği bedele ilave yaparak müşteriye borçlandırır.

Mevzuatta yazılı olan şekil olduğu gibi uygulandığında bunun caiz olmayacağı açıktır; çünkü müşterinin borcu ödenmekte ve kısa veya uzun vadede fazlasıyla tahsil edilmektedir.

Bu kanun çıktığı zaman katılım bankalarının en büyük işlem kalemi meşru olmaktan çıkıyordu; bir çare arandı ve şer'î danışmanlar tarafından –kanunda olmasa bile- müşteri ile banka arasında sözlü veya yazılı 'vekalet' usulü ortaya kondu. Buna göre banka müşteriye 'malı banka adına satın alması ve sonra bankadan kendine satın alması' için vekalet verecek, müşteri de böyle hareket edecekti. Bu formül işlemi meşru hale getiriyordu, fakat mevzuatta olmadığı için uygulanması mecburi değildi, ayrıca çalışanların ihmal etmeleri mümkündü.

Defalarca söyledik ve yazdık: 'Şu katılım bankalarının mevzuatını faizsizlik esasına göre gözden geçirin ve uygun olmayan maddeleri değiştirin, bu cümleden olarak murabaha işleminde –daha önceleri olduğu gibi- çifte fatura uygulamasını

getirin, vekil müşteri malı satın alınca bankaya fatura kesilsin, banka satınca da müşteriye fatura kessin, vergi durumunu rekabeti mümkün kılacak şekilde ayarlayın' dedik, dinleyen ve yapan olmadı.

Biz bu bankaların yaşamasını ve başarılı olmasını gönülden isteriz ve destekleriz, yukarıda özetlediğim pürüzlerin de vakit geçirmeden giderilmesini bekliyoruz.

ba. Bunların dışında katılım bankalarına şu eleştiriler yöneltilmektedir:

1) Günümüzde kıymetli eşya alım-satımı faturasız olmaz. Müdayene ayetinde de borçlanmanın yazdırılmasından bahsediliyor.

2) Bu ticarete ev veya araba satanın muhatabı katılım bankası, katılım bankasının muhatabı da müşteri olmalıdır. Buna göre ev veya araba firması faturayı katılım bankasına kesmeli daha sonra yapılacak olan bir alışverişle de söz konusu ev veya araba müşteriye satılmalıdır. Aksi takdirde faizli işlem yapılmış olur. İki masraf olmaması için kanun bahane edilmemeli, devletin bu konudaki engelleri kaldırıp gerekli düzenlemeleri yapması için gayret sarfedilmelidir.

3) Üstelik diğer bankalara da müracaat edildiğinde satın alınacak olan evin bedelini ödüyorlar; eve ipotek koyup, istenilen vadede kredi sözleşmesini yapıyorlar. Katılım bankalarının vade farkı ile faizli bankaların faiz fazlalığı hemen hemen birbirine yakın olduğu için, çoğu kimse ikisi de aynı diyerek, katılım bankalarındansa faizli bankalara daha fazla itimat ettiklerinden faizli bankaları tercih ediyorlar. Bu takdirde diğer bankalardan faizli kredi almak durumunda kalınmaması için katılım bankalarından bu doğrultuda daha ucuz ve İslami bir hizmet beklenmektedir.

4) Alış-veriş akdinin rükünleri bayi ve müşteri (tarafeyn), mebi' ile semen, icab-kabul (siga) ve teatiden (mübadele-i fiiliye) ibarettir.²⁵⁵ Akdin rükünlerinden biri bulunmazsa akit teşekkül etmez, batıl olur.²⁵⁶ Bir konut aynı anda vekâleten yazılı olarak bankaya, asaleten de sözlü olarak müşteriye satılıyor; burada bir mucip, iki kabil vardır.

²⁵⁵ Bilmen, *Hukuki İslamiyye*, c.6, s.14.

²⁵⁶ Karaman, *Mukayeseli*, c.2, s.260.

5) Alış-veriş akdi bozulduğunda yasal anlaşmazlık için mahkemeye başvurulduğunda sözlü alış-veriş mi yazılı alış-veriş mi dikkate alınır? Elbette ki elde yazılı bir belge olmadan mahkemeye başvurulamaz. Kaldı ki banka da imzasını almadan müşteriye göndermez.

6) Alış-veriş akdinde dosya masrafı olmamalıdır. Bütün masraflar semenin içindedir. Masraf olsa da müvekkile ait olmalıdır.

7) Mal satın alındığı gün telef olsa, riski müşteri mi, müvekkil mi üstlenecek?

8) Borçlunun ödemelerini gecikmesi durumunda gecikme zammı alınması tazir cezası ise bunu ancak devlet yapabilir²⁵⁷; yok eğer enflasyon farkı ise, enflasyon farkı belirlendikten sonra geriye dönük olarak hesap edilip tahsil edilmelidir, buna işlem masrafları da dahil edilebilir. Gerekirse devletten bu yönde de düzenlemeler talep edilmelidir.

9) Katılım bankaları mudarabe akdiyle topladıkları fonu murabaha akdiyle işletip kar elde ediyorlar.²⁵⁸ Mudarabe akdi hakkında katılımcılar yeterince bilgilendirilmiyor. Katılımcı parasını bankaya emanet ederken, bankanın bu parayı işletirken zarar da edebileceği riskini görmezden gelerek tamamen kâr beklentisi içindedir. Hâlbuki emek-sermaye ortaklığı olan mudarabede zarar etme durumunda, zararı sermaye koyan taraf üstlenirken, emeğini ortaya koyan müdarib ise emeğine karşı bedel almaz.

10) Danışma kurulu her banka için ayrı ayrı olmamalı, tüm katılım bankaları için bir tane olmalıdır. Bu kurulda ilahiyattan, din işleri yüksek kurulundan, merkez bankasından, TKBB'den ve ilgili kuruluşlardan tarafsız üyeler olmalıdır. Her bankanın danışma kurulu ayrı olduğu takdirde bankaların işleyişi de birbirinden farklı olmaktadır. Bununla birlikte yapılan her işlemin onaylandığına dair danışma kurullarından yazılı bir belge alınmalıdır. Alınan bu onaylar kurumların resmi web sayfalarında yayınlanmalıdır. Sistemin tamamen şeffaf olması sağlanmalıdır.

11) İslami bankacılığın işleyişine uygun, İslam hukukunun şartları esas alınarak kanun düzenlenmelidir. Katılım bankaları sağlanacak koşullarla, rekabete açık bir şekilde kendilerini tam olarak tanımlamalıdır.

²⁵⁷ Hüseyin Esen, *İslam Hukukunda Mali Cezalar*, İzmir, 2006; Aktepe, age, s.167.

²⁵⁸ Aktepe, age, s.115.

Müşterilerin meşruiyetle ilgili şüphelerinde en çok dile getirilen husus, sistemin nasıl işlediğinin bilinmezliğidir. Fonların nerelerde, hangi oranlarda, nasıl değerlendirildiği bilinmelidir. Dolayısıyla bugün katılım bankalarının en büyük sorunlarından birisi şeffaflık sorunudur.

12) Bugün sisteme yapılan eleştirilerden birisi de, ilahiyatçıların olaya klasik açıdan yaklaştığı, mevcut finansal ve ekonomik yapıyı tanımadıklarıdır. Diğer taraftan finans ve ekonomi alanında çalışanlar da yeterli fıkıh bilgisine sahip değildir. Bu durum Türkiye’de İslami finans alanında yapılan çalışmaların sınırlı olmasının en büyük sebebidir. Türkiye’de ilahiyatçılar, iktisatçılar, işletmeciler, hukukçular ve mühendislerden oluşan bir grubun ortak akıl çalışmaları yürütmeleri. Gurubun farklı yaş ve tecrübe düzeyindeki insanlardan oluşması sinerjiyi artıracaktır. Elbette böyle bir yapının devlet eliyle oluşturulması beklenemez. Dolayısıyla burada iş yine katılım bankalarına ve TKBB’ye düşmektedir.²⁵⁹

13) İslami finansın Türkiye’de yaşadığı en büyük sorunlardan bir diğeri de nitelikli insan kaynağı eksikliğidir. Bugün Türkiye’de sistemi hem fıkhi hem de finansal açıdan değerlendirebilecek sınırlı sayıda akademisyen bulunmaktadır ve bu durum da tamamen kendi ilgi ve gayretlerinden kaynaklanmaktadır.

Ülkemizde şu an için bu alanda bir lisans programı mevcut değildir. Fatih Üniversitesi’nde lisans düzeyde katılım bankacılığı dersleri verilmektedir. Sabahaddin Zaim Üniversitesinde ise “Uluslararası Finans ve Katılım Bankacılığı” tezli/tezsiz lisansüstü eğitim programı bulunmaktadır. Devlet üniversiteleri arasından ise Sakarya Üniversitesi 2013/2014 akademik yılında başlamak üzere “İslam Ekonomisi ve Finansı” tezsiz yüksek lisans programını açmıştır. İslami finansın yalnızca bankacılık sektöründen müteşekkil olmadığı ortadadır. Dolayısıyla işin felsefesi, temel ilke ve yasakları, çeşitli finansman modellerinin tanıtıldığı, bankacılık, sermaye piyasaları ve sigortacılık sektörlerini kapsayan derslerin yer aldığı lisans programlarının Türkiye’de ivedilikle başlaması ve yaygınlaştırılması gerekmektedir. Katılım bankaları yıllardır kendi elemanlarını yetiştirebilmek için kurum içi eğitimler düzenlemektedir.

²⁵⁹ Akten, s.175, 176.

Dolayısıyla nitelikli eleman sıkıntısının mağdurları bizatihi katılım bankaları ve sistemden yararlanan müşterilerdir. Bu yüzden bu tür eğitim programlarına katılım bankalarının öncülük etmesi gerekir, üniversitelerle yapılabilecek protokollerle staj yapma imkânı hatta mezuniyet sonrası iş garantisi bile verilebilir. Bu alanda çalışma yapan yüksek lisans ve doktora öğrencilerine objektif burs imkânları sunulabilir.²⁶⁰

14) İslami finans alanında yaşanan en önemli sıkıntılardan birisi de yapılan muamelelere verilen fetvalar arasındaki farklılıktır. Devletin bir olaya bakışı her zaman toplumun kararlarını etkilemektedir. Bir devlet kurumu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gerek katılım bankalarıyla ilgili gerekse diğer alanlarda uygulanan İslami finans enstrümanları ile ilgili yorumları halkın nazar-ı itibarındadır. Dolayısıyla katılım bankalarının kendi içerisinde aldıkları onayların değerlendirmesini yapmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı "Mali İşler Yüksek Şurası" oluşturulmalıdır. Şura, alınan fetvalarla ilgili yorumlarını resmi kanaldan açıklamalı ve halkın ulaşılabilirliği sağlanmalıdır.²⁶¹

bb. Bu eleştirilere verilen cevaplar ise şöyledir:

İslami finansın Türkiye'deki gelişimini etkileyen en büyük etkenlerden birisi muhakkak ki meşruiyet tartışmalarıdır. Geleneksel bankacılık hizmetleri almaktan sakınan ve ihtiyaçlarını meşru yoldan karşılamak isteyen müşterilerin katılım bankaları ile ilgili tartışmalardan ciddi şekilde etkilendiği görülmektedir. İslami finans büyümeye çalışıyor. Devlet katılım bankalarına güvence fonu tanımamış, kanun yapmamış bu haliyle yine de %5.5 gibi iyi büyümüş. İslami algıda, bilgide, düzeyde hassasiyeti olanlar için sosyal zaruret kapsamında, asgari niteliklere sahip bir konutta oturmak için, illa da o konutun mülkiyetine sahip olmak gerekmemekle birlikte; günümüzde birçok konuda olduğu gibi, konut ve araba temininde de toplum olarak, dini hassasiyetlerimizi yitirdik, haram ve şüphelilere karşı duyarsızlaştık, kanaatsizlik ve özentiyle, yeterli paraya sahip olursa bile, daha iyisi için tereddüt dahi edilmeden bankalardan kredi temin edilmesi halk nezdinde meşrulaşmıştır.

²⁶⁰ Akten, s.174,175.

²⁶¹ Akten, s.173,174.

Bu durumda Şu an için katılım bankalarının muameleleri tamamıyla İslam hukukuna uymamakla beraber, haramların meşru görülmeye başlanması, İslam hukukunun hafife alınmasının önüne geçebilmek için, katılım bankalarını alternatif olarak kabul etmek durumundayız.

Halk nezdinde bu bankalar tam güven oluŐturamıyorlar ve zan altında kalıyorlar. Bu eleŐtirilerin bir kısmı yersiz de değil. Ancak kusursuzluk Allah'a mahsustur. Bu sektör alanında yenidir ve elbette tecrübeleriyle kendisini geliştirecektir. Faiz konusunda hassasiyeti olanlar da dâhil olmak üzere herkes diğer bankalara yönelirse faizsiz bankacılık kendisini nasıl geliştirecek? Kaldı ki dinimizde faiz kesin olarak haram ve günümüzün ekonomik Şartları insanları finansman bulmaya zorluyor. Bu durumda faizsiz bankacılığın yaygınlaşması ve halkın da güvenini kazanabilmesi için sektörde çalışacak elemanların hem İslam hukukunu iyi bilmeleri hem de bankacılık alanında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla ya ilahiyat fakültelerinde ya da iktisat fakültelerinde her iki alan bilgisini de kendisinde toplayan, faizsiz bankacılık sektöründe hizmet verecek donanımlı elemanlar yetiştirilmelidir. İslam hukukunun prensiplerinden taviz verilmemeli, Müslümanlar da bu konuda bilinçlendirilmelidir. Öte yandan İslam hukukunun yürürlüğünü yitirmemesi için mevcut durum işin ehillerince iyice değerlendirilip Kur'an ve hadis ekseninden ayrılmadan toplumun ihtiyaç ve beklentilerine cevap verebilecek çözümler üretilmelidir.

Ülkemizde katılım bankacılığının desteklenmesi ve güçlendirilmesi için Devlete, Diyanet İŞleri BaŐkanlıĐına ve bütün Müslümanlara görev düŐtüĐü gibi, bu kurumlar da halka İslami bir hizmet sunma sorumluluklarının gereğini yerine getirmelidirler. Bu bankaların tam olarak kuruluş prensiplerine uygun çalıştıklarından emin olamadığımız için canı gönülden savunamıyoruz. Ancak bu bankalar gelişim aşamasında, halkın tam güvenini kazanamadığından veya kendilerini tam tanıtamadıklarından dindar diye bildiğimiz insanlar bile tasarruflarını diğer bankalara vadesiz hesaba yatırıyorlar. Katılım bankalarını ne kadar eleŐtirse de faizin kesinlikle haram olduğunu bile bile hâlâ açıkça faizli sistemi uygulayan bankaların yolunu tutabiliyorsak dini duyarlılığımızın bir daha gözden geçirilmesi

gereklidir. Her ne kadar da tercihimiz vadesiz hesap olsa bile faizli bankalarda bütün paralar aynı havuzda değerlendiriliyor. Katılım bankalarıysa kar-zarar ortaklığı şeklinde çalıştıklarını söylüyorlar. Henüz tam güven verememelerine rağmen çok da karalamayıp, çoğunluğu Müslüman olan memleketimizde halkımızın büyük yatırım gücü olmasa da, en azından Müslümanların saflarını belli etmeleri adına yatırımlarını, diğer bankalara karşı ayağa kalkabilmesi için katılım bankalarında değerlendirmeleri “damlaya damlaya göl olur misali” İslami bankacılık sektörünün gelişmesine katkı sağlayacaktır. Amerika, İngiltere, Hongkong’da bile bankalar faizsiz sistem için pencere açıp hizmet vererek rağbetleri üzerlerine çekebiliyorlarsa, bizim bankalarımız neden gelişip de, “biz de varız” demesinler.

İslami finansın finansal ihtiyaçlarının karşılanması için şu an Türkiye de varlığını devam ettiren dört katılım bankasının piyasada güçlenmesi hem faiz hassasiyeti olan Müslümanlar için önemli bir kaynak hem de İslami bankacılığın kalkınması adına sevindirici olacaktır. Bu bakımdan bu bankalarla alış-veriş hem Müslüman için avantaj olacak hem de bu bankaların gelişimine katkıda bulunacaktır.

T.C. Merkez bankası Yönetim kurulu Üyesi Sabri Orman sistemde yaşanan hatalara rağmen, yaşanan gelişmelerin deneme-yanılma sürecinin bir parçası olduğunu ve bu doğrultuda ilerleyen dönemlerde tam bir meşruiyet zeminine oturacağını ifade etmektedir:²⁶²

*Ben bugünkü haliyle tırnak içinde de olsa “İslami bankacılık” dediğimiz faaliyetin devam etmesi taraftarıyım. Bu bir deneme-yanılma sürecidir. İyi niyet esas olduktan sonra bu deneme-yanılma sürecinin sağladığı öğrenme sayesinde bunun İslami açıdan da bir doğruya varacağına inanıyorum. Dolayısıyla bırakalım samimi olarak İslami bir faaliyet göstermek isteyen bu bankacılar, denesinler, yanulsınlar. Yanıldıklarından dersler çıkarsınlar ve sonunda hakikaten İslami diyebileceğimiz - belki ismi bankacılık olmaz ama- bir finansal organizasyona varsınlar...*²⁶³

Kuveyt-Türk Katılım Bankası Danışma Kurulu Üyesi Mehmet Odabaşı meşruiyet tartışmalarının sona ermesi için katılım bankalarının yalnızca kendi

²⁶² Akten, s.158.

²⁶³ Akten, s,158.

danışmaları ile sınırlı kalmaksızın, Diyanet İşleri Başkanlığı ve üniversitelerle de işbirliği içinde olması gerektiğini ifade etmektedir.

*...Türkiye'de, benim acizane kanaatim katılım bankacılığının yer edebilmesi için fikhî temelinin sağlam olması gerekiyor. Bunu sağlamanın yolu da öncelikli olarak diyanet çevresinde, sonra üniversite çevresinde bu işin tam anlamıyla anlaşılır bir şekilde anlatılması, yani herkesi ikna etmek gibi bir şey yok, yani söz konusu değil. Ama hiç olmazsa onların zihinlerindeki şüpheleri ortadan kaldıracak adımların atılması gerekir...*²⁶⁴

Erzincan İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi İshak Emin Aktepe katılım bankalarının gelişiminin, bankacılık kanununa girmesiyle birlikte hız kazandığını ve her ne kadar murabaha modelinin yoğun kullanımı bir sorun olsa da bunun bir müddet daha kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir.

*Bugün katılım bankaları doğru, gerçekten mudarebe yöntemiyle para topluyorlar, murabaha yönetimi ile değerlendiriyorlar. Sorun mu? Bana göre de sorun. Ama başka yolu yok... İshak Emin Aktepe insan kaynağı eksikliğinin en büyük sorunlardan biri olduğunu da şu sözleriyle ifade etmektedir: *Katılım bankalarını zaten böyle agresif büyüme şansları yok çünkü insan kaynakları yok. Katılım bankacılığı özel bir bankacılık demektir. İslami finansın özel bir anlamı vardır. Siz bu alanda insan kaynağını böyle hemen bulamıyorsunuz. İnsan kaynağı bir ticari emtia değildir ki hani, un gibi değildir ki alıp da oradan hemen kullanasın. Yani bir insanı yetiştirmeniz gerekir. O yapıya inandırmanız lazım, işleyişi bilmeniz lazım, aksi takdirde çok büyük zararlar da olabilir, ortaya çıkabilir. O yüzden katılım bankaları daha muhafazakâr büyümeyi tercih etmişlerdir...**²⁶⁵

Ticaretin değişkenliğini, İslam hukukunda zaruret hallerinde, hükümlerin esneyebildiğini, amacımız eğer ticaret ise ticaretin farklı enstrümanlarının kolaylaştırılabileceğini düşünmezseniz olmaz. Yorum farklılıklarının bir kısmı da fıkhıdaki kaygılara takılıp sosyal dokuyu, sosyal ortamı, dünyayı düşünmemekten

²⁶⁴ Akten, s.159.

²⁶⁵ Akten, s.168.

kaynaklanıyor. Geçmişte alım-satımda hakikaten teslim-tesellüm gerçekleşiyordu. Kabz ve teslim-tesellüm bugün itibari ile değişmiştir. Hakiki teslim var, hükmi teslim diye bir şey var. Yani ben hükmen şu an hesabıma girsem, buradan size mesela 100 bin lira göndersem, siz de talimat verseniz hesabınızdan çekme imkânınız doğuyor değil mi? Şimdi dolayısı ile İslam hukuku zaman zemine göre bazı şeyleri örfe bırakmıştır mesela teslim-tesellümü. Bazılarına biz bunu anlatamıyoruz, bugüne gelinmiyor. Bu İslami kuruluşları şöyle görürsek; “bunlar hiç kendilerini düzeltmeye gayret etmiyorlar, bütün amaçları para kazanmak, para kazanmaya odaklanmışlar, böyle çalışıyorlar” bu bankalara çok haksızlık etmiş oluruz. Bu bankalar, katılım bankacılığı ilkeleri gereği milyonlarca lirayı reddeden bankalardır.

Siz yorumlarınızda katı bir yorum yapıp da sanki bugünkü bankaları, bundan bin yıl önce yaşayan kurumlarmış gibi değerlendirmeye kalkarsanız, o zaman burada çıkmaza gireriz. Yani burada İslam hukuku açısından ihtilafa düşmek mukadder olur başka yolu yoktur.²⁶⁶

TKBB Genel Sekreteri Osman Akyüz de murabaha modelinin katılım bankaları açısından bir açmaz olduğunu ve katılım bankalarının bu alanda kesinlikle birtakım tedbirler alması gerektiğini ifade etmiştir.

Murabaha aslında bana göre İslam bankacılığının en büyük açmazı. Yani murabaha meselesini bu bankaların aşması lazım. Aşamazlarsa istikballeri zayıf. Ama ortaklık kültürünü de özellikle bizim toplumda hayata geçirmek çok kolay değil. Ortaklık kültürü çok yaygın bir kültür değil. Maalesef yani murabaha yani kısa vadeli finansman, vadeli alıp, satışı dayanan, kerhen cevaz verilen murabaha sistemini sistemin aşması lazım. O sadece Türkiye’deki bizim katılım bankalarının sorunu değil, bütün dünyada katılım bankalarının, İslam bankalarının sorunu. Onu daha aşabilmiş değiliz. Ama Türkiye’de bunu aşmak zorundayız, aşacağız inşallah. Yavaş yavaş bizim bankalar o alana da, özellikle iş sahibiyle ortaklık yapma zeminine de müşareke -mudarabe dediğimiz siteme doğru kayıyor, kayacak, kaymak zorunda. Esas kâr da kazanç da orada.

²⁶⁶ Akten, s.325.

Ama murabaha da netice itibari ile meşru görünen bir finansman yöntemi. Yani biz şimdi murabaha çok isteyerek yaptığımız bir model değil. Yani vardı da mı yapmadık. Ama bu mazeret değil. Bir şekilde o yolu denememiz zorlamamız lazım. Katılım bankaları o yolu da deneyecekler, denemek zorundalar. Yoksa gelişimleri çok sıhhatli olmaz...²⁶⁷

Şimdi son zamanlar da bize deniyor ki; "sizin bir farkınız yok". Sizin bir farkınız yok diyen aslında zihninde bir şeyi meşrulaştırmaya çalışıyor. "Ya bunun farkı yok. Albaraka'ya gideceğime İş bankasına gideyim. İş bankası daha ucuz. Bizim en çok aldığımız eleştiri; siz pahalısınız. Ben sektörün bütünü %5'iyim. Yani orada ucuz fon bulmak, maliyeti düşük imkân oluşturmak daha kolay. Ben de elimdeki fonların tümünü değerlendirmede zorluk çekiyorum, biz de faiz mekanizması olmadığı için orda kayıplarımız var. Bu kayıpları absorbe edecek herhangi bir mekanizma oluşturabilmiş değilim. Bu iş oluşum sürecinde. Mesela kısa vadeli paraları nasıl değerlendireceğiz. Bankacılıkta paralar gecelik bile değerlendiriliyor. Dolayısı ile sen onu değerlendiremediğin sürece orda maliyetin yukarı çıkmış oluyor. "Bir farkın yok" ifadesini biz kabul etmiyoruz. Hem bunu düzenleme kabul etmiyor hem de bizim çalışma prensiplerimiz kabul etmiyor. Ama şu demek değil ki hiç hata yapmıyoruz, hatalarımız da oluyor ama hatalarımızı düzeltiyoruz. Düzeltme mekanizmalarımız var. Denetim var. Bir de sağ olsun danışmanlarımız yanlışlarımızı düzeltirme konusunda çok gayret ediyorlar."²⁶⁸

Merkez Bankası Başkan Yardımcısı Murat Çetinkaya'nın da şöyle düşünceleri var:

"Öyle ya da böyle ben katılım bankaları ile çalışmak istiyorum. Bir tercih yapmam gerekirse tercihim bu sistemden yana kullanırım, önceliğim budur" diye bunu bir prensip olarak kabul eden bir kesim var Türkiye'de. Dünyada da var. İki grup olarak düşünelim Türkiye'deki katılım bankalarının potansiyel kitlesini, erişebilecekleri kitleyi. Bu iki tarafı da kendisine cezbedebilecek bir model olması lazım.

²⁶⁷ Akten, s.165.

²⁶⁸ Akten, s.366,367.

Bu bankaların tek tek kendilerini ve ürünlerini tanıtmaları için, daha şeffaf olmaları gerekir, Türkiye'de daha çok insanın bu konuda kafa yorup bir şeyler yazıp çizmesi. Tartışma ortamının açılması. Tartışma ortamının da değişik boyutlarda açılması. Bunun platformlarının oluşturulması, dünya örneklerinin tartışılması vesaire. Sadece katılım bankalarının kendilerini anlatmaları değil. Bu modelin daha net bir biçimde tartışılmasının sağlanması. Akademik düzeyde başlayarak belki daha alt düzeye kadar bu konu ile ilgili çalışmaların desteklenmesi gerekir. İhtilaflar veya farklı düşünceler varsa bunların net ortaya konulması. Çünkü bu bir fihhi mesele. İslam hukukuna ve ticaretine bakışı ile ilgili mesele. Topyekün çalışılması bir şey sağlayabilir, ihtiyaçlar, çözümler çıkabilir. Hem meşruiyeti arttırır, hem de bu bankaların yeni ürün, sistem ve model üzerine kafa yormaları anlamına gelir.²⁶⁹

İslami finansın ortaya çıkış sebeplerinden birisi de muhakkak ki muhafazakâr kesimin finansal ihtiyaçlarının karşılanmasıydı. Türkiye'de İslami finansın gelişimi de muhafazakâr kesimin genel ekonomiden alacağı pay ile yakından ilgilidir. Bu durumu **Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi Feridun Yılmaz** şu sözleri ile ifade etmektedir:

...Türkiye'nin sermayedarları, kapitalistleri aslında Türkiye ekonomisinin dünya sistemine eklemlenmesi sonucunda Türkiye'de pay almış olan kesimler tarafından oluşturulmaktadır. Yani Türkiye'nin kapitalistleri, dünya içerisindeki Türkiye ekonomisinin payına düşeni almış olan kesimlerdir ve o kesimlerin sosyolojik olarak ve tarihsel olarak Türkiye içerisinde İslami eğilimlere ya da muhafazakâr eğilimlere çok da sıcak bakmayan kesimler olduğunu belirtmemiz gerekiyor. Böyle olunca da pratik uygulama olarak İslami finansa geçmiş olsanız bile söz konusu pratik uygulama nüfusun geniş kesimlerinin davranış biçimlerine, dindarlıklarına hitap eden birtakım öneriler içeriyor olmasına rağmen, söz konusu geniş kesimlerin sermayeden aldığı payın küçüklüğü dolayısıyla Türkiye'deki İslami finansın toplam finansal sektör içerisindeki payının küçük olduğu kanaatindeyim. Buradaki hikâye söz konusu geniş nüfus kesiminin toplam sermayeden aldığı payın

²⁶⁹ Akten, s.351,353.

*küçük olduğudur. Nüfusun geniş olması önemli değil. Sermayeden aldığı pay küçük olunca bunların finansal kesime katılımları da doğal olarak küçük olmalıdır.*²⁷⁰

Hamdi Döndüren murabaha modelinin katılım bankaları için bir çıkmaz olduğunu ifade etmekte ve bir hatırasını şu sözlerle paylaşmaktadır:

Türkiye'de mudarebe ve muşarake kullanımı, %3'ü bulmadı yani bizim gördüğümüz bilançolara göre. Geride kalan %97 dolaylarında havuzdaki parayı murabahaya kullanıyorlar. Hemen tamamı diyebileceğiz nerdeyse. Murabaha da bildiği gibi bir ürünü peşin alıp vadeli devretme, hiç bekletmeden müşteriye devretme yöntemi oluyor. Tabi bu yöntem de aynen diğer bankalara, finans kurumlarının benzemesi sonucunu doğurdu. Yani murabaha yönteminde karı, vade farkını biraz fazla ekleyelim, para yatırımlara daha fazla kar dağıtalım dedikleri zaman, bu defa araba alımı, daire ve makine alımı felan konuları pahalya mal oluyor, faizin üzerinde vade farkı eklemek anlamına geliyor. Bu sefer müşteri onu tercih etmiyor. Arabayı daha ucuza alabilmek için faizli bankaya gidiyor, daireyi daha ucuza alabileceyse, fark ciddileştiyse diğer bankalara gidiyor, finans kurumlarına gelmiyor. Mutarekesizlik tabî, durağanlık meydana geliyor. Dolayısı ile az ekleyelim fazla hareket olsun diyenler, bu defa da kâr marjı düşecek, havuza para yatırımlara dağıttıkları kâr faizin altına düşecek. Bu defada mevduat yatırımlar azalıyor, sistem kesinlikle kilitleniyor. Yani aynen banka faizlerine yakın vade farkı eklemek durumunda kalıyorlar. Bunu bundan 15-18 yıl önceye kadar bu İSAV'ın düzenlediği para vakıfları toplantısı sempozyumuna Ahmet Neccar da katılmıştı - faizsiz bankacılığın fikir babası olarak kabul edilen Ahmet Neccar Arabistandan-. Onun şöyle bir tespiti oldu Türkiye ile ilgili, bu hala devam ediyor; yani 15-18 yıl önce Ahmet Neccar'ın tespiti -o zaman belki %92-93 tü havuzdaki paranın murabahada kullanımı, şu anda %97 ye yükselmiş durumda- diğer enstrümanlar neredeyse hiç kullanılmama durumuna doğru gidiyor. O zaman şunu söylemişti Ahmet Neccar; siz % 90'ın üzerinde havuzdaki parayı sadece murabaha yoluyla kullanırsanız aynen öbür bankalar kadar vade farkı eklemek zorunda kalırsınız. Şartlar zorlar ve sizi faizle itham ederler ve öbür bankalardan farkınız kalmadığını

²⁷⁰ Akten, s.168,169.

söyler vatan­daş. Ve der­di­ni­zi an­lat­ma­nız zor­laşır, kâr oran­la­rınız da hep faiz oran­la­rında cereyan eder. Bunun dışına çıkamazsınız. Size tavsiyem; mudarebeye özellikle çok sağlam girişimcileri tespit ederek, işbirliği yaparak kârlı alanlara emek - sermaye ortaklığı yoluyla, havuzda bir pay ayırarak mudarebe ve murabaha havuzu gibi belki. havuzu ikiye ayırmak da düşünülebilir . Bu gibi önemli girişimler sürekli zikredilerek , 6 aylık-1 yıllık-3 yıllık-5 yıllık alanlara yatırımlar yapılarak, ihracat- ithalat faaliyetlerinde kullanılmak üzere gibi, meblağ kalemler üzerinde gibi, çok kârlı alanlara emek- sermaye ortaklığı, siz emeğinizi ortaya koyarsınız, havuzdakiler de sermaye koymuş olurlar, mudarebe havuzunda. Bunu işlettiğiniz zaman faizin çok üstünde gelir elde ettiğinizi göreceksiniz. Dolayısıyla da para yatırımlara fazla kâr dağıtma imkânı olacaktır, banka faizleri üzerinde. Nasıl büyüdüğünüzü göreceksiniz, demişti 15-18 yıl önceki toplantıda. Ve dediği şu anda aynen devam ediyor...

Asya Katılım Bankası Eğitim ve Organizasyon Kalite Müdürü Recep Tekçam katılım bankalarının toplumda bir tanınma sorunu yaşadığını ifade etmektedir.

...Toplum tanımıyor bu katılım bankacılığını. Zahiren bakıyor, hepsi aynı diyor. Hepsi aynı değil, hepsi aynı olsa o zaman bir anlamı yok ki katılım bankacılığının.

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi Abdullah Durmuş, katılım bankalarındaki tanıtım sorunlarının sadece hakla ulaşmakla sınırlı kalmadığını, işin meşruiyeti konusunda değerlendirmeler yapacak olan ilahiyat camiasına da sistemin net olarak açıklanamadığını ifade etmektedir.

...bugün katılım bankalarına çok yakın olan insanlara bile hala ulaşabilmiş değil. Özellikle toplumda önder rolü olan insanlara, diyanet personeline, müftülere, ilahiyat fakültesi öğretim üyelerine kendilerini anlatmaları ve kabullendirmeleri gerekiyor. Bunu başarıldıktan sonra ancak diğer kesimlere daha rahat ulaşılabilir diye düşünüyorum.²⁷¹

²⁷¹ Akten, s.166.

Albarakatürk Katılım Bankası Genel Müdürü Fahrettin Yahşi'nin eleştiriler hakkındaki görüşleri şöyledir:

*Eleştiri yapmak çok kolaydır. Ben hep şunu söylerim; sırtında yumurta küfesi olmayan insanların, her şeyi eleştirebilmeleri olabildiğince kolaydır. Ben bu bahsettiğimiz konuları toplantılarda da, Konya'da yapılan toplantıda da aynı şeyi söyledim. Şimdi konut almak isteyen bir kişi konut finansmanında ne tür sorunlarla karşı karşıya geldiğini ve nasıl çözümlendiğini bizzat yaşayarak görür. Ona göre fikri oluşur, gelişir ne kadar doğru, bu böyle olması gerekir şeklinde. Ama bu kararlar, olmaz, yasak şeklinde olabiliyor. Dolayısı ile bir defa bu empatiyi yapabilmek lazım. Bu sektörün büyümesi, tüm katılım bankacılığında tasarruflarını değerlendirmek isteyen, yatırımlarını bu kanaldan yapmak isteyen insanlar için çok önemli. Yani bunu da düşünmek lazım.*²⁷²

Türkiye Finans Katılım Bankası Genel Müdür Yardımcısı Ali Güney'de şunları söylüyor:

Tabi ki ekonomik olarak bakıldığında birey veya şirket hangisi daha ekonomikse, eğer faiz hassasiyetiniz de yoksa, o zaman orda ekonomik olanı karar vermesi gayet mantıklı bir seçim. Fakat, ben de size diyorum ki bizim de danışmanlarımız var. Biz katılım bankacılığını, faizsiz bankacılığı insanlara anlatamıyoruz, anlamıyorlar. Anlamıyorlar ile kastım şu; birinin ak dediğine diğlerinin kara demesi; insanlarda ciddi anlamda bir kafa karışıklığı yaratıyor. Pek çok kişi yani normalde faiz hassasiyeti olan insanlar katılım bankaları ile çalışmıyorlar. Biz de ondan sonra diyoruz ki faizsiz bankacılığı Türkiye'de nasıl büyüteceğiz? Bu kendi içinde bir çelişki. O zaman ne olması lazım. Eğer arka planda tartışılacak bir durum varsa ortak bir zeminde oturup herkes tarafından bütün paydaşlar tarafından tartışılıp temelin tekrar sağlamlaştırılması gerekir.

²⁷² Akten, s.261.

C.Konut Kredileri Hakkında Diyanet İşleri Yüksek Kuruluna Sorulan Sorular ve Cevapları (Din İşleri Yüksek Kurulu Soru Cevaplandırma Platformu)

1.Kredi ile ev veya araba almanın hükmü nedir?

İslam'da, faiz kesin olarak haram kılınmıştır. Bir zaruret bulunmadıkça faiz almak da vermek de caiz değildir. Tarım ve hayvancılıkta kullanmak, iş kurmak veya genişletmek; ev, araba, vb. satın almak üzere özel kişi, kuruluş veya bankalardan alınan faizli krediler de böyledir. Zaruret ise, kişinin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu bireylerin sağlık ve güvenlik içinde yaşamalarını sağlayan vazgeçilmezlerdir. Dolayısıyla kişi, kira vb. bir yolla da olsa oturmak için ev bulabildiği sürece faizli kredi alması caiz olmaz. Kişinin memur olup olmaması sonucu değiştirmez.

Başka bir komisyon cevabı

İslam'da faiz, kesin olarak haram kılınmıştır. Bir zaruret bulunmadıkça faiz almak da vermek de caiz değildir. Konut vb. satın almak üzere özel kişi, kuruluş veya bankalardan alınan faizli krediler de böyledir. Zaruret ise, kişinin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu bireylerin sağlık ve güvenlik içinde yaşamalarını sağlayan vazgeçilmezlerdir. Yukarıda da ifade edildiği üzere müslümanın, faizli muamelelerden kaçınması gerekir. Bununla birlikte, kişinin ikamet ettiği yerde kiralık da olsa oturacak bir ev bulunmazsa, ya da ev kiralari neredeyse aldığı ücret/maaş kadar yüksek olursa, hayat çekilmez hale geleceğinden ev sahibi olabilmek için karz-ı hasen (faizsiz ödünç borç) yoluyla da para bulamayanlar, düşük faizli kredilerden yararlanabileceklerine dair görüşler vardır. Şu kadar var ki, gelecekle bir takım öngörülerde bulunarak ya da varsayımlarla hareket ederek faizli işlemlerde bulunmak veya bu tür işlemlere aracılık etmek dinen uygun değildir. Dinen uygun olmayan/haram olan işleri yapmak ve yapılmasına yardımcı olmak da günahdır.

Başka bir komisyon cevabı

İslam'da faiz, kesin olarak haram kılınmıştır. Bir zaruret bulunmadıkça faiz almak da vermek de caiz değildir. İş kurmak veya genişletmek; ev, araba satın almak üzere özel kişi, kuruluş veya bankalardan alınan faizli krediler de böyledir.

Zaruret ise, kişinin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu bireylerin, sağlık ve güvenlik içinde yaşamalarını sağlayan vazgeçilmezleridir. Ancak kişi, ikamet ettiği yerde kiralık da olsa oturacak bir ev bulamaz ya da ev kiralari çok yüksek olup temel ihtiyaçlarını karşılamada sıkıntıya düşerse, ev sahibi olabilmek için faizsiz ödünç borç para da bulamaz ise, kendi oturacağı kadar bir ev için konut kredilerinden yararlanabilir.

2.TOKİ yoluyla ev almanın hükmü nedir?

Toplu Konut İdaresince satışa sunulan evleri satın almak caizdir. Burada söz konusu olan taksitli satış olduğundan bu evlerin satın alınmasında dinimizce bir sakıncası yoktur. Şöyle ki, devlet peşin olarak ev alabilecek maddi imkânlarla sahip olmayan kişilere kolaylık olsun diye ev yapıp taksitle satmaktadır. Devlet bu kimselerden belli oranda peşinat alıyor, geriye kalanını ise önceden belirlediği bir zamana yayıyor. Bu arada alacağı paranın değerinde enflasyon sebebiyle bir düşüş söz konusu olursa, onu da alacağı paraya ilave ediyor. Şayet paranın değerinde bir düşüş olmazsa, önceden belirlenen taksitin dışında fazla para almıyor. Bu uygulamanın faizle bir ilgisi yoktur. Burada yapılan ilave yalnızca enflasyon sebebiyle oluşan kayıptır. Faiz ise, akitlerde şart koşulmuş bulunan karşılıksız fazlalığın adıdır. Bu itibarla TOKİ'den ev almak caizdir.

Başka bir komisyon cevabı

Toplu Konut İdaresi, peşin olarak ev alabilecek maddi imkânlarla sahip olmayan kişiler için ev yaparak taksitle satmaktadır. Devlet bu kimselerden belli oranda peşinat almakta, geriye kalanını ise belirlenen süre içerisinde memur maaşlarına yapılacak zam oranında ilave yaparak tahsil etmektedir. Bu durumda memur maaşlarına yapılacak zam miktarı önceden belli olmadığı için fiyatta bir belirsizlik söz konusu olmaktadır.

Alışveriş akdinin sahih olması için fiyatın, tam olarak belirlenmiş olması; belirsizlik varsa bunun taraflar arasında nizaya sebebiyet vermeyecek kadar az olması gerekir.

TOKİ'nin yaptığı evlerin satım akdinde fiyat başlangıç itibariyle bellidir. Ancak TOKİ, TL'de meydana gelen enflasyon yıpranmasını, memur maaşlarına gelen maaş farkını esas alarak gidererek altı aylık dönemlerde fiyattaki belirsizlik gidermektedir. Öte yandan bu belirsizlik akdin sıhhatine engel olacak ölçüde değildir. Ayrıca faiz, verilen belli bir borcun, vadeye bağlanması karşılığında alınan fazlalıktır. Bu akitte böyle bir şey söz konusu olmadığından faiz kapsamına girdiği söylenemez.

3.Katılım bankalarından kredi çekmenin hükmü nedir? Konut edinmek için nakit sıkıntısı çektiğimizde devlet bankalarına ya da katılım bankalarına müracaat ederek kredi temin etmemiz dinen caiz olur mu?

07/08/2013 tarihli komisyon cevabı:

İslam'da faiz, kesin olarak haram kılınmıştır. Bir zaruret olmadıkça faiz almak da vermek de caiz değildir. Ev, araba vb. menkul ya da gayrimenkul satın almak üzere alınan faizli krediler de böyledir. Belirlenen faiz oranının, enflasyon oranında ya da altında olması sonucu değiştirmez. Zaruret ise, kişinin kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu bireylerin sağlık ve güvenlik içinde yaşamalarını sağlayan vazgeçilmezlerdir.

Menkul ya da gayrimenkul sahibi olmak isteyen ancak yeterli maddi imkanı bulunmayan bir kimse, her hangi bir kişi ya da kuruluşun vekaletini alarak bir menkul ya da gayrimenkulü müvekkili ile ortak olmak üzere sözlü olarak satın aldıktan sonra söz konusu kişi ya da kuruluş, kendi payını vadeli olarak anlaşacakları bir fiyat üzerinden ihtiyaç sahibi olan ortağına satabilir. İdeal olan, alım satım akdini kayda geçirmek ise de, sözlü olarak yapılan alışveriş akitleri de geçerlidir.²⁷³

Yukarıdaki komisyon cevabına şu bölümün eklenmesi uygun olur: Ancak yukarıdaki alış-veriş veya ortaklık işlemini sözlü olarak yapan taraflar, aynı işlem

²⁷³ <https://kurul.diyenet.gov.tr/SoruSor>

üzerinde daha sonra bir de yazılı olarak faizli kredi sözleşmesi yaparlarsa, yaptıkları bu son işlem faizli kredi olduğundan, bu takdirde önceden yaptıkları alış-veriş veya ortaklık işlemi caiz olmaz.²⁷⁴

Başka bir komisyon cevabı

Konu ile ilgili : 28.05.2012 tarihli ve B.02.1.DİB.4.46.00.02/215-1825 sayılı Komisyon fetvası

Bir kuruluştan ticari, ihtiyaç, konut veya araba kredisi almak faizdir. Ancak bir malı peşin olarak satın alma imkanı bulunmayan bir kimsenin, bir kişi ya da şirkete (örneğin bir finans kurumuna) giderek, o malı peşin olarak satın alıp, sonra da taksitle kendisine satmasını istemesinde, teklif alan kişi veya şirketin de söz konusu malı peşin olarak satın alıp üzerine kâr payı da eklemek suretiyle o kimseye vadeli olarak satmasında dinen sakınca yoktur.

Burada dikkat edilmesi gereken husus; malın satışının ilk önce katılım bankasına gerçekleştirilmesi, sonra da katılım bankasının bu malı müşteriye satmasıdır. Bu ticarete ev veya araba satan firmanın muhatabı katılım bankası, katılım bankasının muhatabı da müşteri olmalıdır. Buna göre; ev veya araba firması faturayı katılım bankasına kesmeli, daha sonra yapılacak bir alış-verişle de ev veya araba müşteriye satılmalıdır. Aksi takdirde faizli işlem yapılmış olur.

4.Kredi çekip, kentsel dönüşüm nedeniyle yıkılacak olan evin yerine yeni ev yapılması için gereken parayı temin etmek caiz midir?

Kentsel Dönüşüm Projesi” çerçevesinde yıkımına karar verilen binanın, yerine yeni bina yapılması durumunda, mülk sahibinin mali imkânları yeterli değilse, devletin destek amaçlı vereceği krediyi kullanması, zaruret nedeniyle caiz olur.

²⁷⁴ Mehmet Fatih Aydın, Diyanet İşleri Başkanlığı Yüksek Kurul Uzmanı.

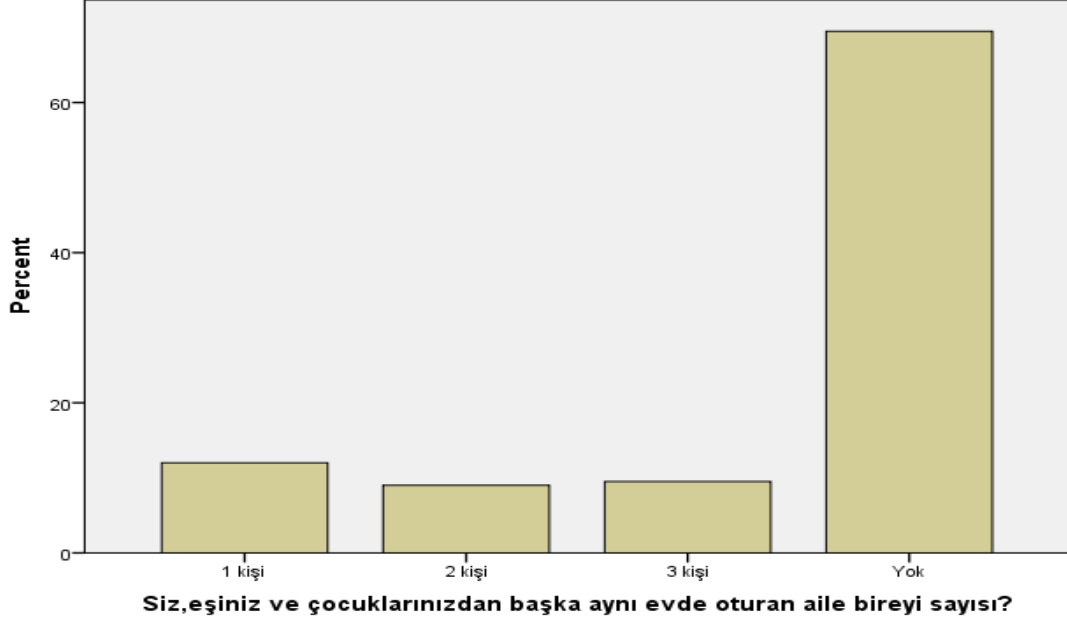
D. Konut Edinme Anketi Uygulaması ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Erzincan'ın çeşitli mahallelerinde yapılan konut edinme anketi uygulamasına katılan 200 katılımcının görüşleri doğrultusunda şu veriler elde edilmiştir:

Siz, eşiniz ve çocuklarınızdan başka aynı evde oturan aile bireyi sayısı?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1 kişi	24	12,0	12,0	12,0
2 kişi	18	9,0	9,0	21,0
Valid 3 kişi	19	9,5	9,5	30,5
Yok	139	69,5	69,5	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Siz,eşiniz ve çocuklarınızdan başka aynı evde oturan aile bireyi sayısı?

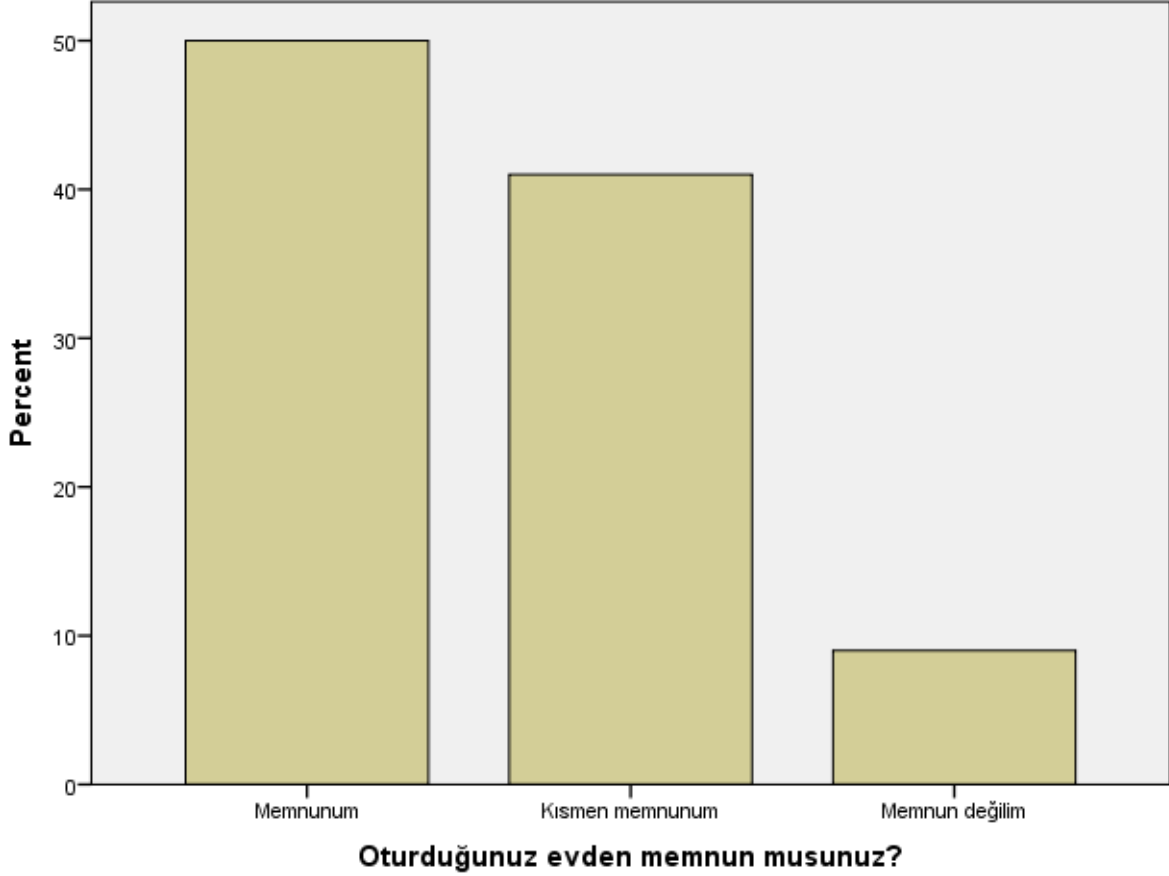

Bu anket sonuçlarından anlaşıldığına göre günümüzde genellikle çekirdek aileler müstakil konutlarda oturmaktadır.

Oturduğunuz evden memnun musunuz?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Memnunum	100	50,0	50,0	50,0
Kısmen memnunum	82	41,0	41,0	91,0
Valid Memnun değilim	18	9,0	9,0	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Oturduğunuz evden memnun musunuz?

Bu araştırmanın sonucuna göre % 9 gibi bir kesim oturduğu evden memnun değildir. Diğerleri memnun veya kısmen memnundur.

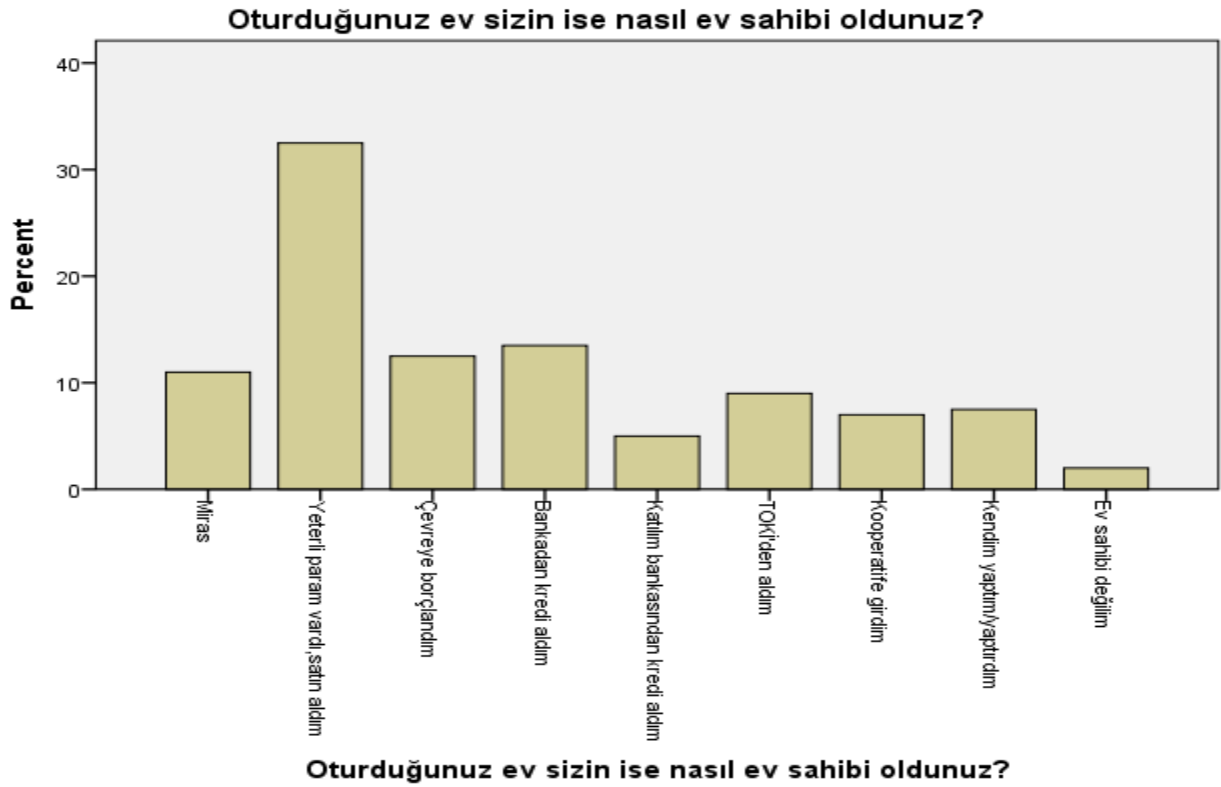
Oturduğunuz ev sizin mi, kira mı?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Kendi evimiz	144	72,0	72,0	72,0
Valid Kira	56	28,0	28,0	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Erzincan merkez mahallelerinde düzenlenen konut edinme anket sonuçlarına göre ankete katılan 200 ailenin büyük çoğunluğu oturduğu evin sahibidir. Kirada oturanların yüzdesi % 28'dir.

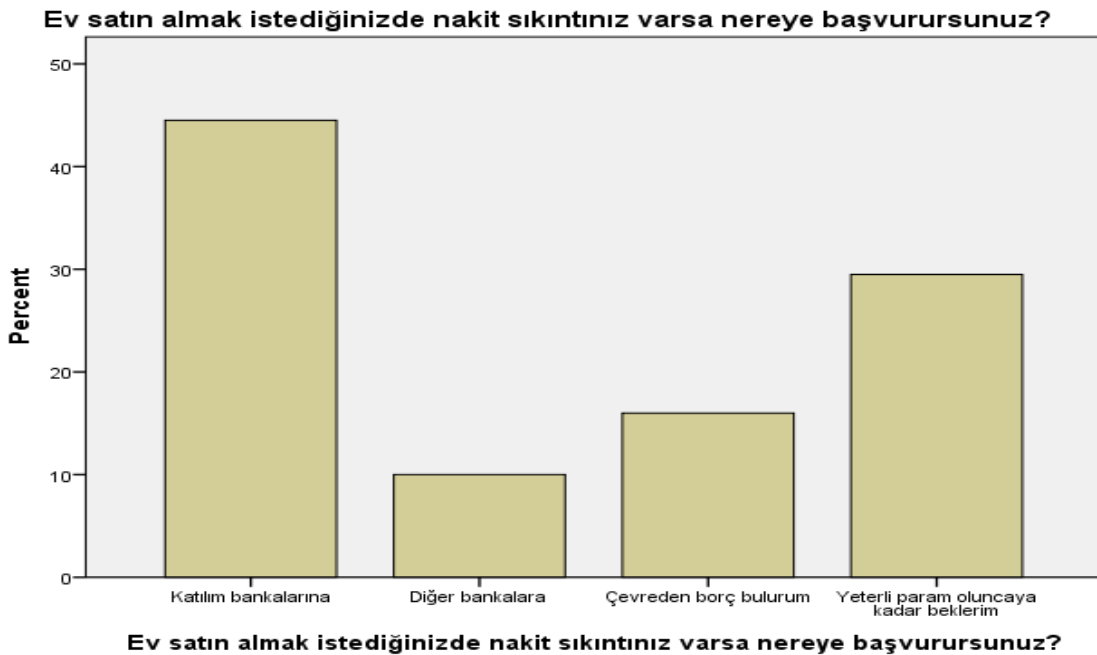
Miras	22	11,0	11,0	11,0
Yeterli param vardı,satın aldım	65	32,5	32,5	43,5
Çevreye borçlandım	25	12,5	12,5	56,0
Bankadan kredi aldım	27	13,5	13,5	69,5
Katılım bankasından kredi aldım	10	5,0	5,0	74,5
TOKİ'den aldım	18	9,0	9,0	83,5
Kooperatife girdim	14	7,0	7,0	90,5
Kendim yaptım/yaptırdım	15	7,5	7,5	98,0
Ev sahibi değilim	4	2,0	2,0	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Yukarıdaki tabloya göre Erzincan merkez mahallelerinde düzenlenen konut edinme anketinin verilerinden şunları anlıyoruz: Ankete katılan 200 ailenin büyük çoğunluğu oturduğu evin sahibidir. % 2'lik bir dilim ev sahibi değildir. Oturduğu evin mülkiyetine sahip olanların %11'inin evi kendisine aile büyüklerinden miras kalmıştır. % 32.5'u yeterli parayı temin ederek, % 12.5'u çevresine borçlanarak evini satın almıştır. % 13.5 gibi bir kesim geleneksel bankalardan, % 5'i katılım bankalarından finans sağlayarak evini satın almıştır. % 9'u TOKİ'den, % 7'si kooperatife girerek ev almıştır. % 7.5'luk bir dilim ise evini kendisi yapmış veya yaptırmıştır.

Ev satın almak istediğinizde nakit sıkıntınız varsa nereye başvurursunuz?

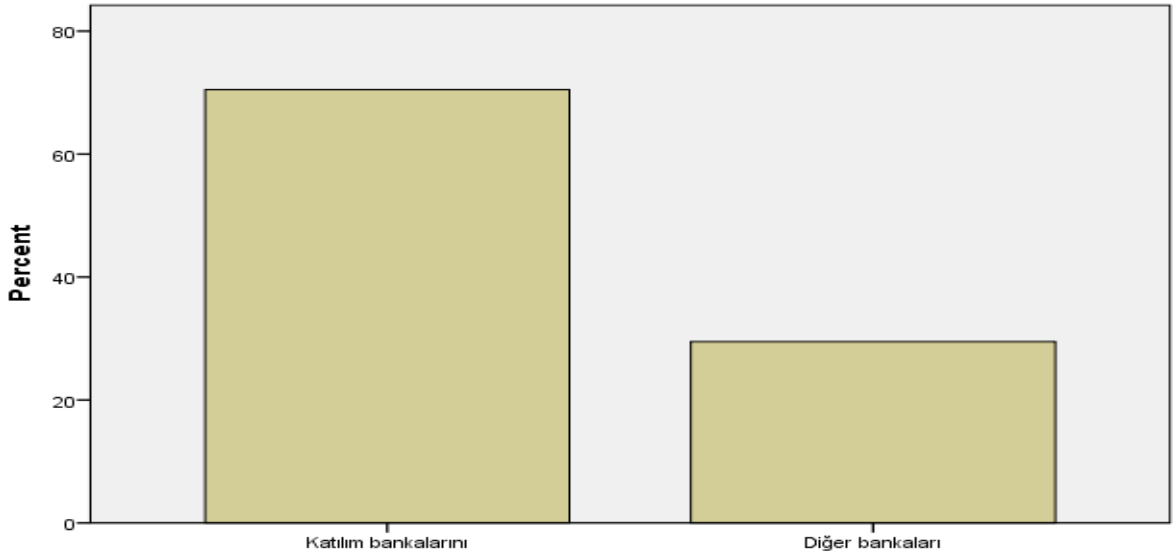
	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Katılım bankalarına	89	44,5	44,5	44,5
Diğer bankalara	20	10,0	10,0	54,5
Çevreden borç bulurum	32	16,0	16,0	70,5
Yeterli param oluncaya kadar beklerim	59	29,5	29,5	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Diğer bankalar, katılım bankalarından daha avantajlı kredi sağladığında hangisini seçersiniz?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Katılım bankalarını	141	70,5	70,5	70,5
Valid Diğer bankaları	59	29,5	29,5	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Diğer bankalar, katılım bankalarından daha avantajlı kredi sağladığında hangisini seçersiniz?

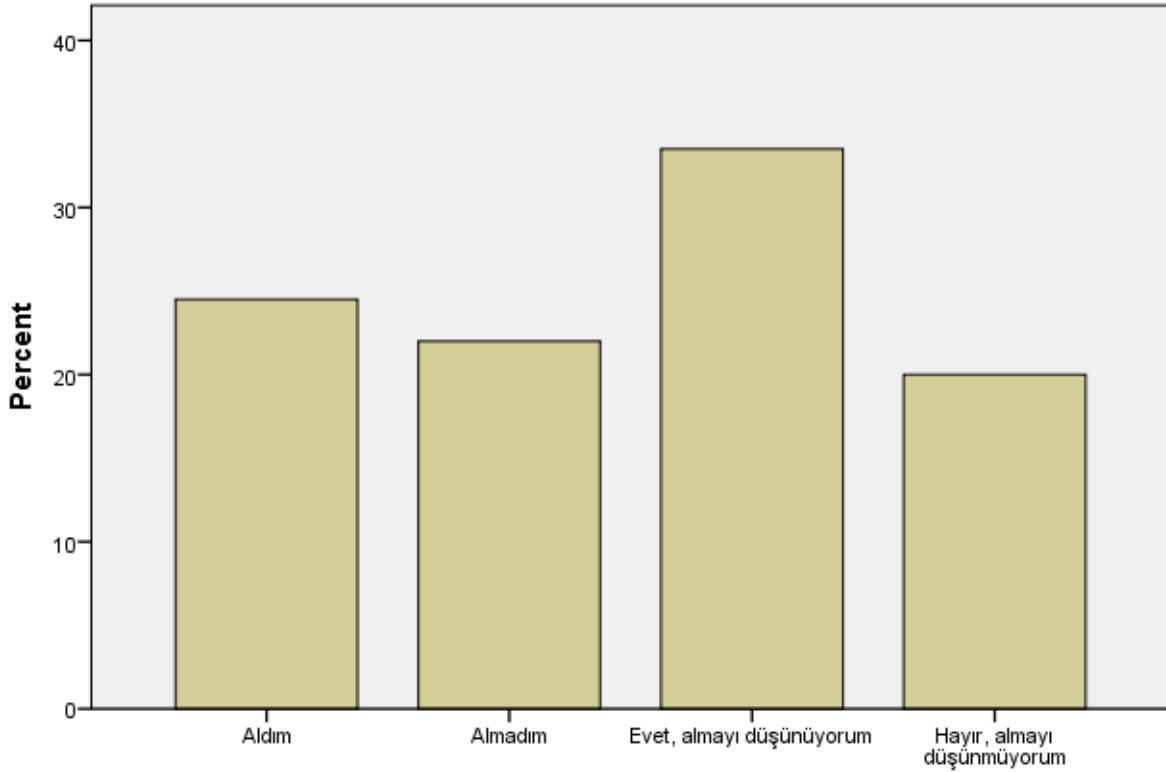
Diğer bankalar, katılım bankalarından daha avantajlı kredi sağladığında hangisini seçersiniz?

Diğer bankalar, katılım bankalarından daha avantajlı kredi sağladığında dahi katılımcıların % 29.5'u tercih ederken, %70.5'unun katılım bankalarını tercih etmesi katılım bankalarının potansiyel müşterisi olduğunu gösteriyor.

Kredi temini için herhangi bir dini danışmanlık hizmeti aldınız mı veya düşünüyor musunuz?

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Aldım	49	24,5	24,5	24,5
Almadım	44	22,0	22,0	46,5
Valid Evet, almayı düşünüyorum	67	33,5	33,5	80,0
Valid Hayır, almayı düşünmüyorum	40	20,0	20,0	100,0
Total	200	100,0	100,0	

Kredi temini için herhangi bir dini danışmanlık hizmeti aldınız mı veya düşünüyor musunuz?

Kredi temini için herhangi bir dini danışmanlık hizmeti aldınız mı veya düşünüyor musunuz?

2014 yılı Şubat ayında yapılan anket sonuçlarına göre daha önceden ev satın almış olanların içerisinde dini danışmanlık alanlar ile almayanların oranı birbirine yakın iken; şimdilerde yeni ev satın almayı düşünenlerin arasında ise dini danışmanlık almak isteyenlerin oranı % 33.5, istemeyenlerin oranı % 20 olmakla, dini danışmanlık hizmeti almak isteyenlerin oranı % 13.5 artmış bulunmakta bundan da anlaşılıyor ki, Erzincan'da halkın dini duyarlılığı önceye göre artmıştır.

Anket analizlerine göre ev satın almayı düşünen insanların % 44.5'i nakit ihtiyacını katılım bankalarından, % 10'u diğer bankalardan karşılamayı düşünüyor. Katılım bankası % 34.5 farkla tercih edilen bankadır. Bu durumda katılım bankalarına müşterilerini memnun etme sorumluluğu düşmektedir.

Erzincan merkez mahallelerinde düzenlenen konut edinme anket sonuçlarına göre ankete katılan 200 ailenin büyük çoğunluğu oturduğu evin sahibidir. Kirada oturanların yüzdesi % 28'dir. Ev satın alırken nakit yetersizliğinde insanların % 45.5'i katılım bankasını tercih edeceklerini söylerken, % 10'u devlet bankasını tercih edeceklerini söylemişlerdir. Evi olanlar ise daha önceden evlerini alırken nakit ihtiyaçlarını % 13.5'u devlet bankasından, % 5'i ise katılım bankasından temin etmişlerdir. Geçmişe nazaran günümüzde Erzincan'da insanların nakit ihtiyaçlarını karşılamak için katılım bankalarına yöneldikleri sonucu ortaya çıkmıştır.

Yine ankete katılanların % 50'si oturduğu evden memnunken, % 41'i kısmen memnun,% 9'u ise memnun değildir. Günümüz şartlarında refah seviyesi yükseldiği için halkımız daha geniş, kullanışlı, dış cephe yalıtımı olan, kaloriferli lüks dairelerde oturmayı arzuluyor. Bu durumda ev satın almak zaruri değil de hacı veya tahsini olduğu için, ev satın alınacağı zaman dini konuda daha da duyarlı olunması gerekmektedir.

SONUÇ

Ekseriyetle her bir fert ailesi ile birlikte rahat edeceği huzurlu bir hayat süreceği bir konutta oturmayı arzu eder. Mü'min olmanın getirdiği mükellefiyet ise haramlardan kaçınıp helal dairesinde tasarruf etmektir. Dolayısıyla mü'min arzu ettiği bir konutta oturmak için ya imkânları el verdiği ölçüde bir ev kiralayacak, ya da yine imkânları el verdiği ölçüde meşru yoldan bir ev sahibi olacaktır. Hiç kuşkusuz maddi refah dengeli bir hayat ve toplumsal kalkınma için gereklidir. Ev insanın zaruri ihtiyaçlarındandır ve bu ihtiyacın karşılanması gerekir. Fakat bunun mutlaka mülk şeklinde olması zorunlu değildir. Dolayısıyla bir eve sahip olmak zaruret değil ihtiyaçtır. Her şeyden evvel mülkiyet İslam dininin cevaz verdiği çalışma, miras ve ticaret gibi meşru bir yoldan elde edilmiş olmalıdır. İslam dininin meşru saymadığı yollardan mülk edilme caiz değildir. Aslında mülkiyeti kazanmanın meşru yolları çoktur ve insanoğluna mülk edinmek için kâfi gelir.

Buraya kadar yapılan araştırmalar ve elde edilen şer'î deliller neticesinde, ihtiyaç-zaruret, fayda-zarar, helal-haram, karşılaştırılmalarını yapabilecek kadar bilgi sahibi olduktan sonra dini yasaklar hakkında şöyle bir değerlendirmede daha bulunmamız gerekiyor. Bu yasakların şer'î bir gayesi olmakla birlikte, bu yasaklar gönülden teslimiyet ve bir imtihan özelliği de taşımaktadır. İmtihan ise belli düzeyde sıkıntıya katlanmayı, meşakkat ve zorluklara göğüs germeği zorunlu kılar. Bunun yanında haramlardan hatta haram şüphesinden uzak durmanın ilahi inayete kapı aralamak sureti ile mevcut şartların verimli kılınacağı, yeni imkânların zuhur edebileceği akıldan çıkarılmamalıdır.

Bilindiği üzere bankalar, açtıkları kredilerden kredinin miktar ve vadesine göre müşterilerinden faiz talep etmektedir. Faiz ister yani kişinin kendi ihtiyaçlarını karşılamak için alınmış olsun isterse ticaret yapmak maksadıyla alınmış olsun, ister şahıslardan olsun, ister müesseselerden olsun, faizde şart koşulan fazlalık ister az olsun ister çok olsun faiz tüm çeşitleri ile beraber haram kılınmıştır. İslâm müçtehitleri faizin haram ve büyük günah olduğunda ittifak etmişlerdir. İhtilafları ve münakaşaları faizin hükmü üzerinde değil, şümülü, yani faiz çerçevesine giren akit ve tasarrufların hangileri olduğu üzerinde cereyan etmektedir.

Bugün Türkiye’de bankaların adeta yarışa giriştikleri destek kredisi, ihtiyaç kredisi, tüketim kredisi, konut kredisi, taşıt kredisi vb. adları altında halkı kredi almaya teşvik ettikleri bu krediler İslam’daki ribe’ d-deyn (ödünç faizi) olarak faizin açık bir şekilde kendisini gösterdiği kredidir. Faiz söz konusu olduğunda ise tedbirli davranarak ihtiyat yolunu seçmek gerektir. Abdullah b. Mes’ud(r.a.) şöyle demektedir: “Biz harama düşeriz korkusuyla helalin onda dokuzunu terk ettik.” Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “ Herhangi bir konuda helal ile haram hükmü bir araya gelirse haramlık yönü helallik yönüne üstün tutulur.”²⁷⁵

Bu bakımdan, adı ne olursa olsun herhangi bir kuruluştan ihtiyaç, ferdi, ticari, konut veya araba kredisi almak faizdir. Ev, araba vb. temel ihtiyaçları satın almak üzere bankalardan alınan faizli krediler de caiz olmayan kapsamdadır. Kişinin alacağı evin veya arabanın ilk olup, olmadığı ya da kişinin kirada olması bu hükmü değiştirmez.

Bu nedenle Müslüman'ın, açlık, susuzluk, barınmanın olmayışından veya sağlık problemlerinden dolayı oluşan hayati tehlike gibi zaruret olmadıkça faiz almak da faiz vermek de caiz değildir ve Müslümanın bu tür faizli muamelelerden şiddetle kaçınması gerekir. Zarurî durumlarda olanlar ise, istemeyerek, başkasının hakkını yemeden ve asgari miktarda faizli kredi alabilir.

Ancak bir Müslüman ihtiyaç halinde değil de zaruret hallerinde bu tür kredilerden yararlanılabilir. Şöyle ki temel ihtiyaç miktarı mal, insanın yaşaması, hayat ve hürriyetini korumak için muhtaç olduğu nafaka, oturulan ev, ev eşyası, ihtiyaç duyulan elbise, sanat ve mesleğe ait alet ve makineler, ticari olmayan binek taşıtları, ilim için edinilen kitaplar gibi eşyadır. Zaruret ise, kişinin kendisinin ve bakımına yükümlü olduğu bireylerin iâşesini, sağlık ve güvenlik içinde yaşamalarını sağlamak konusunda başka çıkar yolun kalmaması halidir. Aksi halde hayati bir tehlike oluşacak, bu da kişiyi ölüme veya bir uzvunun telefine ya da kalıcı bir hastalığının oluşmasına götürecektir.

²⁷⁵ Serahsi, c.14, s.76.

Şöyle ki temel ihtiyaçlar ile zaruri olarak vazgeçilemez olan şeyleri birbirinden ayırmak gerekir. Kişini kendisine ait bir evinin veya arabasının olması ihtiyaçtır, zaruret değildir. Ancak evsizlik veya arabasızlık kişiyi bahsedilen hususlarda etkileyecek ve hayati bir problemin oluşmasına sebep olacak ise bu durumda zaruret söz konusu olabilir.

Buna göre, örneğin, ikamet edilen yerde kiralık da olsa oturulacak ev bulunamaz, ya da kira ödendiği takdirde asgari geçim sağlanamaz ve ev sahibi olabilmek için karz-ı hasen (faizsiz ödünç borç) yoluyla da para bulunamaz ise, zaruret olduğundan faizli kredilerden yararlanılabilir. İşte bu durumda zaruret ortaya çıkar. Aynı şekilde, her hangi bir işyerinde çalışıp da, iş yerine gidip gelebilmek için mutad vasıta bulamayan veya gerek bizzat kendisinin gerekse aile bireylerinden birinin önemli sağlık problemi nedeniyle sürekli hastane veya bir sağlık merkezine gidip gelme mecburiyetinde kalan ancak, mutad bir vasıta bulamayan kişilerin durumlarında olduğu gibi, zaruret halinde araba satın alabilmek için karz-ı hasen (faizsiz ödünç borç) yoluyla da para bulunamaz ise faizli kredilerden yararlanılabilir.

Ödünç para veren her hangi bir müessese hizmet bedeli, masraf adı altında bir ücret talep etmek suretiyle, fazlalık talep ederse bu kabul edilir. Ancak %1, %0.01 dahi olsa faiz adı altında bir fazlalıktan söz ediliyorsa bu caiz olmaz. Çünkü faiz, riba hakkında Kur'an ve sünnette o kadar nas vardır ki, bunun hafife alınacak bir yanı yoktur. Göz ardı edilemez. Sadece zaruret prensibi devreye girecek olursa haramlar mubah olur kabilinden ki -o da yine zaruret miktarınca- işte o zaman genel bir hüküm olarak algılamamak kaydıyla, diken üstünde oturmak misali az zararla çok zararı def etmek adına ödenen fazlalık caiz olur denilebilir. Fakat bu hüküm yine de asla genelleştirilmez, bazı şahıs, kurum ve kuruluşların özel durumları dikkate alınarak uygulanabilir.

Ancak günümüzde -bir takım eksiklik ve hatalarına rağmen- faizsiz ev ve araba temini için müracaat edilebilecek alternatif kurumlar, (katılım bankaları, İslam bankaları) vardır. Bunlar faizsiz bir sistemle çalışmak üzere kurulmuş, çalışma iznini o şartla almışlardır. Söz konusu bankalar insanların ihtiyaç duyduğu finansmanı helal

yollardan temin iddiasıyla ortaya çıkmış ve o şekilde tanınmışlardır. Şayet bu kurumlar gerçekten faizsiz şekilde işlem yapıyorlarsa, bu kurumların faaliyet gösterdiği yerlerde faizli kredi ile ilgili olarak zaruret durumu ortadan kalkmış demektir. Bu bankaların isim ve sloganlarına rağmen uygulamalarındaki yanlışlıklar veya şüphe nedeniyle onlardan alınacak kredilerin de zaruret kapsamında düşünülüp düşünülemeyeceğinin sorgulanması meselesinde ise yapılması gereken faizli krediye zaruret sebebiyle cevaz vermek değil, bu kurumları sözleşmelerinde ilan ettikleri ilkelere uymaya, muamelelerini fıkha uygun yapmaya zorunlu kılmak olmalıdır. Kanaatimizce bu kurumlar mevcut olduğu müddetçe ev ve araba için zarurete binaen faizli krediye cevaz verilemez. Şayet verilirse hem bu kurumların şevki kırılmış, hem de bu kurumlara bu tür gayri meşru yollara tevessül imkânı sağlanmış olur. Dolayısıyla Türkiye ve bu bankaların mevcut olduğu çok sayıdaki İslam ülkesinde faizli kredi artık zaruret kapsamından çıkmıştır. Şimdi mesele katılım bankalarının vatandaşın bu ihtiyacını gerçekten faizsiz şekilde karşılaması için devlet, katılım bankaları ve vatandaş düzeyinde gerekli hassasiyet ortamının oluşturulmasıdır.²⁷⁶

İki yüz yılı aşkın bir suredir dünyanın çeşitli ülkelerinde kısmi farklılıklar olmakla birlikte uygulanan “mortgage ” uzun vadeli konut edindirme ve finansman sistemidir. Konut finansman sisteminin işleyişi, tüketicilerin konut edinmek için aldıkları krediler karşılığında, satın alınan konutun kredi veren kuruluş lehine ipotek ettirilmesine veya ileride mülkiyeti elde etmek amacıyla tüketicinin finansal kiralama yoluyla konut kiralamasına dayanmaktadır. Ya da finansal kiralama şirketleri tüketicinin seçtiği konutu satın almakta, tüketicilere bu konutları kiralamakta, ödemeler sona erdiğinde konutun mülkiyetini tüketiciye devretmektedir. Bu sistemde masraflar yüksektir ve kredi alındığı andan itibaren, alınan miktar üzerinden faiz işlemeye başlar.

²⁷⁶ Servet bayındır, Tebliğler, Güncel Dini Meseleler İştişare Toplantısı-III (10-12 Aralık 2010) Afyonkarahisar, DİB, Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanlığı, s.65.

Ev satın alma veya yaptırma ihtiyacının zaruret çerçevesinde değerlendirilmesi ve faizli kredi kullanımına kapı aralanması isabetli değildir. Faizli banka kredileri ve mortgage sisteminde faiz kaçınılmaz olup, konut gereksiniminde devletin toplu konut projesi ile yaptırıp vatandaşa sattığı konutlardan da konut satın alınabilir.

Devlet evsizlerin ev sahibi olmaları ve inşaat sektörünün hızlanması amacıyla toplu konut idaresi tarafından vatandaşların ödeme imkânlarına uygun fiyatlara konutlar yaptırıp satmaktadır. Bu evlerin fiyatlarında (reel olmayan) negatif/nominal faiz var ise de ev alan Müslüman açısından bu fazlalık enflasyon farkıdır. Ev asli ihtiyaçlara dâhil olduğu için devletin şart koştuğu şekilde evi olmayanlar bu konutlara müracaat ederler. Hile yaparak ikinci bir ev için müracaat etmek gerçekten ihtiyaçlı olanların hakkına tecavüz etmek olur ki bu doğru değildir. Kendi imkânları ile meşru bir yoldan ev alabilecek durumda olanlar için de bu konutlara başvurmak caiz değildir.

Faizsiz finans kurumları kendilerini, bir taraftan faizsiz sistemle müşteriye destek sağlayan, müşterinin ihtiyacı olan malı vadeli olarak satan ticari kuruluş, bir taraftan da müşterinin beğendiği malları yine müşterinin talep ve seçimiyle alıp, müşteriye satımını, kiralanmasını, ithalatını temin eden bir finansman şirketi olarak tanımlamaktadırlar.

Bu İslami bankaların uyguladığı yöntemlerin İslam'da karşılığı “mudarebe” ve “müşaraka”dır. Mudarebede bir taraf emeğini diğer taraf sermayesini ortaya koymak suretiyle ticari bir akit yapılır. Kâr karşılıklı rıza esasıyla taraflara paylaşılırken, zarar görme durumundaysa zararı sermaye koyan taraf çekerken, emeğini ortaya koyan müdarib ise emeğine karşı bedel almaz. Müşaraka ise her iki tarafın da emek ve sermaye ortaklığı üzerine kurulan akittir. Bu akitte kâr önceden belirlenmiş oranlara göre paylaşılırken, zarar doğması halinde, zarar ortakların sermaye paylarına göre yüklenilir.

Satış yöntemi olarak ise “murabaha” denilen önceden belirlenmiş bir kârın maliyetin üzerine eklenerek alıcıyı bilgilendirmek şartıyla, alıcıya satılmasıdır. Bir de istisna akdi vardır ki hazırda olmayan bir mal için peyderpey ödeme yapılması halinde sipariş üzerine mal üretilmesidir. İnşaat halindeki konutlar için inşaat

süresince müteahhide yapılan ödeme bu türden bir akittir. “Bey’i müeccel” vadeli satış, “bey’i selem” malın bedelinin peşin ödenmesine karşılık teslimatının ileriki bir tarihte yapıldığı bir satış türüdür. “Kiralama” ise müşterinin maldan menfaat sağlamasına karşılık ücret ödemesidir.

Bütün bu İslami alış-veriş teknikleri birleştirilerek İslami bankaların çalışma sistemi oluşturulmuştur. Kar ve zarar ortaklığı şeklinde meşru ticaret gayesiyle kurulmuş bulunan ve İslam'ın ticaret konularında belirlediği genel kurallara uygun şekilde hareket etmeyi prensip edinen kurumlar, bu şekilde çalıştıkları sürece, para yatırıp ve bunların ortaklarına dağıttığı kar payını almakta dinen bir sakınca bulunmamakla beraber, bu finans kurumlarının da kendilerine yöneltilen eleştirileri düzeltme yönünde bir gayret sarfetmeleri gerekmektedir.

Katılım bankalarında İslami finans kapsamında gerçekleştirilecek tüm uygulamaların mutlaka İslami prensiplere uygun olması, bu kapsamda gerekli çalışmaların yapılıp, halkın da bu konuda yeterince bilgilendirilmesi gerekir. Belki bu kapsamda devlete de katılım bankalarında görev yapabilecek hem bankacılık hem de İslam hukuku alanında bilgi donanımına sahip elemanlar yetiştirme görevi düşecektir. Ayrıca yapılan anket sonucunda halkımızın artık katılım bankalarına güvenmek ve yönelmek istediği sonucu ortaya çıkmıştır. Fakat devlet bankaları katılım bankalarından daha avantajlı kredi sağladığında devlet bankalarını da tercih edebileceklerini söyleyenler de vardır. Ev almak isteyenlerin çoğunluğu, zaruretten değil de günümüz şartlarında daha kullanışlı, ferah, lüks ihtiyaç ve tahsiniyyat derecesinde ev alma girişiminde bulduklarını söylemekte; ya da -ev ihtiyaçtır, kira vereceğimize bankaya borçlanır, kira verir gibi ev sahibi oluruz- düşüncesiyle (faizin haram olduğunu göz ardı ederek), ev satın almak istediklerini söylemektedirler. Bu takdirde de diğer bankalardan faizli kredi almak durumunda kalmamaları için katılım bankalarından bu doğrultuda daha ucuz ve İslami bir hizmet beklenmektedir. Halk nezdinde bu bankalar henüz tam güven oluşturamadılar. Bu bankaların eleştirilmesi gereken tarafları var. Ancak kusursuzluk Allah’a mahsustur. Bu sektör alanında yenidir ve elbette tecrübeleriyle kendisini geliştirecektir. Faiz konusunda hassasiyeti olanlar da dahil olmak üzere herkes diğer bankalara yönelirse faizsiz bankacılık

kendisini nasıl geliştirecek? Kaldı ki dinimizde faiz kesin olarak haram ve günümüzün ekonomik şartları insanları finansman bulmaya zorluyor. Bu durumda faizsiz bankacılığın yaygınlaşması ve halkın da güvenini kazanabilmesi için sektörde çalışacak elemanların hem İslam hukukunu iyi bilmeleri hem de bankacılık alanında bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla ya ilahiyat fakültelerinde ya da iktisat fakültelerinde her iki alan bilgisini de kendisinde toplayan, faizsiz bankacılık sektöründe hizmet verecek donanımlı elemanlar yetiştirilmelidir. Temelini İslam dinine dayandıran bir sistem olarak katılım bankalarının işleyişi ve verilen hizmetlerin meşruiyeti konusunda ciddi tartışmalar bulunmaktadır.

İhtiyaçlarını meşru yoldan karşılamak isteyen müşterilerin katılım bankaları ile ilgili tartışmalardan ciddi şekilde etkilendiği görülmektedir. Her şeyden önce “*sistem şeffaf olmadığı*” yönünde bir algı bulunmaktadır. Fon kullanmada prosedürler mevduat bankalarına benzemekte, fonun katılım bankalarında değerlendirilme sürecinde ise işleyişin detayları bilinmemektedir.

Bir grubunda katılım bankaları ve mevduat bankaları arasında “*kesinlikle bir fark olmadığı*” kanaatini taşıdığı görülmüştür. Bu grupta özellikle niyet üzerinden değil, uygulama düzeyinden olayların değerlendirildiği ve bu anlamda bir farklılık görülmediği ifade edilmiştir. Dolayısıyla bir ihtiyaç hâsıl olması durumunda hangi banka daha ekonomik ise o banka hizmetlerinden yararlanılacağı ifade edilmiştir.

Katılım bankalarıyla ilgili yaşanan tartışmalar, geleneksel literatürü kullanmaları, işleyiş açısından mevduat bankaları ile aynı kanuna tabi olmaları ve meşruiyeti sağlayacak prosedürlerin yasal olarak mümkün olmaması yönündedir. Mevcut sisteme eklenme sürecinde katılım bankalarının benzer bir işleyişe sahip olmaları, kurumsallaşma sürecini hızlandırmış olabilir. Nitekim katılım bankaları çalışanlarının büyük bir kısmının geleneksel bankacılık tecrübesine sahip kişilerden oluşması, sistemin adaptasyon sürecinde büyük katkı sağlamıştır. Bununla birlikte bugün için sistem pazarda kendini ispat etmiş ve belli düzeyde yer bulmuştur. Kabul etmek gerekir ki İslami bankacılık, değer hükümlerinden arınmış (value neutral) bir sistem değildir ve işin başından sonuna kadar birtakım dini prensiplere uygunluk gerektirir. Kendilerini “İslami” olarak nitelendirecek kurumların, sadece sözde değil

yazılı olarak da işleyişini bu prensiplere göre düzenlemeleri ve uygulamanın bu yönde geliştirilmesi gerekir. Mevcut kanunlar çerçevesinde bu mümkün değildir. Dolayısıyla katılım bankalarının işleyişini düzenleyen müstakil bir kanunun hazırlanması gerekmektedir. Bu kanunla katılım bankalarının kendine has işlem ve prosedürlerinin teoriye uygun olarak tanımlanması ve bu alanda yapılacak denetimlere ilişkin esasların belirlenmesi gerekmektedir.²⁷⁷ Sistemi onaylayan fetva makamları dikkate alınarak, gerek fon kullanma gerekse yatırım aracı olarak sistemden yararlandığı görülmektedir. Bankacılığın bugün kaçınılmaz bir şekilde hayatın bir parçası olduğu ve katılım bankalarının faiz hassasiyeti olan insanlar için büyük önem taşıdığı günümüzde sosyal zaruret, toplum çıkarları, maslahat, sorumluluk çerçevesinde ciddiyetle meseleye bakıldığında iki ucu kesen bıçak gibi, katılım bankalarından yana fikir beyan ederek ruhsat kapısını aralacak da; İslam hukukunun prensipleri doğrultusunda azimet yolunu tercih etsek de sorun çözümlenmiş olmuyor.

Buraya kadar katılım bankalarının çalışma sistemleri hakkında genel olarak bilgi sahibi olduktan sonra ki, bu kadarını asıl konumuz olan konut temini için yeterli görmekteyiz; katılım bankaları hakkındaki genel izlenimler ve görüşler de dikkate alınarak değerlendirildiğinde şu sonuca varılmaktadır. Faiz kesinlikle haram olduğuna göre ve zaruret halinin dışında da haramlar mübah olamayacağına göre, günümüz ekonomik şartlarında müreffeh bir ev sahibi olabilmek için yeterli parası olmayan vatandaş ya azimet yolunu tercih ederek, ihtiyaç nisbetinde konut ihtiyacını gidermeli; ya da finansman aradığında hüsn-ü zan besleyerek başvurması gereken yer katılım bankaları olmalıdır.

Katılım bankalarının güçlendirilmesi için desteklenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Tamam devlet kendine düşeni yapmalı, bunu kabul ediyoruz. Fakat Bu bankaların da tam olarak kuruluş prensiplerine uygun çalıştıklarından emin olmadığımız için canı gönülden savunamıyoruz. Ancak bu bankalar gelişim aşamasında, halkın tam güvenini kazanamadığından veya kendilerini tam tanıtamadıklarından dindar diye bildiğimiz insanlar bile tasarruflarını diğer bankalara

²⁷⁷ Akten, s.173,174.

vadesiz hesaba yatırıyorlar. Bu bankaları ne kadar eleştirsek de faizin kesinlikle haram olduğunu bile bile hâlâ açıkça faizli sistemi uygulayan bankaların yolunu tutabiliyorsak dini duyarlılığımızın bir daha gözden geçirilmesi gereklidir. Her ne kadar da tercihimiz vadesiz hesap olsa bile faizli bankalarda bütün paralar aynı havuzda değerlendiriliyor. Katılım bankalarıysa kar-zarar ortaklığı şeklinde çalıştıklarını söylüyorlar. Henüz tam güven veremeseler de çok da karalamayıp, çoğunluğu Müslüman olan memleketimizde halkımızın büyük yatırım gücü olmasa da, en azından Müslümanların saflarını belli etmeleri adına yatırımlarını, diğer bankalara karşı ayağa kalkabilmesi için katılım bankalarında değerlendirmeleri “damlaya damlaya göl olur misali” İslami bankacılık sektörünün gelişmesine katkı sağlayacaktır. Böylece konut satın almak isteyenler başka bir meşru yolla satın alamadıkları takdirde, konut temini için yeterli parayı denkleştiremeyip finansman arayışına girdikleri zaman, ihtiyaçlarını meşru bir yoldan karşılayabilecekleri bir imkâna sahip olabileceklerdir.

KAYNAKÇA

- KOMİSYON, *Faizsiz Bankacılık Standartları*, (çev. Mehmet Odabaşı, İshak Emin Aktepe), AAOIFI İstanbul 2012.
- ABDULLAH İbnü'ş-şeyh El-Mahfuz b.Bih, "el-Farku beyne'z-zarureti ve'l-haceti maatatbikati'l-muasıra", *Dirasat İktisadiyye İslamiyye*, tarih: m.2000/h.1421, c.8, sayı: 1.
- Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, No.2, Erzurum, Mart 2007.
- Aile İrşat ve Rehberlik Bürosu Kişisel Karteks, No.3, Erzurum, Haziran 2007.
- ARMAĞAN, Servet; "İslam Hukukunda Özel hayatın gizliliği" Edebiyat Fakültesi Basımevi, *İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, c.4, İstanbul 1976.
- ARMAĞAN, Servet; *İsl. Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, T.D.V. Ankara 2006.
- AKŞİT, M. Cevat; *İslam'da Ticaret Prensipleri*, İstanbul 2007.
- AKTEPE, İshak Emin; *İslam Hukuku Çerçevesinde Finansman ve Bankacılık*, İstanbul 2012.
- ATAY, Hüseyin; ATAY, İbrahim; ATAY, Mustafa; *Arapça- Türkçe Büyük Lügat*, Ankara 1964.
- ATEŞ, Ali Osman; *İslam'a Göre Cahiliye ve Ehl-i Kitap Örf ve Adetleri*, İstanbul 1996.
- AYDOĞDU, Murat; "Konut Finansman Sistemi (Mortgage) ve Sözleşmeleri," *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, 2007, s. 1-52.
- BAKIR, İbrahim; *"Ailenin Yaşama Mekanı; Ev" Maddesi*, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Türk Aile Ansiklopedisi c.2, Ankara 1991.
- BAKIR, İbrahim; *"Ev ve oda, oda çeşitleri"*, TC. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Türk Aile Ansiklopedisi c.2, Ankara 1991.
- BAKTIR, Mustafa; *İslam Hukukunda Zaruret Hali*, Ankara trs.

- BAYINDIR, Servet; *İslam Hukuku Penceresinden Faizsiz Bankacılık*, İstanbul 2005.
- BERKİ, Ali Himmet; *Açıklamalı Mecelle*, İstanbul 1982.
- BİLMEN, Ömer; *İstilâhat-ı Fıkhiyye Kâmusu*, c.2.
- BOYNUKALIN, Ertuğrul, “*Makasid-ı Şeria*”, TDV İslam Ansiklopedisi, c.27, Ankara 2003.
- BÜYÜK, A. Feyza; *Kur'an'da Ev İçi Aile hayatı*, Şanlıurfa 2006.
- CANAN, İbrahim; *Hadis Ansiklopedisi, Kütüb-i Sitte*, c.2, İstanbul 1993.
- ÇALIŞ, Halit; *İslamda Kolaylaştırma İlkesi, Azimet- Ruhsat İlişkisi*, İstanbul 2013.
- ÇÜRÜK, Suna Akten; *İslami Finansın Türkiye'deki Gelişimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri*, Konya 2013.
- DAĞISTANİ, Ömer Ziyadeddin; *Zübdetü'l Buhari*, Mısır, 1330.
- DALGIN, Nihat; *Gündemdeki Tartışmalı Konular*, İstanbul 2009.
- DARÇIN, Ahmet Cüneyt; *Özel Finans Kurumlarının Katılım Bankalarına Dönüşümünün Sebepleri ve Sonuçları*, Ankara 2007.
- DEMİR, Fahri; *İslam Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı, T.D.V.* Ankara 2003.
- DÖNDÜREN, Hamdi; *T.D.V. İslam Ansiklopedisi, Mesken mad.* c.29, Ankara 2004.
- EL-KARDAVİ, Yusuf *İslam Hukukunda Zekat*, İstanbul 1984.
- EL-KARDAVİ, Yusuf; “Şirau buyuti's-sükna an tariki'l-bunuk fi'l-Ğarb”, *Dirasat İktisadiyye İslamiyye*, tarih: m.2000/h.1421, c.VIII, sayı: 1.
- EI-MAVSİLÎ, *el-İhtiyar*, (terc. Celal Yeniçeri), İstanbul 2011.
- EL-MISRÎ, Refik; “Şirâu'l-mesâkin bi karzın masrifiiyyin ribeviyyin li'l-müslimine fi Ğayri biladi'le-islam”, *Dirasat İktisadiyye İslamiyye*, trh: m.2000/h.1421, c.VIII, sayı: 1.
- ERBAY, Celal; *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, İstanbul 1988.
- ESEN, Hüseyin; *İslam Hukukunda Mali Cezalar*, İzmir, 2006.

- ESKİCİOĞLU, Osman; *İslam Hukuku Açısından Hukuk ve İnsan Hakları*, İzmir 1996.
- EŞ-ŞATİBİ, Ebu İshak İbrahim b. Musa; *El-Muvâfakât, İslâmî İlimler Meteodolojisi*, c.2, İstanbul 1990.
- GEYLANİ, Abdulkadir; *Gunyet'üt Talibin*, (trec.Abdulkadir Akçiçek), İstanbul 1991.
- GÖKDEMİR, Ahmet; DEMİREL, Can; “Güvenli ve Sağlıklı Konut Hakkı”, *Adli Bilimciler Derneği*,1. Ulusal Sağlık Hukuku Kongresi, 1-4 Mayıs 2014 Marmaris.
- GÖRMEZ, Mehmet; *Güncel Dini Meseleler İştişare Toplantısı III, Tebliğler*, (Afyonkarahisar 10-12 Aralık 2010).
- GÜNGÖR, Kamil; “*Bir Finansal Araç Olarak Katılım Bankacılığı: Tesbitler-Teklifler*”, (Prof. Dr. Sabahattin Zaim adına düzenlenen Katılım Bankacılığı Bilimsel Araştırma Ödülleri. Mansiyon), Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Finansal Yenilik ve Açılımları ile Katılım Bankacılığı, TKBB, byy.2009.
- HACAK, Hasan; “*Mal*”, TDV İslam Ansiklopedisi, c.27, Ankara 2003.
- HALEBİ, İbrahim; *Mevkûfat, Mülteka Tercümesi* (Ahmed Davudoğlu), c.2, İstanbul 1983.
- İBNİ ABİDİN; *Reddu'l Muhtar*, (Terceme ve Şerhi Ahmed Davudoğlu), İstanbul 1985
- HEYET; İlmihal, *İman ve İbadetler*, İsam, c.1, İstanbul 2000.
- İMAM NEVEVİ; *Minhacu-t Talibin*, Beyrut 2005.
- KARADÖL, Bünyamin; *Şeyh'ül-İslâm Minkârî-Zâde Yahya Efendi'nin Nikâh Akdi/Evlilik ile ilgili Fetvaları*, Adana 2006.
- KARAGÖZ, İsmail; *İlahi Çağrı*, TDV, Ankara 2013.
- KARAKILIÇ, Ali Celaleddin; *Hz. Muhammed aleyhi's-selam'ın Hayatı Eşsiz Ahlak ve Faziletleri*, Ankara 2001.

- KARAMAN, Fikret; “Gençliğin Yetismesinde Aile, Okul ve Çevrenin Etkisi”,
Diyanet, sayı:165, Eylül 2004.
- KARAMAN, Hayrettin; *İslam Işığında Günün Meseleleri*, c.1, İstanbul 1988.
- KARAMAN, Hayrettin; *Mukayeseli İslam Hukuku*, c.2, İstanbul 2009.
- KARAMAN, Hayrettin; *Yeni Şafak Gazetesi*, 30 Mayıs 2014.
- KOCAER, Abdullah Feyzi; *Sahih-i Buhari, Muhtasarı Tecrid-i Sarih*, c.2, Ankara
2004.
- ALTUNTAŞ, Halil, ŞAHİN, Muzaffer; *Kur’an-ı Kerim Meali, Diyanet İşleri
Başkanlığı Yayınları/540*, Ankara 2010.
- KARAMAN, Hayreddin, ÇAĞRICI, Mustafa, DÖNMEZ, İbrahim Kafi, GÜMÜŞ,
Sadrettin; *Kur’an yolu Türkçe Meal ve Tefsir, DİB*, c.4, Ankara 2008.
- KURUCAN, Ahmet; *Zaman Gazetesi*, 6/2/2011.
- KUTANOĞLU, Mithat; *Özel Hukukta ve Ceza Hukukunda Zaruret Hali*, İstanbul
2006.
- KUTUB, Seyyid; *Fîzilâl-il-Kur’an*, (mütercimler: İ.Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa,
M. Emin Saraç), İstanbul, tsz. c.4.
- KUTLU, Cemal; *Toplu Konut Sorunları ve Siyaseti*, 13. İskân ve Şehircilik Haftası
Konferansları, Ankara 1983.
- KÜÇÜKER, Ali; *Günümüz Sorunları ve Fıkhi Çözümler*, tsz.
- MEVDUDİ, *Tefhimü-l Kur’an*, (mütercimler: Ali Ünal Muhammed Han Kayani),
byy.1999.
- MUHAMMED, Tahir bin Âşûr, *İslam Hukuk Felsefesi Gaye Problemi*, (çev. Vecdi
Akyüz ve Mehmet Erdoğan), 2.bs. İstanbul 1996.
- ORUÇ, Esmâ Sima;, KURT, Abdurrahman; “Erzurum ve Bursa Müftülüklerine
2005-2008 Yıllarında Gelen Sorular Işığında Kadınların Boşanma Talebinin
Nedenleri” *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* Cilt: 18, Sayı: 2,
2009, s.299-325.

- ÖZBUĞDAY, Şükrü; “İslam’da Aile Hayatı ve Türk Aile Yapısının Geleneksel Özellikleri”, *Diyanet* 165, Eylül, 2004.
- ÖZCAN, Ruhi; *İslam Hukukunda Hısımlık Nafakası*, Erzurum 1980.
- ÖZCAN, Ruhi; *İslam Hukukunda Karı-Koca Nafaka Mükellefiyeti*, Erzurum 1976.
- ÖZEL, Ahmed; *İslam Hukukunda Ülke Kavramı Darüislam Darulharp*, 4.baskı, İstanbul 1991.
- ÖZSOY, İsmail; *Faiz ve Problemleri*, İzmir 1993.
- PEKCAN, Ali; *İslam hukuku Usulünde Zaruriyyat Hacıyyat ve Tahsiniyyat Meselesi*, Konya 1999.
- RAHNUMA, Zeynelâbidin; Hz. Peygamber, Türkçe Çeviri TDV Yayınları, Ankara 2013.
- SABUNİ, *Safvetü’l-Tefâsir*, c.4, İstanbul 2010.
- SAĞIROĞLU, Sabahattin; *Toplu Konut Sorunları ve Siyaseti*, 13. İskân ve Şehircilik Haftası Konferansları, Ankara 1983.
- SURUÇ, Salih; *Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, İstanbul 2007.
- SERAHSİ, Mebcut, (editör: M.Cevat Akşit), c.14, 24 İstanbul 2008.
- ŞA’BAN, Zekiyyüddin; *İslam Hukuk İlminin Esasları, (Usûlü’l Fıkh)*, terc. İbrahim Kafi Dönmez, Ankara 2011.
- ŞAFAK, Ali; “İslâm Hukuku Açısından Şehircilik ve Aile Meskeni Problemi,” A. Ü. *İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, Erzurum 1982.
- ÇEKER, Orhan; “*Havaic-i Asliyye*”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.16, İstanbul 1997.
- TOPALOĞLU, Bekir; KARAMAN, Hayrettin; *Arapça – Türkçe Yeni Kamus*, İstanbul 1977.
- YARAN, Rahmi; “*İhtiyaç*”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.21, İstanbul 2000.
- KOMİSYON, “*Ev*”, *Yeni Rehber Ansiklopedisi*, c.7, İstanbul 1993.

ZEHRA, Ebu Muhammed; *İsl. Hukuku Metodolijisi Fıkıh Usulu*, (çev. Prof. Dr. Abdulkadir Şener) Ankara 2009.

ZİHNİ, Mehmed; *Ni'meti İslâm Büyük İslam İlmihali*, İstanbul 2008.

ZUHAYLİ, Vehbe; "Hükümü teamüli'l-ekalliyati'le-islamiyye maa'le-bunûki ve's-şerikati'l-İleti teteamel bi'r-riba", *Dirasat İktisadiyye İslamiyye*, tarih: m.2000/h.1421, c.VIII, sayı: 1.

ZUHAYLİ, Vehbe; *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, Risale Yayınevi, İstanbul 1994.

<http://www.hayrettinkaraman.net/sc/00132.htm>

<http://www.tokigov.tr/page.asp?id=36>

EKLER

KONUT EDİNME ANKETİ

Sayın katılımcı, bu anketin amacı sizlerin görüşlerinizi alarak, Erzincan'da konut edinme hususunda istatistikî verilere ulaşmaktır. Her bir soru için durumunuza uygun olan seçeneğe ait parantezin içine (x) işareti koyunuz.

1. Cinsiyetiniz Kadın Erkek
2. Yaşınız 20-30 31-40 41-50
 51-60 60 ve üstü
3. Eğitiminiz Okur-yazar değil Okur-yazar, İlkokul
 Ortaokul -Lise Üniversite
4. Medeni durumunuz Evli Bekâr Dul
5. Kaç yıllık evlisiniz? 1-10 11-20 21-30
 30-40 40 ve üst Evli değilim
6. Eşinizin eğitimi Okur-yazar değil Okur-yazar, İlkokul
 Ortaokul- Lise Üniversite
 Evli değilim
7. Eşiniz çalışıyor mu? Çalışıyor Çalışmıyor Evli değilim
8. Ek geliriniz var mı? Var Yok
9. Toplam aylık geliriniz hayat standardınız için yeterli midir? Evet Hayır
10. Çocuğunuz varsa sayısı Yok 1 2
 3 4 5 Daha fazla
11. Siz, eşiniz ve çocuklarınızdan başka aynı evde oturan aile bireyi sayısı
 1 2 3 Yok
12. Oturduğunuz evde aile bireyleri için oda sayısı yeterli mi?
 Yeterli Kısmen yeterli Yeterli değil

13. Oturduğunuz evin dış cephe yalıtımı var mı? () Var () Yok
14. Kışın ne ile ısıniyorsunuz? () Doğal gaz () Soba () Katı yakıt kaloriferi
15. Oturduğunuz ev kira mı, yoksa kendinize mi ait? () Kira () Kendi evimiz
16. Oturduğunuz evden memnun musunuz?
() Memnunum () Kısmen memnunum () Memnun Değilim
17. Oturduğunuz ev mülk ise nasıl ev sahibi oldunuz?
() Miras () Yeterli param vardı, satın aldım
() Çevreye borçlandım () Bankadan kredi aldım
() Katılım bankasından kredi aldım () TOKİ'den aldım
() Kooperatife girdim () Kendim yaptım/yaptırdım
18. Ev satın almayı düşünüyor musunuz? () Evet () Hayır
19. Ev satın almak istediğinizde, nakit sıkıntınız varsa nereye başvurursunuz?
() Katılım bankalarına () Diğer bankalara
() Çevreden borç bulurum () Yeterli paraya ulaşıncaya kadar beklerim
20. Diğer bankalar, Katılım bankalarından daha avantajlı kredi sağladığında hangisini tercih edersiniz?
() Katılım bankalarını () Diğer bankaları
21. Ev satın alacağınız zaman kredi temini için herhangi bir dini danışmanlık hizmeti aldınız mı veya almayı düşünür müsünüz?
() Aldım () Almadım
() Evet, almayı düşünüyorum () Hayır, almayı düşünmüyorum